

**UCHWAŁA NR V.30.2015
RADY GMINY DĄBROWA CHEŁMIŃSKA
z dnia 26 lutego 2015 r.**

w sprawie przyjęcia Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami dla Gminy Dąbrowa Chełmińska.

Na podstawie art. 18 ust. 2 pkt 15 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (tekst jednolity: Dz. U. z 2013 r., poz. 594 z późn. zmianami), art. 87 ust. 3 i 4 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i o opiece nad zabytkami (tekst jednolity: Dz. U. z 2014 r., poz. 1446) uchwała się, co następuje:

§ 1. Przyjmuje się „Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Dąbrowa Chełmińska”, stanowiący załącznik do niniejszej uchwały.

§ 2. Wykonanie uchwały powierza się Wójtowi Gminy.

§ 3. Uchwała wchodzi w życie po upływie 14 dni od dnia ogłoszenia w Dzienniku Urzędowym Województwa Kujawsko-Pomorskiego.

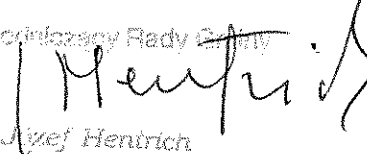
Przewodniczący Rady Gminy

Józef Hentrich

Uzasadnienie:

Wymóg sporządzenia Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami zgodnie z art. 87 ust. 1 nałożony został na wójta gminy, natomiast kompetencje uchwalenia zostały przypisane radzie gminy po uprzednim zaopiniowaniu przez wojewódzkiego konserwatora zabytków (art. 87 ust. 3 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i o opiece nad zabytkami Dz. U. z 2014 r., poz. 1446).

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Dąbrowa Chełmińska, stanowiący załącznik do niniejszej uchwały uzyskał pozytywną opinię Kierownika Delegatury w Bydgoszczy Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Toruniu pismem z dnia 15 stycznia 2015 r. znak WUOZ. DB.RDZ.5121.2.2015.HM.

Przewodniczący Rady Gminy

Józef Hentrich

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Dąbrowa Chełmińska

Zamawiający:
Gmina Dąbrowa Chełmińska
ul. Bydgoska 21
86 - 070 Dąbrowa Chełmińska

Wykonawca:
Green Key Joanna Masiota - Tomaszewska
ul. Nowy Świat 10a/15
60 - 583 Poznań
www.greenkey.pl

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Dąbrowa Chełmińska

Kierownik projektu:
mgr Joanna Masiota-Tomaszewska

Autorzy opracowania:
mgr Joanna Masiota-Tomaszewska
mgr inż. arch. Roksana Konieczna
mgr inż. Sylwia Turowska
mgr Joanna Walkowiak

Styczeń, 2015 r.

SPIS TREŚCI

I. WSTĘP	5
1.1 Charakterystyka gminy	5
1.2. Charakterystyka społeczno – gospodarcza.....	7
1.3. Charakterystyka przyrodnicza.....	8
II. PODSTAWA PRAWNA OPRACOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI	10
III. UWARUNKOWANIA PRAWNE OCHRONY I OPIEKI NAD ZABYTKAMI W POLSCE	10
IV. UWARUNKOWANIA ZEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO	12
4.1 Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.....	12
4.2 Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu	16
V. UWARUNKOWANIA WEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO	25
5.1 Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy (analiza dokumentów programowych gminy).....	25
5.2 Charakterystyka zasobów oraz analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy.....	29
5.2.1. Rys historyczny obszaru gminy Dąbrowa Chełmińska	29
5.2.2. Ważniejsze miejscowości Gminy Dąbrowa Chełmińska wraz z charakterystyką ich dziedzictwa kulturowego	30
5.2.3. Grodziska na terenie Gminy Dąbrowa Chełmińska.....	40
5.2.4. Walory kulturowe Gminy Dąbrowa Chełmińska.....	42
5.2.4.1. Obiekty o walorach kulturowych	42
5.2.4.2. Dobra kultury objęte prawnymi formami ochrony	50
5.2.4.2.1. Obiekty nieruchomości objęte prawną ochroną zabytków	50
5.2.4.2.2. Obiekty zabytkowe wpisane do rejestru zabytków województwa kujawsko-pomorskiego	51
5.2.4.2.3. Zabytki ujęte w gminnej ewidencji zabytków	52
5.2.4.2.4. Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków i ujęte w ewidencji zabytków.....	52
5.2.4.2.5. Zabytki archeologiczne wpisane do rejestru zabytków i wojewódzkiej ewidencji zabytków.....	53
5.2.4.2.6. Zabytki w zbiorach muzealnych.....	54
5.2.5. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego Gminy Dąbrowa Chełmińska	54
5.2.6. Zabytki o najwyższym znaczeniu dla gminy.....	58
VI. OCENA STANU DZIEDZICTWA KULTUROWEGO GMINY. ANALIZA SZANS I ZAGROŻEŃ	59
VII. ZAŁOŻENIA PROGRAMOWE	61
7.1 Priorytety gminnego programu opieki nad zabytkami.....	62
7.2 Kierunki działań i zadania gminnego programu opieki nad zabytkami	62
VIII. INSTRUMENTARIUM REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI	67

IX. ZASADY OCENY REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI	68
X. ŹRÓDŁA FINANSOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI	71
XI. REALIZACJA I FINANSOWANIE PRZEZ GMINĘ ZADAŃ Z ZAKRESU OCHRONY ZABYTKÓW	77
XII. WYKORZYSTANE MATERIAŁY I OPRACOWANIA	79
SPIS RYCIN	81
SPIS TABEL	81
SPIS WYKRESÓW	82
SPIS FOTOGRAFII	82
XIII. ANEKSY	83

I. WSTĘP

Przedmiotem opracowania Programu Opieki nad Zabytkami dla Gminy Dąbrowa Chełmińska (zwanego dalej Programem, POnZ) jest weryfikacja zasobów dziedzictwa kulturowego gminy oraz wypracowanie programu zarządzania zabytkami, w tym praca nad ich potencjałem. Program jest dokumentem strategicznym w zakresie ochrony zabytków, pozwoli na koordynację działań polityki przestrzennej w zakresie opieki i zarządzania dziedzictwem kulturowym. W okresie najbliższych czterech lat realizowany będzie dostępnymi środkami prawnymi oraz finansowymi.

Celem Programu jest określenie zasadniczych kierunków działań i zadań na rzecz ochrony i opieki nad zabytkami. Systematyczne wdrażanie ustaleń dokumentu powinno spowodować poprawę stanu zachowania zasobów dziedzictwa kulturowego Gminy Dąbrowa Chełmińska. Program powinien być znany nie tylko władzom lokalnym, ale i społeczności regionu. Ma za zadanie uświadamiać mieszkańców o konieczności dbania o lokalną tradycję przejawiającą się w inicjatywach społecznych, jak i w potrzebie ochrony dziedzictwa kulturowego Gminy. Mieszkańcy i władze Gminy powinni dbać o utrzymanie indywidualnego charakteru regionu, w tym o zachowanie jego znamienych elementów zabytkowych i przyrodniczych.

1.1 Charakterystyka gminy

Gmina Dąbrowa Chełmińska położona jest w środkowo-zachodniej części województwa kujawsko-pomorskiego, na terenie powiatu bydgoskiego. Zajmuje obszar 12 504 ha, co stanowi ok. 9 % powierzchni powiatu (139 480 ha). Jednostka graniczy:

- na północnym-wschodzie – z Gminą Unisław (powiat chełmiński),
- na południu – z Gminą Zławieś Wielka (powiat toruński),
- na zachodzie – z Gminą Miejską Bydgoszcz (miasto na prawach powiatu),
- na północnym - zachodzie - z Gminą Dobrcz (powiat bydgoski).

Od 1 stycznia 1999 r. Dąbrowa Chełmińska jest jedną z 8 gmin tworzących powiat bydgoski.

Wieś Dąbrowa Chełmińska będąca siedzibą władz gminnych położona jest w odległości 25 km od centrum miasta Bydgoszczy (siedziby wojewody) i 42 km od Torunia (siedziby sejmiku samorządowego).

W skład gminy wchodzi 15 sołectw: Bolumin, Borki, Czarze, Czemplewo, Dąbrowa Chełmińska, Gzin, Janowo, Mozgowina, Nowy Dwór, Ostromecko, Otowice, Rafa, Reptowo, Strzyżawa, Wałdowo Królewskie.

Dąbrowa Chełmińska jest jedyną gminą powiatu bydgoskiego położoną na prawym brzegu Wisły. Bezpośrednie sąsiedztwo z aglomeracją miejską, jaką jest Bydgoszcz, wywiera decydujący wpływ na poziom rozwoju i obecny wizerunek gminy.

Gmina ma status typowo rolniczej. Grunty rolne zajmują około 40% powierzchni gminy, natomiast lasy 47 %, pozostałe grunty (pod budynkami, podwórzami, drogami, czy zbiornikami wodnymi) zajmują około 13 % powierzchni Gminy.

W przestrzeni gminy można wyróżnić następujące użytkowanie gruntu:

- użytki rolne - 5 290 ha
- grunty zabudowane i zurbanizowane - 461 ha
- grunty pod wodami - 434 ha
- użytki ekologiczne - 66 ha,
- nieużytki - 206 ha,
- tereny różne - 18 ha.

Ryc. 1. Położenie Powiatu Bydgoskiego na tle kraju

Źródło: opracowanie własne

Ryc. 2. Położenie Powiatu Bydgoskiego na tle Województwa Kujawsko-Pomorskiego

Źródło: opracowanie własne

**Ryc. 3. Położenie Gminy Dąbrowa Chełmińska
na tle Powiatu Bydgoskiego**

Źródło: opracowanie własne

1.2. Charakterystyka społeczno – gospodarcza

Gminę zamieszkuje – według stanu na dzień 31.12.2013 r. – 7 902 mieszkańców, z czego 3 926 stanowią kobiety. Liczba ludności w wieku produkcyjnym wynosi 5 197 osób. Gęstość zaludnienia sięga 64 os/km².

Liczba ludności Gminy systematycznie wzrasta. Ma to związek z rozwojem budownictwa mieszkaniowego, atrakcyjnością terenów i bezpośrednim sąsiedztwem z dużym ośrodkiem miejskim jakim jest Bydgoszcz.

Ogólna liczba podmiotów gospodarczych wpisanych do rejestru REGON w roku 2013 wyniosła: 647, z czego 19 działało w sektorze publicznym oraz 628 w sektorze prywatnym. Najbardziej rozwinięte strefy działalności gospodarczej, według sekcji PKD 2007 to: handel hurtowy i detaliczny, naprawa pojazdów samochodowych, włączając motocykle, budownictwo, przetwórstwo przemysłowe, transport i gospodarka magazynowa, rolnictwo, myślistwo, łowiectwo i rybactwo.

Pod względem komunikacyjnym gmina ma bardzo dobre położenie. Przez teren jednostki przebiegają:

- droga krajowa nr 80 (Bydgoszcz - Toruń),
- droga wojewódzka nr 551 (Strzyżawa - Wąbrzeźno),
- linia kolejowa nr 209 Bydgoszcz Wschód - Kowalewo Pomorskie ze stacją w Dąbrowie Chełmińskiej, Gzinie i Ostromecku.

1.3. Charakterystyka przyrodnicza

Duże zróżnicowanie pod względem geomorfologicznym, przyrodniczym i krajobrazowym, wynikającym z położenia w granicach 3 znacznie różniących się mezoregionów fizycznogeograficznych, czyni gminę Dąbrowa Chełmińska jedną z ciekawszych gmin województwa.

Walory przyrodniczo-krajobrazowe gminy oraz jej położenie (w zakolu rzeki Wisły), sprawiły, że blisko połowa powierzchni (tj. 6 032,0 ha, co daje 45,5 % jej powierzchni ogólnej) została włączona w granice „Zespołu Parków Krajobrazowych Chełmińskiego i Nadwiślańskiego”. Wynikające z tego faktu uwarunkowania mają duży wpływ na sposób zagospodarowania terenu gminy oraz kierunki jej dalszego rozwoju.

Gmina Dąbrowa Chełmińska odznacza się wielką różnorodnością szaty roślinnej i wyjątkową różnorodnością zwierząt i ptaków. Zachowały się wyspy naturalnych zespołów roślinnych.

Na terenie gminy wyróżniono 36 pomników przyrody, na które składają się głównie pojedyncze okazy drzew lub ich zespoły m.in. dęby szypułkowe i bezszypułkowe, lipy drobnolistne, żywotniki wschodnie, kasztanowce zwyczajne, sosny wejmutki, jesiony wyniosłe, topole wyniosłe, cisy pospolite, buki zwyczajne, topole czarne i wierzby białe.

Na terenie gminy Dąbrowa Chełmińska znajdują się liczne obszary cenne przyrodniczo, z których część jest objęta ochroną. Należą do nich:

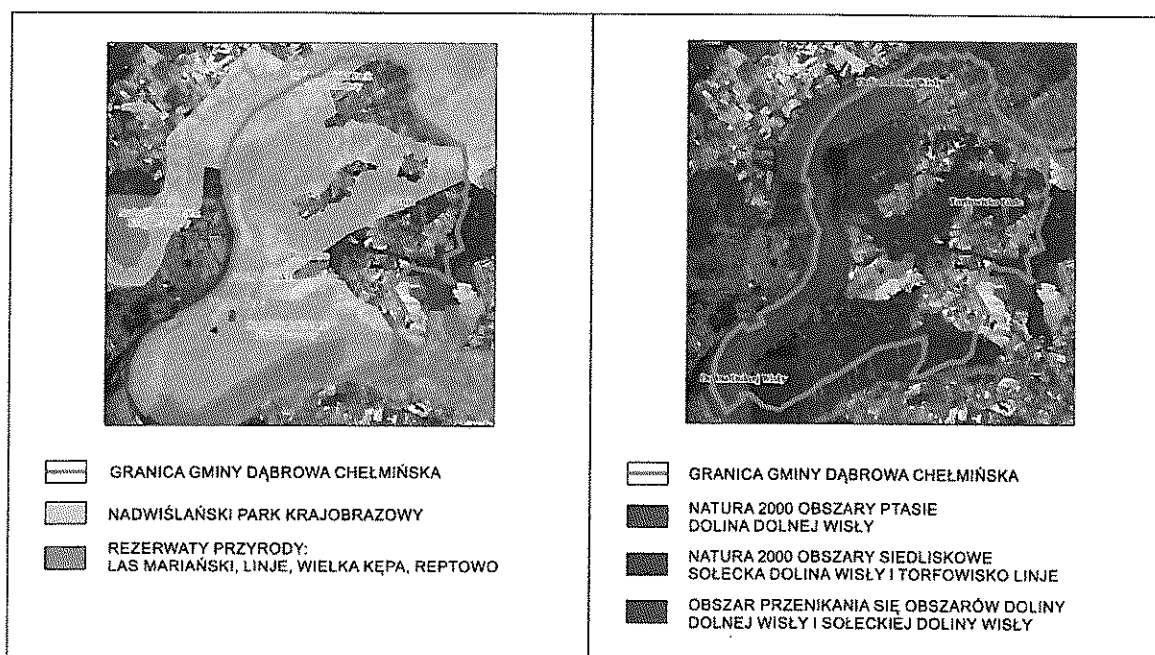
- Obszary sieci Natura 2000 – obszary siedliskowe: Sołecka Dolina Wisły (kod PLH 040003). Obszar ma znaczenie przede wszystkim dla ochrony mozaiki siedlisk nadrzecznych, charakterystycznych dla doliny dużej rzeki nizinnej oraz fauny związanej z rzeką i środowiskami dna jej doliny. Obszar stanowi cenny zasób zróżnicowanych siedlisk dla gatunków zwierząt rzadkich i objętych ochroną gatunkową związanych ze środowiskiem wodnym.
- Obszary sieci Natura 2000 – obszary siedliskowe: Torfowisko Linie (kod PLH 040020). Rezerwat przyrody chroniący torfowisko przejściowe z *Betula nana* (jedno z trzech stanowisk tego gatunku w Polsce).
- Obszary sieci Natura 2000 – obszary ptasie: Dolina Dolnej Wisły (kod PLB 040003). Obszar Dolina Dolnej Wisły jest krajową ostoją ptaków o randze międzynarodowej PL 028 (Wilk i inni 2010). Gniazduje w niej 28 gatunków ptaków z listy zał. I Dyrektywy Ptasiej. 9 gatunków znajduje się w polskiej czerwonej księdze.
- Nadwiślański Park Krajobrazowy – Nadwiślański Park Krajobrazowy został utworzony w 1993 roku (w latach 1993-1998 funkcjonował pod nazwą Zespół Nadwiślańskich Parków Krajobrazowych) w celu ochrony wartości krajobrazowych i kulturowych Doliny Dolnej Wisły. Szczególne walory przyrodnicze, duże zróżnicowanie rzeźby terenu, gleb, klimatu oraz wód znajduje swoje odzwierciedlenie w bogactwie flory i fauny. Na terenie Zespołu Parków znajduje się 14 rezerwatów przyrody, występuje wiele rzadkich gatunków roślin i zwierząt, które chronione są w ramach opracowanego programu czynnej ochrony gatunków zagrożonych. W granicach Parku znajduje się 97 pomników przyrody ożywionej (pojedyncze drzewa i ich zgrupowania) oraz 4 obiekty przyrody nieożywionej (jaskinia, głaz narzutowy i dwa źródła), które wzbogacone są przez cenne obiekty historyczne Chełmna, Świecia i Nowego.

- Rezerwat Przyrody Las Mariański – położony jest na wydłużonej, pociętej poprzecznymi jarami, urwistej krawędzi, między Wysoczyzną Chełmińską a doliną Wisły. Utworzony w 1958 roku, obejmuje swoją powierzchnią 31,87 ha miejscami urwistego zbocza doliny z licznymi dolinkami i źródłami wody.
- Rezerwat Przyrody Linje – obejmuje torfowisko wysokie, które zajmuje bezodpływowe zagłębienie wytopiskowe. Główny obiekt ochrony w rezerwacie – brzoza karłowata jest reliktem epoki lodowcowej. Tworzy ona tu zwarte zarośla w mieszanii z bagnem zwyczajnym i borówką bagienną, o powierzchni około 0,60 ha w środkowej części rezerwatu.
- Rezerwat Przyrody Wielka Kępa – jest najstarszym rezerwatem w okolicy Bydgoszczy (1953 r.). Obejmuje fragment (28 ha) nadwiślańskiego lasu łąkowego z udziałem topoli, dębu, wiązu, jesionu i olszy oraz licznych drzew pomnikowych. Rezerwat położony jest na I terasie zalewowej doliny Wisły w odległości 120 – 380 m od jej brzegu. Zalewany jest przez wody Wisły 12 - 15 dni w ciągu roku.

Wzdłuż granic rezerwatu biegną wypełnione wodą starorzecza Wisły. Znaczą one kolejne etapy przesuwania się Wielkiej Kępy w nurcie rzeki. Dawniej teren rezerwatu był wyspą, obecnie jest na stałe związany z lądem.

- Rezerwat Przyrody Reptowo – zamknięty dla ruchu turystycznego rezerwat ornitologiczny o powierzchni 3,6 ha, utworzony w 1962 r. Utworzony został w celu ochrony gniazd czapli siwej w drzewostanie sosnowym. Zinventaryzowano 54 gniazda na 17 starych sosnach.

Od strony południowej gmina graniczy z Obszarem Chronionego Krajobrazu - Strefy Krawędziowej Kotliny Toruńskiej.

Ryc. 4. Obszary chronione przyrodniczo na terenie Gminy Dąbrowa Chełmińska

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych graficznych portalu Geoserwis GDOŚ

II. PODSTAWA PRAWNA OPRACOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy wiejskiej Dąbrowa Chełmińska na lata 2015 - 2018 opracowany został w oparciu o zapisy art. 87 Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2003 Nr 162 poz. 1568 ze zm.).

Art. 87, ust. 1. „Zarząd województwa, powiatu lub wójt (burmistrz, prezydent miasta) sporządza na okres 4 lat odpowiednio wojewódzki, powiatowy lub gminny program opieki nad zabytkami”.

Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Dąbrowa Chełmińska:

- sporządzany jest na okres 4 lat przez Wójta Gminy Dąbrowa Chełmińska,
- przyjmuje Rada Gminy Dąbrowa Chełmińska po uzyskaniu opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Bydgoszczy,
- ogłaszany jest w wojewódzkim dzienniku urzędowym.

Zgodnie z zapisami ustawy o ochronie i opiece nad zabytkami Program opieki nad zabytkami ma na celu m. in.:

- uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej,
- zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania,
- wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego,
- podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami,
- określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków,
- podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

Wójt sporządza co 2 lata sprawozdanie z realizacji Programu.

III. UWARUNKOWANIA PRAWNE OCHRONY I OPIEKI NAD ZABYTKAMI w POLSCE

Obowiązujący w Polsce system prawny gwarantuje ochronę zabytkom i całości dziedzictwa kulturowego na terenie kraju. Poniżej wymieniono akty prawne wskazujące obowiązujące uregulowania prawne dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

1. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. z 1997 Nr 78 poz. 483 ze zm., z dnia 2 kwietnia 1997 r.).
 - *Art. 5. Rzeczpospolita Polska strzeże niepodległości i nienaruszalności swojego terytorium, zapewnia wolności i prawa człowieka i obywatela oraz*

- bezpieczeństwa obywateli, strzeże dziedzictwa narodowego oraz zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju.*
- *Art. 6. 1. Rzeczpospolita Polska stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będących źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju.*
 - *Art. 86. Każdy jest obowiązany do dbałości o stan środowiska i ponosi odpowiedzialność za spowodowane przez siebie jego pogorszenie. Zasady tej odpowiedzialności określa ustawa.*
2. Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2003 Nr 162 poz. 1568 ze zm.) jako główny akt prawny regulujący zasady ochrony i opieki nad zabytkami.
 3. Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2013 Nr 594 ze zm.). Wykonywanie zadań w zakresie kultury i ochrony zabytków jest ustawowym zadaniem samorządów.
 - *Art. 7. 1. Zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty należy do zadań własnych gminy. W szczególności zadania własne obejmują sprawy:
9) kultury, w tym bibliotek gminnych i innych instytucji kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.*
 4. Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz. U. z 2012 Nr 647 ze zm.).
 5. Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. Prawo budowlane (Dz. U. z 2013 Nr 1409 ze zm.).
 6. Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska (Dz. U. z 2013 Nr 1232 ze zm.).
 7. Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz. U. z 2013 Nr 627 ze zm.).
 8. Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (Dz. U. z 2010 Nr 102 poz. 651 ze zm.).
 9. Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (Dz. U. z 2012 Nr 406 ze zm.).
 10. Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie (Dz. U. z 2010 Nr 234 poz. 1536 ze zm.).

Zasady ochrony zabytków znajdujących się w muzeach i w bibliotekach zostały określone w:

1. Ustawie z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach (Dz. U. z 2012 Nr 987 ze zm.).
2. Ustawie z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz. U. z 2012 Nr 642 ze zm.).

Ochronę materiałów archiwalnych regulują przepisy ustawy z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (Dz. U. z 2011 Nr 123 poz. 698 ze zm.).

IV. UWARUNKOWANIA ZEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

4.1 Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

Program opieki nad zabytkami dla Gminy Dąbrowa Chełmińska sporządzono z uwzględnieniem zewnętrznych uwarunkowań ochrony zasobów dziedzictwa kulturowego, w tym aktów prawa oraz innych opracowań przedmiotowych.

Ustalenia Programu korespondują z zapisami (cele, zasady, kierunki) dokumentów na różnych poziomach. Metodologia planowania zakłada spójność dokumentów programowych w układzie hierarchicznym: kraj, region, gmina.

W niniejszym rozdziale przedstawiono szczegółowy wykaz ww. dokumentów.

Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2013–2016

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami w art. 84 ustala obowiązek sporządzania co cztery lata Krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami: „*Art. 84. w celu stworzenia warunków niezbędnych do realizacji ochrony zabytków i opieki nad zabytkami minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego inicjuje i opracowuje, przy pomocy Generalnego Konserwatora Zabytków, krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami*”.

W ramach ww. Programu przeprowadza się analizę stanu dziedzictwa kulturowego oraz potrzeb związanych z ochroną zabytków i opieką nad zabytkami. Następnie definiuje się główne i szczegółowe cele i kierunki działań oraz zadań w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

Celem głównym jest wzmocnienie roli dziedzictwa kulturowego i ochrony zabytków w rozwoju potencjału kulturowego i kreatywnego Polaków. Cel główny programu jest wdrażany poprzez trzy cele szczegółowe:

1. wspieranie rozwiązań systemowych na rzecz ochrony zabytków w Polsce,
2. wzmocnienie synergii działania organów ochrony zabytków,
3. tworzenie warunków do aktywnego uczestnictwa w kulturze, edukacji na rzecz dziedzictwa kulturowego oraz jego promocji i reinterpretacji.

Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004–2013 - Uzupelnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004-2020

Sporządzenie Strategii poprzedzone było postawieniem diagnozy dla sektora kultury w Polsce. Zbadano kondycję twórców, odbiorców oraz warunków w jakich kultura jest rozpowszechniana, w tym modelu finansowania rozwoju kultury polskiej.

Działania uwzględnione w Strategii w bezpośredni sposób przekładają się na rozwój kultury, ale także na społeczno-ekonomiczny rozwój regionów.

Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004–2013 określa misję, którą wypełniać powinny instytucje zarządzające, pośredniczące, finansujące, współpracujące oraz wnioskodawcy. Za misję uznano: „*zrównoważony rozwój kultury jako najwyższej wartości przenoszonej ponad pokoleniami, określającej całokształt historycznego i cywilizacyjnego dorobku polski, wartości warunkującej tożsamość narodową i zapewniającej ciągłość tradycji i rozwój regionów*”.

W ramach prac Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004–2013 oraz jej uzupełnienia na lata 2004–2020 sformułowano następujące cele:

Cel strategiczny: zrównoważenie rozwoju kultury w regionach.

Cele cząstkowe:

1. Wzrost efektywności zarządzania sferą kultury.
2. Wprowadzenie innowacyjnych rozwiązań w systemie organizacji działalności kulturalnej i w systemie upowszechniania kultury.
3. Zmniejszenie dysproporcji regionalnych w rozwoju kultury.
4. Wzrost uczestnictwa i wyrównanie szans w dostępie do szkolnictwa artystycznego, dóbr i usług kultury.
5. Poprawa warunków działalności artystycznej.
6. Efektywna promocja twórczości.
7. Zachowanie dziedzictwa kulturowego i aktywna ochrona zabytków.
8. Zmniejszenie luki cywilizacyjnej poprzez modernizację i rozbudowę infrastruktury kultury.
9. Promocja polskiej kultury za granicą.
10. Ochrona własności intelektualnej i walka z piractwem.
11. Wprowadzenie innowacyjnych rozwiązań w systemie organizacji działalności kulturalnej i w systemie upowszechniania kultury.
12. Rozwój przemysłów kultury (kinematografia, media, design, wydawnictwa, fonografia).

Podstawowymi dokumentami programowymi realizowania przyjętej strategii są Narodowe Programy Kultury oraz Programy Operacyjne Ministra Kultury.

Narodowy Program Kultury „Ochrona Zabytków i Dziedzictwa Kulturowego” na lata 2004–2013 (Dokument Wdrożeniowy NSRK)

Główne cele polityki państwa wyszczególnione w treści Narodowego Programu Kultury w zakresie ochrony zabytków, przygotowanego pod patronatem Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego:

1. Dziedzictwo kulturowe powinno stanowić nie tylko przedmiot ochrony, ale także potencjał dla rozwoju regionu, w tym rynku pracy.
2. Ochrona dóbr kultury musi podlegać mądrym i efektywnym zarządzaniu w oparciu o skuteczne instrumenty wspierające pracę służb konserwatorskich.
3. Należy pracować nad ideowym modelem ochrony dóbr kultury, dostosowanym do współczesnych wymagań rynkowych.
4. Należy pracować nad skutecznym systemem prawnofinansowym ochrony zabytków, w tym nad projektem Narodowego Funduszu Ochrony Zabytków.

5. Należy wypracować modele postępowania z obiektami zabytkowymi, których funkcja oraz potencjał ulegają zmianie.
6. Wprowadzenie modelu zapewniającego bezpośredni udział wojewódzkiego konserwatora zabytków przy sporządzaniu miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego dla gmin.
7. Należy podejmować prace nad kompleksowym systemem edukacji społeczeństwa w zakresie dziedzictwa kulturowego.
8. Chroniąc dziedzictwo kulturowe należy akcentować kwestie tożsamości, indywidualnej tradycji i rodzimości poszczególnych kultur.
9. Interes prywatny właścicieli zabytków powinien zostać podporządkowany interesowi publicznemu. Zabytek jest dziedzictwem kulturowym Państwa, w tym i całego Narodu.

Program Operacyjny Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego – „Dziedzictwo Kulturowe” (Dokument Wdrożeniowy NSRF)

Celem Programu „Dziedzictwo kulturowe” jest ochrona polskiego dziedzictwa kulturowego w kraju i za granicą, wspieranie działalności muzeów oraz popularyzacja kultury ludowej. Program „Dziedzictwo kulturowe” składa się z następujących priorytetów:

1. Ochrona zabytków.
2. Wspieranie działań muzealnych.
3. Kultura ludowa.
4. Ochrona dziedzictwa kulturowego za granicą.
5. Ochrona zabytków archeologicznych.
6. Ochrona i cyfryzacja dziedzictwa kulturowego.

Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2010-2020. Regiony, Miasta, Obszary Wiejskie

W zakresie przestrzeni i planistyki dokumentem wiodącym na najbliższe lata jest Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2010-2020. Regiony, miasta, obszary wiejskie.

Dokument ten określa cele i priorytety rozwoju Polski w wymiarze terytorialnym, zasady i instrumenty polityki regionalnej, nową rolę regionów w ramach polityki regionalnej oraz zarys mechanizmu koordynacji działań podejmowanych przez poszczególne resorty.

Poniżej wyszczególniono najistotniejsze zapisy Strategii dotyczące działań związanych z dziedzictwem kulturowym:

1. Należy wdrażać rozwiązania wykorzystujące potencjał kulturowy i turystyczny dla rozwoju regionalnego.
2. Kultura nie stanowi pasywnego zasobu regionów, ale aktywnie warunkuje zarówno rozwój społeczny, jak i ekonomiczny.
3. Należy koncentrować się na przekształcaniach struktur gospodarczych w kierunku gospodarki opartej na wiedzy, na podniesieniu poziomu rozwoju kapitału ludzkiego i społecznego, na poprawie dostępu do dóbr i usług publicznych, które wpływają na rozwój potencjałów (takich jak: infrastruktura teleinformatyczna, edukacja, energia czy kultura).

4. Istotna jest obecność nowych technologii w obszarze kultury.

Zgodnie z zapisami Strategii dzięki rozwojowi lokalnemu w wymiarze społeczno-kulturowym, gospodarczym oraz ekologiczno-przestrzennym oraz działaniom wyrównawczym na rzecz zwiększenia dostępu do usług publicznych, obszary wiejskie staną się lepszym miejscem do życia, lepiej wykorzystującym dziedzictwo kulturowe i walory środowiska przyrodniczego, bardziej atrakcyjnym turystycznie i inwestycyjnie oraz bardziej zintegrowanym ze względu na wzmocnioną tożsamość lokalną.

Projekt Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014–2020

Projekt Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014 – 2020 (PROW 2014-2020) został opracowywany na podstawie przepisów Unii Europejskiej. Zgodnie z przepisami Unii Europejskiej program rozwoju obszarów wiejskich jest wkomponowany w całościowy system polityki rozwoju kraju, w szczególności poprzez mechanizm Umowy Partnerstwa. Umowa ta określa strategię wykorzystania środków unijnych na rzecz realizacji wspólnych dla UE celów określonych w unijnej strategii wzrostu „Europa 2020 - Strategia na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu” z uwzględnieniem potrzeb rozwojowych danego państwa członkowskiego.

Celem głównym Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014 – 2020 będzie poprawa konkurencyjności rolnictwa, zrównoważone zarządzanie zasobami naturalnymi i działania w dziedzinie klimatu oraz zrównoważony rozwój terytorialny obszarów wiejskich.

W ramach PROW 2014-2020 będzie realizowanych łącznie 14 działań, w tym 30 poddziałań.

Istotnym dla niniejszego opracowania jest działanie - Podstawowe usługi i odnowa miejscowości na obszarach wiejskich, wraz z poddziałaniami:

- badania i inwestycje związane z utrzymaniem, odbudową i poprawą stanu dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego wsi, krajobrazu wiejskiego i miejsc o wysokiej wartości przyrodniczej, w tym dotyczące powiązanych aspektów społeczno-gospodarczych oraz środków w zakresie świadomości środowiskowej,
- inwestycje w tworzenie, ulepszanie lub rozwijanie podstawowych usług lokalnych dla ludności wiejskiej, w tym rekreacji i kultury oraz powiązanej infrastruktury,
- inwestycje w targowiska lub obiekty budowlane przeznaczone na cele promocji lokalnych produktów i usług.

Według zapisów programu szczególne problemy polskich wsi to niska jakość dróg i trudności komunikacyjne, brak dostatecznego wyposażenia w zbiorową sieć kanalizacyjną, oczyszczalnie ścieków, zaopatrzenia w wodę, zły stan infrastruktury energetycznej oraz niedostateczne wyposażenie w Internet.

Niedostateczny rozwój infrastruktury społecznej dotyczy szczególnie placówek służby zdrowia, placówek kulturalnych, obiektów turystycznych, jak również opieki nad dziećmi, przedszkoli i szkół.

Ze względu na różnice w dostępności i jakości usług publicznych pomiędzy miastem a wsią, niezbędne jest podjęcie działań na rzecz zwiększenia dostępności do wysokiej jakości usług publicznych, w szczególności w zakresie edukacji, zdrowia, usług kulturalnych oraz społecznych.

Istnieje potrzeba odpowiedniego wykorzystania potencjałów kulturowych, środowiskowych i turystycznych obszarów wiejskich, przy zaangażowaniu lokalnej

społeczności dla przyspieszenia lokalnego rozwoju gospodarczego, a przede wszystkim zwiększenia udziału dochodów mieszkańców z działalności pozarolniczej. Silne więzi społeczne w ramach lokalnych społeczności oraz ich aktywizacja powinny zostać wykorzystane do planowania i podejmowania wspólnych działań i rozwoju przedsiębiorczości mieszkańców.

Na obszarach o potencjale do rozwoju funkcji turystycznych niezbędne jest wspieranie odnowy wsi dla zapewnienia efektywnego wykorzystania istniejących możliwości rozwoju. Ze względu na wysoki poziom zagrożenia ubóstwem mieszkańców obszarów wiejskich, istnieje potrzeba podejmowania na poziomie lokalnym działań pobudzających postawy kreatywne i umożliwiających zarówno udział we wspólnych przedsięwzięciach jak i samodzielną realizację projektów.

W ramach ochrony promocji i rozwoju dziedzictwa kulturowego, na obszarach wiejskich polityka spójności wspiera ochronę zabytków. Natomiast w ramach Programu wspierane będą przedsięwzięcia związane z poprawą stanu dziedzictwa kulturowego, kształtowania przestrzeni publicznej oraz budową lub odnową obiektów pełniących funkcje kulturalne.

Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030

Najważniejszym krajowym dokumentem strategicznym, dotyczącym zagospodarowania przestrzennego kraju, jest Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030. W dokumencie tym zakłada się rozwój bogactwa polskich regionów – miast i obszarów wiejskich – w oparciu o wykorzystanie wewnętrznych potencjałów polskiej przestrzeni – ich dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego, potencjału gospodarczego, innowacyjnego oraz naukowego. W Koncepcji Przestrzennego Zagospodarowania Kraju określono cel strategiczny polityki przestrzennego zagospodarowania kraju: *„Efektywne wykorzystanie przestrzeni kraju i jej terytorialnie zróżnicowanych potencjałów rozwojowych dla osiągnięcia ogólnych celów rozwojowych – konkurencyjności, zwiększania zatrudnienia, sprawności funkcjonowania państwa oraz spójności w wymiarze społecznym, gospodarczym i terytorialnym w długim okresie”*.

Osiąganie celu strategicznego musi się odbywać z zachowaniem spójności przyrodniczo-kulturowej, służącej realizacji konstytucyjnej zasady zrównoważonego rozwoju.

4.2 Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu

Samorząd Województwa Kujawsko-Pomorskiego prowadzi działania z zakresu ochrony zabytków jako jednostka samorządu terytorialnego, realizując zadania, wynikające z zapisów ustawowych. Ponadto Samorząd Województwa Kujawsko-Pomorskiego sprawuje opiekę nad zabytkami, będąc ich właścicielem.

Na szczeblu wojewódzkim zostały opracowane poniższe dokumentacje, które stanowią podstawę prawną i dają wytyczne dla programów na poziomie gminnym.

Strategia Rozwoju Województwa Kujawsko-Pomorskiego na Lata 2007-2020

Dnia 12 grudnia 2005 roku Sejmik Województwa Kujawsko – Pomorskiego uchwalił aktualny dokument Strategii Rozwoju Województwa Kujawsko – Pomorskiego. Głównymi aktami prawa regulującymi zapisy Strategii są:

1. Ustawa z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie województwa (Dz. U. z 2013 Nr 596 ze zm.).
 - *Art. 11. 1. Samorząd województwa określa strategię rozwoju województwa, uwzględniającą w szczególności następujące cele:*
 - 1) *pielęgnowanie polskości oraz rozwój i kształtowanie świadomości narodowej, obywatelskiej i kulturowej mieszkańców, a także pielęgnowanie i rozwijanie tożsamości lokalnej;*
 - 2) *pobudzanie aktywności gospodarczej;*
 - 3) *podnoszenie poziomu konkurencyjności i innowacyjności gospodarki województwa;*
 - 4) *zachowanie wartości środowiska kulturowego i przyrodniczego przy uwzględnieniu potrzeb przyszłych pokoleń;*
 - 5) *kształtowanie i utrzymanie ładu przestrzennego.*
 - *Art. 11 1c. Strategia rozwoju województwa zawiera:*
 - 1) *diagnozę sytuacji społeczno-gospodarczej województwa;*
 - 2) *określenie celów strategicznych polityki rozwoju województwa;*
 - 3) *określenie kierunków działań podejmowanych przez samorząd województwa dla osiągnięcia celów strategicznych polityki rozwoju województwa.*
 - *Art. 11 1d. Strategia rozwoju województwa uwzględnia cele średniookresowej strategii rozwoju kraju, krajowej strategii rozwoju regionalnego, odpowiednich strategii ponadregionalnych, a także cele i kierunki koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju.*
2. Ustawa z dnia 6 grudnia 2006r. o zasadach prowadzenia polityki rozwoju (Dz. U. z 2009 Nr 84 poz. 712 ze zm.).
 - *Art. 13. 1. Strategie rozwoju, o których mowa w art. 9 pkt 3, są spójne ze średniookresową strategią rozwoju kraju i określają w szczególności:*
 - 1) *diagnozę sytuacji w odniesieniu do zakresu objętego programowaniem strategicznym, z uwzględnieniem stanu środowiska oraz różnicowań przestrzennych i terytorialnych;*
 - 2) *prognozę trendów rozwojowych w okresie objętym strategią;*
 - 3) *określenie celów rozwoju, w tym kierunków interwencji, w zakresie objętym strategią wraz z pożądanymi wskaźnikami realizacji, z uwzględnieniem różnicowań przestrzennych lub terytorialnych.*

Dokument Strategii Rozwoju Województwa Kujawsko-Pomorskiego ustala trzy priorytetowe obszary działań strategicznych:

1. Rozwój nowoczesnej gospodarki.
2. Unowocześnienie struktury funkcjonalno-przestrzennej regionu.
3. Rozwój zasobów ludzkich.

W ramach priorytetowego obszaru działań strategicznych numer 2 wyodrębnia się działania na rzecz promocji dziedzictwa kulturowego, w ramach których wyróżnia się:

- zachowanie dziedzictwa kulturowego,
- adaptację dziedzictwa kulturowego do współczesnych potrzeb społecznych.

W przedmiotowym dokumencie dziedzictwo kulturowe rozumie się głównie jako instrument promocji regionu, odznaczający się stosownymi walorami prezencyjnymi. W odniesieniu do zabytków architektury i urbanistyki ww. walory oznaczają odpowiedni stan techniczny obiektów, dla zabytków ruchomych kluczowe jest atrakcyjne zaaranżowanie kolekcji, natomiast w odniesieniu do przejawów kultury duchowej czy tradycji ich przystępna prezentacja.

Stan techniczny materialnych dóbr kultury województwa kujawsko-pomorskiego jest w znacznej części niezadowolający. Działaniami, które pozwolą uchronić wartościowe obiekty są systematyczne zabiegi konserwatorskie, w tym remontowe, rekonstrukcyjne, dokumentacyjne. Prace dokumentacyjne zaleca się prowadzić z wykorzystaniem nowoczesnych technik informatycznych. Cyfrowa archiwizacja nowych danych, digitalizacja istniejących archiwalnych zasobów, cyfrowa obróbka i praca z materiałami. Tworzenie kolekcji multimedialnych materiałów, które będą służyć w celach: systematyzacji danych, informacyjno-naukowych czy promocyjnych.

Obiekty zabytkowe pełniły wcześniej różnorodne funkcje użytkowe. Znaczna część z tych funkcji obecnie nie może być kontynuowana (np. fortyfikacje, pałace, zabytki przemysłowe, zabytki wernakularne). Inna część wymaga przekształcenia z powodów ekonomicznych. Tylko wybrane obiekty o najwyższej wartości kulturowej mogą funkcjonować np. jako muzea i być dotowane ze środków publicznych. Pozostałe obiekty, często wymagające gruntownej modernizacji, utrzymywane są ze środków właścicieli i użytkowników. Oznacza to, iż większość zabytków musi spełniać współczesne funkcje użytkowe, wymaga rozsądnej adaptacji i modernizacji. Strategia rozwoju województwa kujawsko – pomorskiego proponuje użytkować zabytkowe pomieszczenia do prezentacji twórczości artystycznej, dla aktywności rekreacyjnej, w tym nawiązującej to tradycji historycznej itp. Adaptacje winny przybliżać obiekty ludziom współczesnym, ożywiać je i być źródłem dochodów, które zapewni należyte ich utrzymanie.

Regionalny Program Operacyjny Województwa Kujawsko-Pomorskiego na lata 2007-2013

Regionalny Program Operacyjny Województwa Kujawsko-Pomorskiego na lata 2007–2013 jest jednym z programów regionalnych dla realizacji Strategii Rozwoju Kraju na lata 2007–2015. Jest to dokument odnoszący się do polityki wzrostu konkurencyjności i wyrównywania szans rozwojowych planowanych przez samorządy województw.

Program zawiera: diagnozę sytuacji społeczno-gospodarczej województwa podsumowaną analizą SWOT, informację o wsparciu finansowym zewnętrznym dla województwa, strategię rozwoju regionu oraz osie priorytetowe, plan finansowy i system wdrażania programu.

Celem głównym Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Kujawsko-Pomorskiego w latach 2007-2013 jest tworzenie warunków dla poprawy konkurencyjności województwa oraz spójności społeczno-gospodarczej i przestrzennej jego obszaru. Cele szczegółowe programu to:

1. Zwiększenie atrakcyjności województwa kujawsko-pomorskiego jako obszaru aktywności gospodarczej, lokalizacji inwestycji, jako obszaru atrakcyjnego dla zamieszkania i wypoczynku zarówno dla mieszkańców regionu, jak i turystów.
2. Zwiększenie konkurencyjności gospodarki regionu.

3. Poprawa poziomu i jakości życia mieszkańców.

Cele programu będą realizowane poprzez ukierunkowane działania określone jako osie priorytetowe.

W zakresie infrastruktury kulturalnej na terenie województwa kujawsko-pomorskiego Program wskazuje poniższe problemy:

- dekapitalizacja obiektów kultury i ich wyposażenia, w szczególności na wsi i w małych miastach,
- zły stan techniczny licznych obiektów (zespołów) zabytkowego budownictwa i innych obiektów kultury materialnej, pomniejszający znacznie ich historyczne i kulturowe walory, a także ograniczający ich udostępnienie, w przypadku budynków ich wykorzystanie dla nowych sposobów użytkowania,
- ograniczone możliwości ekspozycji licznych obiektów i zbiorów muzealnych,
- niska efektywność promocji produktów turystycznych: ośrodków wypoczynkowych, uzdrowisk, centrów turystycznych i krajoznawczych, obiektów zabytkowej architektury i innych obiektów dziedzictwa kulturowego, zasobów i unikatowych obiektów przyrody, aktywności kulturalnej.

Dla szczegółowego celu Programu – Poprawa poziomu i jakości życia mieszkańców wyznaczono oś priorytetową – Rozwój infrastruktury społecznej, w ramach której planuje się podejmować działania na rzecz promocji dziedzictwa kulturowego, szczególnie na obszarach wiejskich. Pozwoli to na wyrównanie szans rozwojowych i wspomaganie zmian strukturalnych na tych terenach.

Program kładzie nacisk także na poprawę jakości i dostępności usług społecznych poprzez inwestycje w infrastrukturę społeczną (edukacyjną, zdrowia, pomocy społecznej, kultury), w tym dla osób niepełnosprawnych.

Zakłada się również wspieranie przedsięwzięć skierowanych na rozbudowę i unowocześnienie obiektów oraz poprawę wyposażenia placówek oświatowych i wychowawczych, w tym ich uzupełnianie o brakujące dziś takie elementy jak np.: pracownie przedmiotowe, specjalistyczne i warsztaty nauki zawodu, obiekty dla szkolnego sportu, rekreacji i kultury.

Wspierane będą także inwestycje ukierunkowane na poprawę stanu technicznego obiektów i zespołów zabytkowych, ich przystosowanie do świadczenia nowych funkcji, na przykład aktywności kulturalnej.

Wsparcie uzyskają również projekty tworzenia cyfrowych zbiorów informacji (baz danych), w szczególności dotyczących dziedzictwa kulturowego.

Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Kujawsko-Pomorskiego

Plan zagospodarowania przestrzennego województwa zgodnie z zasadą zintegrowanego planowania strategicznego jest wyrazem przestrzennym Strategii Rozwoju Województwa.

Celem nadrzędnym województwa kujawsko-pomorskiego jest poprawa konkurencyjności regionu i podniesienie poziomu życia jego mieszkańców przy respektowaniu zasad zrównoważonego rozwoju. Realizacja tego celu oznacza wykreowanie w województwie mechanizmów generujących efektywny ekonomicznie rozwój, kształtowanie racjonalnych, społecznie akceptowalnych i ekonomicznie efektywnych struktur

zagospodarowania przestrzennego, ochronę i racjonalne kształtowanie środowiska przyrodniczego województwa oraz ochronę jego dziedzictwa kulturowego.

Celem głównym ww. planu zagospodarowania przestrzennego jest zbudowanie struktur funkcjonalno-przestrzennych podnoszących konkurencyjność regionu i jakość życia mieszkańców.

Potencjał rozwojowy przedmiotowego obszaru to zarówno atrakcyjność środowiska naturalnego, jak i bogactwo środowiska kulturowego.

Znaczne zasoby kulturowe stwarzają szanse dla rozwoju społeczno-gospodarczego regionu, zwłaszcza rozwoju turystyki oraz wzmocnienia tożsamości.

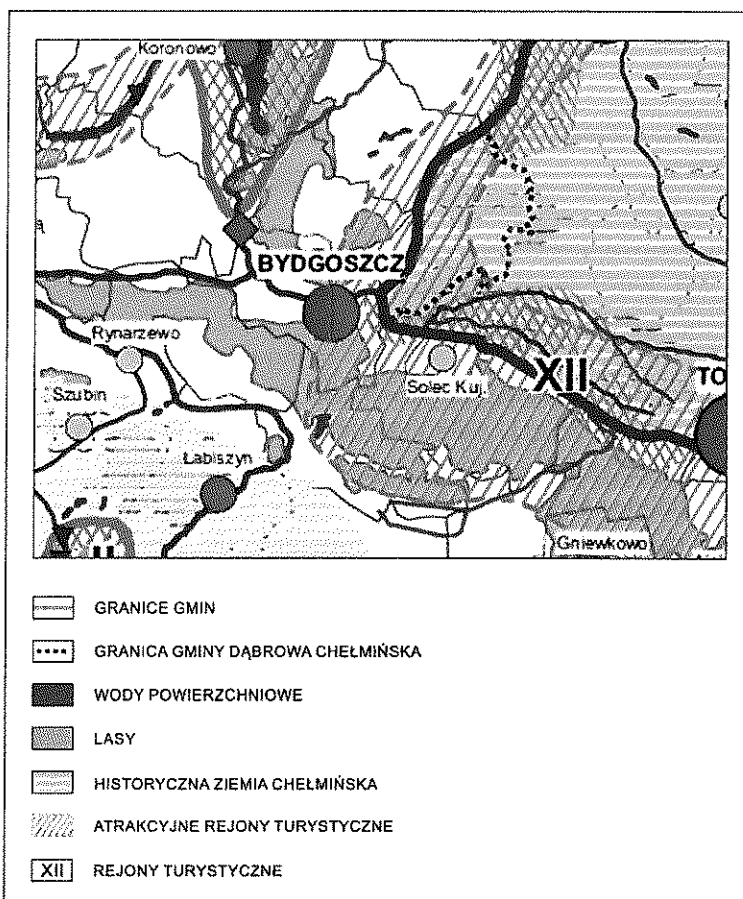
W sferze ochrony i kształtowania środowiska kulturowego gminy Dąbrowa Chełmińska (strefa polityki przestrzennej centralnej) Plan zakłada wspieranie działań konserwatorskich dla zachowania obiektów sakralnych oraz zespołów dworsko – pałacowych.

Na obszarze województwa kujawsko-pomorskiego wyróżniono specyficzne pod względem cech kulturowych regiony:

- obszar historycznej ziemi chełmińskiej,
- obszar związany z dziedzictwem Piastów,
- obszar Pałuk i Kujaw,
- obszar dawnego osadnictwa holenderskiego,
- pozostałe obszary, wyróżniane jako obszary specyficznych kompozycji krajobrazu fizjograficznego i cennych walorów kulturowych.

Gmina Dąbrowa Chełmińska leży na obszarze historycznej ziemi chełmińskiej, odznaczającym się w porównaniu do innych terenów dużym nasyceniem gotycką architekturą sakralną i warowną (związaną z działalnością zakonu krzyżackiego).

W oparciu o waloryzację zasobów środowiska przyrodniczego i kulturowego na terenie województwa wyróżniono najatrakcyjniejsze obszary, w tym rejon turystyczny oznaczony numerem XII (Ryc. 5). To dolina rzeki Wisły - obszar o bogatym, urozmaiconym krajobrazie z charakterystyczną rzeźbą zboczowo-krawędziową, z różnorodną szatą roślinną, bogactwem udokumentowanych walorów uzdrowiskowych aktualnie wykorzystywanych oraz potencjalnych: w Maruszy k. Grudziądza i w paśmie pomiędzy Ciechocinkiem a Toruniem, z centrum krajoznawczym – Toruniem i innymi ważnymi ośrodkami krajoznawczymi - Bydgoszczą, Włocławkiem, Grudziądem i Chełmnem.

Ryc. 5. Walory przyrodniczo-turystyczne (fragment planszy)

Źródło: opracowanie własne na podstawie rys nr 5 do Planu Zagospodarowania Województwa Kujawsko-Pomorskiego

Polityka kraju oraz województwa kujawsko-pomorskiego stawia sobie za cel ochronę dziedzictwa kulturowego, zmierzającą do kształtowania struktur przestrzennych umożliwiających ochronę krajobrazu kulturowego i pojedynczych zabytków przed zniszczeniem, degradacją, dewaloryzacją oraz udostępniającą dziedzictwo kulturowe społeczeństwu.

Zachowanie dziedzictwa kulturowego wymaga przestrzegania następujących zasad:

- zachowania dziedzictwa kulturowego w stanie umożliwiającym jego przetrwanie dla przyszłych pokoleń,
- harmonijnego kształtowania krajobrazu kulturowego,
- dbałości o integralność zabytkowych struktur urbanistycznych i ruralistycznych.

Dla podniesienia konkurencyjności i atrakcyjności regionu konieczne jest podjęcie działań prowadzących do zachowania i pełnego wykorzystania turystycznych walorów środowiska przyrodniczego i kulturowego poprzez:

- pełne wykorzystanie walorów rejonów turystycznych,
- zagospodarowanie turystyczne istniejących i projektowanych zbiorników wodnych oraz naturalnych wód powierzchniowych,
- poprawę zagospodarowania istniejących szlaków turystycznych w niezbędne urządzenia z zakresu ogólnodostępnej infrastruktury turystycznej,
- konserwację zabytkowych obiektów sakralnych oraz zespołów dworsko-parkowych,

- organizację regionalnych imprez folklorystyczno-kulturowych.

Program Opieki nad Zabytkami Województwa Kujawsko-Pomorskiego na lata 2013-2016

Jednym z podstawowych wyróżników tożsamości województwa kujawsko-pomorskiego jest jego zasób dziedzictwa kulturowego. Bogactwo architektury czy też unikatowych zespołów zabudowy wymaga jednak podejmowania działań, które w procesie konserwatorskim w maksymalnym stopniu zachowają walor autentyzmu. Program Opieki nad Zabytkami Województwa Kujawsko-Pomorskiego na lata 2013-2016 jest dokumentem, w którym przedstawione zostały cele i kierunki działania w zakresie zachowania dziedzictwa kulturowego na obszarze województwa kujawsko-pomorskiego.

Ochroną objęto nie tylko materialne dobra kultury, ale także skoncentrowano się na niematerialnych aspektach dziedzictwa. Podstawą do zdefiniowania terminu „dziedzictwo niematerialne” jest konwencja UNESCO, której tekst został przyjęty na 32 sesji Konferencji Generalnej UNESCO w październiku 2003 r. Według niej, dziedzictwo niematerialne to zwyczaje, przekaz ustny, wiedza i umiejętności oraz związane z nimi przedmioty i przestrzeń kulturowa, które są uznane za część własnego dziedzictwa przez daną wspólnotę, grupę lub jednostki.

Program wskazuje kategorie obiektów, które w unikatowy sposób stanowią świadectwo idei czasu i miejsca, w którym powstały, pełniąc rolę przekazywaczy wartości artystycznych i duchowych, a także elementów wplecionych w ciąg procesów historycznych. Z obiektów leżących na terenie gminy Dąbrowa Chełmińska wymieniono:

- kościół parafialny p.w. Św. Mikołaja w Ostromecku, 2 poł. XV w.,
- pałac rodziny Mostowskich w Ostromecku, ok. 1730 r.,
- pałac w Ostromecku, proj. Karol Fryderyk Schinkel, 1849 r., lat 90. XIX w.,
- pozostałości wczesnośredniowiecznego cmentarzyska w Pniu.

Cel nadrzędny Programu to utrzymanie różnorodności kulturowej województwa jako świadectwa historii regionu oraz potencjału dla rozwoju gospodarczego. Cele szczegółowe to:

- zachowanie dziedzictwa materialnego,
- zachowanie dziedzictwa niematerialnego,
- kultywowanie tradycji regionalnych,
- wzrost świadomości społecznej dla ochrony dziedzictwa kulturowego,
- wzrost konkurencyjności regionu.

Główne działania w zakresie opieki nad zabytkami przewidywane przez Program Opieki nad Zabytkami Województwa Kujawsko-Pomorskiego to:

- wspieranie działań zmierzających do poszerzania listy obiektów, wpisanych do rejestru zabytków, na przykład poprzez odpowiednie wymogi konkursowe,
- propagowanie i wspieranie prac przy aktualizacji i uzupełnianiu wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków,
- kontynuacja współfinansowania prac konserwatorsko-restauratorskich, rewitalizacyjnych i ratunkowych przy obiektach nieruchomości i ruchomych, wpisanych do rejestru zabytków, oraz doskonalenie zasad przyznawania dotacji,
- wspomaganie działań konserwatorsko-restauracyjnych przy zabytkowych układach urbanistycznych i ruralistycznych,

- wspomaganie organizacji szkoleń i wykładów związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego,
- wspomaganie organizacji konkursów o charakterze edukacyjnym,
- nagradzanie działań przyczyniających się do zachowania bądź przywracania historycznych wartości zasobów dziedzictwa kulturowego województwa,
- wspieranie działań edukacyjnych w zakresie znaczenia, wartości i ochrony niematerialnego dziedzictwa kultury województwa,
- wspomaganie działań w obszarze digitalizacji najcenniejszych zasobów folkloru słownego i ich udostępniania,
- aktywizacja środowisk lokalnych poprzez przywracanie dawnych praktyk tanecznych i muzycznych,
- wspieranie i upowszechnianie „ginących zawodów”,
- aktywizacja środowisk poprzez organizowanie warsztatów nauki rękodzieła, budownictwa instrumentów czy nauki gry na instrumentach tradycyjnych,
- wspieranie zajęć z twórcami i rzemieślnikami, dotyczących przekazywania ich umiejętności,
- wspieranie w oparciu o istniejące mechanizmy działań popularyzatorskich, edukacyjnych i naukowych związanych z opieką i ochroną dziedzictwa kulturowego, takie jak: opracowania syntetyczne i monograficzne dotyczące dziedzictwa kulturowego województwa w jego wymiarze materialnym i niematerialnym, przewodniki, vademeca, informatory, materiały informacyjne i promocyjne związane z obiektami objętymi ochroną prawną, wspieranie w ramach istniejących regulacji prawnych wydawnictw związanych z dziedzictwem kulturowym (wydawnictwa książkowe, audiobooki, materiały filmowe i inne) ze zbiorów własnych instytucji z terenu województwa,
- wspomaganie przedsięwzięć zmierzających do zachowania i kształtowania ładu przestrzennego z utrzymaniem właściwej ekspozycji obiektów zabytkowych i dostosowywaniem nowej zabudowy do wartości historycznych miejsc,
- wspieranie rozwoju turystyki bazującej na kulturowym dziedzictwie regionu,
- wspomaganie tworzenia tras turystycznych i produktów turystycznych w oparciu o zasoby dziedzictwa, łączących elementy materialne i niematerialne,
- wspomaganie działań w zakresie kompleksowego zagospodarowania istniejących szlaków kulturowych, zarówno tych o znaczeniu międzynarodowym, jak i regionalnym,
- wspieranie i kształtowanie rozwoju turystyki kulturowej o charakterze religijnym, sentymentalnym czy tematycznym,
- wykorzystanie tożsamości kulturowej regionu jako czynnika marketingowego.

Strategia Rozwoju Turystyki Województwa Kujawsko-Pomorskiego

Dla potrzeb opracowania Strategii przeprowadzono waloryzację zasobów środowiska kulturowego województwa, pod kątem ich atrakcyjności turystycznej. Wyodrębniono miejscowości i obszary skupiające dobra kultury, których historia, forma architektoniczna lub oddziaływanie w krajobrazie przyrodniczo-kulturowym stanowią o atrakcyjności miejsca.

Uwzględniono walory zasobów kulturowych województwa zarówno te, które od lat znajdują pełne wykorzystanie turystyczne, jak i te, które dotychczas niedostatecznie wyeksponowane mogą w istotny sposób poszerzyć ofertę turystyczną regionu.

Dokument Strategii wskazuje na interakcję pomiędzy uwarunkowaniami i stanem rozwoju turystyki, a ochroną środowiska przyrodniczego i kulturowego (zarówno ochrona jak i wykorzystanie zasobów na potrzeby turystyki), jak również aspekt społeczny turystyki, czy stan rozwoju infrastruktury technicznej w obszarach turystycznych. Strategia wskazuje na potrzebę aktywizacji rozwoju markowych produktów turystycznych, w szczególności pięciu: turystyka biznesowa, turystyka w miastach i turystyka kulturowa, turystyka na terenach wiejskich, turystyka rekreacyjna, aktywna i specjalistyczna, turystyka przygraniczna i tranzytowa. Dokument przewiduje także uwzględnienie zadań związanych z przystosowaniem zabytków dla potrzeb turystyki. Zakłada wzrost nakładów na inwestycje infrastrukturalne i rozwój produktu turystycznego, w tym: promocja obiektów i szlaków dziedzictwa kulturowego. Strategia planuje wzmocnienie roli dziedzictwa kulturowego, środowiska cywilizacyjnego i przyrodniczego w edukacji, a w szczególności w wykreowaniu młodzieży.

Strategia Zrównoważonego Rozwoju Powiatu Bydgoskiego na lata 2008-2015

Misją powiatu bydgoskiego jest zrównoważony rozwój społeczno-gospodarczy.

Za cel powiatu przyjęto hasło: „Rozwinięty i silny powiat bydgoski gwarancją dostatniego i bezpiecznego życia społeczności lokalnej”.

Wizję tego rozwoju określono w podziale na łady: ekologiczny, gospodarczy, społeczny, przestrzenny i sferę zarządzania. Zapisy istotne dla przedmiotowego opracowania są następujące:

1. Ład ekologiczny
 - czyste środowisko naturalne,
 - rozwinięty system ochrony przyrody,
2. Ład gospodarczy
 - zmniejszone bezrobocie w wyniku rozwoju alternatywnych źródeł dochodów (turystyka, agroturystyka), w tym:
 - wykorzystane walory przyrodnicze i kulturowe powiatu,
 - wyznaczone i urządzone trasy turystyczne,
 - rozwinięta sieć hotelowa i gastronomiczna,
3. Ład społeczny
 - kulturotwórcza rola powiatu jako sposób zintegrowania społeczności lokalnej:
 - dostosowane formy pracy placówek kulturalnych i sportowych do zainteresowań i potrzeb społecznych,
 - wsparcie dla społecznych form działalności kulturalnej i sportowej,
4. Ład przestrzenny
 - rozwinięty system komunikacyjny,
 - dobrze wykorzystana przestrzeń:
 - zintegrowane działania w przestrzeni architektonicznej, planistycznej, projektowej,
 - chronione zabytki,

- rozwinięte formy zagospodarowania turystycznego i rekreacyjnego,
 - podniesiony poziom estetyki miast i wsi.
5. Sfera zarządzania
- pełne zabezpieczenie finansowe dla realizacji zadań w powiecie,
 - znacząca rola powiatu w regionie:
 - rozwinięta i skuteczna promocja powiatu,
 - rozwinięta infrastruktura turystyczna,
 - rozwinięta współpraca z jednostkami samorządowymi w powiecie bydgoskim i z miastem Bydgoszcz.

V. UWARUNKOWANIA WEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

5.1 Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy (analiza dokumentów programowych gminy)

Poniżej wyszczególniono obowiązujące programy strategiczne dla Gminy Dąbrowa Chełmińska. Wskazano na zawarte w nich kluczowe ustalenia w zakresie dziedzictwa kulturowego Gminy. Wytyczne dokumentów uwzględniono w przy projektowaniu zadań niniejszego opracowania.

Strategia Rozwoju Gminy Dąbrowa Chełmińska na lata 2014 - 2023

Opracowanie ujmuje główne cele i uwarunkowania rozwoju Gminy w horyzoncie czasowym do 2023 roku przy uwzględnieniu zmieniających się uwarunkowań wewnętrznych i zewnętrznych.

Grupa planowania strategicznego przeprowadziła analizę SWOT dla Gminy. Wyniki analizy zostały opracowane na podstawie:

- informacji zebranych w czasie warsztatów strategicznych z udziałem mieszkańców,
- przedstawicieli organizacji pozarządowych jednostek organizacyjnych, radnych,
- przedsiębiorców i rolników,
- ankiety (raport z badań ankietowych).

Ustaleniami ww. dokumentu istotnymi dla przedmiotowego opracowania są:

- mocne strony to: korzystne położenie, atrakcyjność krajobrazowa, walory przyrodnicze, klimatyczne, turystyczne, zespół pałacowo-parkowy w Ostromecku, dobra polityka przestrzenna, bliskość Bydgoszczy, potencjał ludzki, promocja gminy przez stowarzyszenia (min. LGD), otwartość i przychylność władz samorządowych, wytyczone szlaki turystyczne, odbywające się cykliczne imprezy kulturalne na terenie gminy, funkcjonujące z tradycjami Koła Gospodyń Wiejskich,
- słabe strony to: niewystarczająco rozwinięta sieć usług gastronomicznych i agroturystycznych, słabe wykorzystanie walorów przyrodniczych i kulturowych, niedostateczne oznakowanie szlaków turystycznych,

- szanse to: rozwój turystyki - turystyka weekendowa Bydgoszczy i Torunia, napływ inwestorów, współpraca z gminami, środki pomocowe, promocja i rozwój agroturystyki, wykorzystanie potencjału Zespołu Pałacowo-Parkowego w Ostromecku.

Grupa ekspertów przeformułowała problemy Gminy na cele, dokonała łączenia ich w związki celów i środków do ich realizacji, a następnie wypracowała wizję oraz misję.

Wizja Gminy: gmina przyjazna mieszkańcom i inwestorom, gmina z rozwijającą się infrastrukturą techniczną i społeczną z bezpiecznym i ekologicznym obszarem rozwoju gospodarczego, na terenie której stosowane są zasady zrównoważonego rozwoju we wszystkich aspektach życia. Misja Gminy: Gmina przyjazna mieszkańcom i środowisku, atrakcyjna dla turystów i otwarta na inwestorów.

Grupa ekspertów lokalnych zdefiniowała do realizacji m.in. następujące cele:

- rozwinięta infrastruktura techniczna,
- aktualizacja dokumentu Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy,
- uporządkowanie obszarów funkcjonalnych w planie zagospodarowania przestrzennego gminy,
- opracowanie planów miejscowych dla wsi Ostromecko (zmiana planu), Czarze, Wałdowo Królewskie, Reptowo, Dąbrowa Chełmińska (zmiana planu), Gzin,
- poprawa stanu technicznego istniejących szlaków turystycznych,
- promocja walorów turystycznych,
- organizacja punktów informacyjnych (tablice informacyjne),
- zapewnienie dostępności informacji na temat wydarzeń o charakterze kulturalnym, sportowym itp. (strona internetowa oraz media),
- inicjowanie międzygminnej współpracy w zakresie wspólnej promocji,
- wypracowanie kalendarza imprez cyklicznych,
- praca nad materiałami promocyjnymi gminy,
- punkty multimedialne w Czarzu, Ostromecku i Dąbrowie Chełmińskiej (oferta turystyczna),
- poszerzenie oferty kulturalnej świetlic,
- inicjowanie współpracy z Kołami Gospodyń Wiejskich oraz integrowanie ich działań,
- trwałe zachowanie zabytków, ich zagospodarowanie i utrzymanie, jak również zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla ich wartości.

Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego, Gmina Dąbrowa Chełmińska

Dokument Studium wymienia poniższe cele kulturowe:

- ochrona zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia, a także innych zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków,
- zaktualizowanie ewidencji zabytków oraz poprzez opracowanie programu opieki nad zabytkami, stworzenie podstaw do realnych działań ochronnych i opiekuńczych,

- określenie rozwiązań niezbędnych do zapobiegania zagrożeniom dla zabytków, zapewnienia im ochrony przy realizacji inwestycji oraz przywracania zabytków do jak najlepszego stanu,
- utrzymanie, ustanowionych w dotychczasowych opracowaniach, stref ochrony konserwatorskiej obejmujących obszary, na których obowiązują określone w ustaleniach niniejszego studium ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków, a które wymagają ustaleń w ewentualnych planach miejscowych, oraz uwzględnienia przy wydawaniu decyzji na terenach, na których brak jest obowiązującego planu.

Ponadto dokument studium wymienia następujące strefy ochrony konserwatorskiej:

- Strefa „A” – strefa pełnej ochrony konserwatorskiej, obejmująca obszary szczególnie wartościowe, do bezwzględnego zachowania, na których:
 - ze strony właścicieli wymaga się zapewnieniu warunków:
 - naukowego badania i dokumentowania zabytków, prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku,
 - zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie,
 - korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości,
 - popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury,
 - wymaga się uzyskania pozwolenia Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków na dokonywanie:
 - wszelkich działań, które mogłyby prowadzić do naruszenia substancji lub zmiany wyglądu zabytku,
 - zmian podziału własnościowego i geodezyjnego.
- Strefa „B” – strefa ochrony konserwatorskiej, obejmująca obszar podlegający rygorom w zakresie utrzymania zasadniczych elementów istniejącej substancji o wartościach kulturowych oraz charakteru w skali nowej zabudowy, na których wymaga się uzyskania pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków na:
 - dokonywanie wszelkich działań, które mogłyby prowadzić do naruszenia substancji lub zmiany wyglądu obiektów zabytkowych,
 - lokalizowanie nowych obiektów,
 - dokonywanie zmian podziału geodezyjnego lub innych zmian mających wpływ na ukształtowany historycznie układ zabudowy lub innych obiektów położonych w strefie, w tym małej architektury i innych obiektów budowlanych oraz istniejących drzew.
- Strefa „W” – strefa ochrony archeologicznej obejmująca obszary występowania stanowisk archeologicznych rozpoznanych i potencjalnych, na których wymagane jest uzgodnienie z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków projektowanych wszelkich prac ziemnych na obszarze strefy oraz przeprowadzenie wyprzedzających badań archeologicznych.

Zgodnie z obowiązującymi ogólnie przepisami prawa wymaga się, aby każdy kto:

- przypadkowo znalazł przedmiot, co do którego istnieje przypuszczenie, iż jest on zabytkiem archeologicznym, jest obowiązany, przy użyciu dostępnych środków, zabezpieczyć ten przedmiot i oznakować miejsce jego znalezienia oraz

- niezwłocznie zawiadomić o znalezieniu tego przedmiotu właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków, a jeśli nie jest to możliwe, wójta gminy,
- w trakcie prowadzenia robót budowlanych lub ziemnych, odkrył przedmiot, co do którego istnieje przypuszczenie, iż jest on zabytkiem, jest obowiązany: wstrzymać wszelkie roboty mogące uszkodzić lub zniszczyć odkryty przedmiot, następnie zabezpieczyć, przy użyciu dostępnych środków, ten przedmiot i miejsce jego odkrycia, oraz niezwłocznie zawiadomić o tym Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, a jeśli nie jest to możliwe, wójta gminy, a kontynuować prace zgodnie z uzyskaną decyzją Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

Studium wymienia obiekty znajdujące się w ewidencji Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, w tym zespół parkowo-pałacowy w Ostromecku, dla którego zakłada się przywrócenie pierwotnej świetności oraz utworzenie w obiekcie centrum kulturalno-rekreacyjnego.

Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego na terenie Gminy Dąbrowa Chełmińska

Na terenie gminy obowiązuje kilkadziesiąt miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego. Dla każdego z terenów objętych miejscowym planem ustalono zasad ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej.

Niezależnie od szczegółowych ustaleń planów w przypadku odkrycia przedmiotu, który posiada cechy zabytku lub wykopaliska archeologicznego, należy zabezpieczyć znalezisko, wstrzymać wszelkie prace mogące je uszkodzić lub zniszczyć oraz powiadomić odpowiednie służby konserwatorskie.

Plany odnowy miejscowości na terenie Gminy Dąbrowa Chełmińska

Rada Gminy Dąbrowa Chełmińska uchwaliła Plany Odnowy dla wybranych miejscowości o wysokich walorach kulturowych. Dokumenty te mają być narzędziem służącym podniesieniu standardu życia i pracy na wsi poprzez realizację zadań inwestycyjnych zwiększających atrakcyjność wsi i otwierających daną miejscowość dla nowych mieszkańców, inwestorów gospodarczych i turystów.

Obowiązujące plany odnowy miejscowości:

- Plan Odnowy Miejscowości Otowice na lata 2008-2018,
- Plan Odnowy Miejscowości Rafa na lata 2008-2018,
- Plan Odnowy Miejscowości Boluminek na lata 2008-2018,
- Plan Odnowy Miejscowości Czemplewo na lata 2009-2019,
- Plan Odnowy Miejscowości Bolumin na lata 2009-2019,
- Plan Odnowy Miejscowości Gzin na lata 2010-2020,
- Plan Odnowy Miejscowości Ostromecko na lata 2012-2022,
- Plan Odnowy Miejscowości Wałdowo Królewskie na lata 2008-2017,
- Plan Odnowy Miejscowości Czarże na lata 2006 – 2014,
- Plan Odnowy Miejscowości Dąbrowa Chełmińska na lata 2009-2019.

5.2 Charakterystyka zasobów oraz analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy

5.2.1. Rys historyczny obszaru gminy Dąbrowa Chełmińska

Tereny gminy użytkowany był od najdawniejszych czasów. Było to wynikiem korzystnego położenia, z naturalnie wykształconymi warunkami obronnymi (zakole Wisły, żyzne gleby, lasy). Świadczą o tym wykopaliska w Gzinie, Kamieńcu, Słończu, Boluminie i Ostromecku. Odkryto tu wiele śladów dawnych kultur z okresu neolitu i epoki brązu m.in. w Ostromecku cmentarzysko z okresu halsztackiego i cmentarzyska kultury łużyckiej (1500 - 400 lat p.n.e.), w Czarzu i Boluminie. W ciągu pierwszych czterech stuleci naszej ery nastąpił wzrost wpływów rzymskich. W tym czasie szczególną rolę kulturotwórczą odgrywał szlak bursztynowy. Handel bursztynem odbywał się zarówno drogą morską na zachód, jak i drogą lądową na południe. Do rzadkich rekwizytów z tego okresu należały kosztowne naczynia z brązu (odnalezione w Topolnie i Gzinie).

W Gzinie zachowały się najlepiej najstarsze ślady osadnictwa sprzed 2,5 tys. lat. Do dnia dzisiejszego przetrwały wały obronne „Grodziska” oraz majdan, na którym były domostwa zamieszkiwane przez ówczesną ludność. Nie zachowały się żadne pisane dokumenty z terenów gminy z czasów przed krzyżackich.

Najstarszym pisanym dokumentem, który zachował się do obecnych czasów jest akt Konrada Mazowieckiego (z 5 sierpnia 1222 r.), w którym nadaje biskupowi pruskiemu Chrystianowi, rozległe posiadłości w ziemi chełmińskiej. Wymieniono w nim grodziska Gzin i Pień oraz wsie: Ostromecko, Czarze i Bolumin.

Po nieudanej misji biskupa Chrystiana i jego śmierci, ziemię chełmińską, a w tym tereny obecnej gminy Dąbrowa Chełmińska, zajął zakon krzyżacki. Nastąpiła intensywna kolonizacja oraz rozpowszechnienie osadniczego prawa chełmińskiego. Krzyżacy nie budują na tym terenie zamku, sprowadzonym rycerzom, za zasługi wojenne, Zakon przydziela poszczególne wsie wraz z mieszkańcami. Dokumenty podają, że tzw. „domy pańskie”, w których mieszkali dzierżawcy krzyżaccy były w następujących wsiach: Ostromecko, Czarze, Gzin, Bolumin (jako większe wsie) oraz: Wałdowo, Reptowo, Łoktowo, Izbice, Dąbrowa i Rafa (jako małe osady). Prawdopodobnie wieś Dąbrowa Chełmińska należała kiedyś do właścicieli Bolumina.

W czasach krzyżackich w Pniu było prokomturstwo, które pełniło na okolicznym terenie rolę wójtostwa i zbierało m.in. podatki. Prokomturowie w Pniu podlegali do komturstwa unisławskiego, a później toruńskiego. Rycerstwo gminy brało udział w bitwie pod Grunwaldem po stronie krzyżackiej.

Po wojnie głodowej (trzynastoletniej) w latach 1454 - 1466 i II pokoju toruńskim ziemia chełmińska wróciła do Rzeczypospolitej. Wsie w okolicach Czarza przekazane zostają bogatym mieszczanom toruńskim, za zasługi dla Polski. Wieś Gzin zostaje mianowana, do końca XVI w., wsią biskupią. W Ostromecku rządzi szlachecka rodzina herbu Pomian, która od nazwy wsi przyjmuje nazwisko Ostromeckich. Podobnie jest w innych wsiach: w Boluminie – przyjęli nazwisko Bolumińscy, w Izbicach – Izbińscy, w Reptowie – Reptowscy, w Wałdowie – Wałdowscy, w Łoktowie – Łoktowscy.

W XVII w. zachodzą liczne zmiany własnościowe wsi. Kilka wsi zostaje, aż do pierwszego rozbioru, własnością klasztoru benedyktynek z Chełmna. Do benedyktynek

należały m.in. wsie: Janowo, Czemelewo, Wałdowo, Jarzębiniec, część Czarza. Pierwsze wzmianki o Dąbrowie Chełmińskiej pochodzą z 1285 r. Król Polski Aleksander Jagiellończyk nadał w 1505 r. miejscowość Dąbrowa biskupowi chełmińskiemu. Do czasów rozbiorów wieś gminna Dąbrowa Chełmińska należała do biskupstwa starogrodzkiego i była bezpośrednio zarządzana przez folwark w Unistawiu.

Gdy 5 sierpnia 1773 r. został podpisany w Petersburgu I rozbiór Rzeczypospolitej województwo chełmińskie, a wraz z nim powiat i Dąbrowa Chełmińska, niemal w całości dostało się do zaboru pruskiego.

Polska napoleońska nazywana Księstwem Warszawskim dzieliła się na podstawowe jednostki administracyjne zwane departamentami, które z kolei dzieliły się na powiaty. Sprawowanie administracji w powiecie konstytucja księstwa z 22 lipca 1807 r. powierzała podprefektowi, pochodzącemu z nominacji królewskiej. Powiat chełmiński jako jeden z dziesięciu powiatów znalazł się pod jurysdykcją departamentu bydgoskiego. Spośród ogółu mieszkańców powiatu około 22 tys. stanowili katolicy, pozostali to ewangelicy (ok. 17,5 tys.), ok. 700 osób to menonicy, wyznania mojżeszowego było zaledwie 135 osób - najmniej w departamencie.

Pierwszym aktem określającym organizację terytorialną odradzającej się po I Wojnie Światowej Polski była „Ustawa o tymczasowej organizacji zarządu byłej Dzielnicy Pruskiej” z 1 sierpnia 1919 r., która kreowała dwa województwa: pomorskie i poznańskie. Powiat chełmiński wszedł w skład województwa pomorskiego.

Z uwagi na centralne położenie (w połowie drogi między Bydgoszczą i Chełmnem), na przełomie XX w. Dąbrowa Chełmińska stała się siedzibą administracyjną, a praw siedziby gminy nabrała w pełni dopiero w 1927 r.

W roku 1934 powiat dzielił się na 1 gminę miejską – Chełmno i 10 gmin wiejskich: Błędowo, Chełmno, Dąbrowa Chełmińska, Kijewo Królewskie, Lisewo, Papowo Biskupie, Podwiesk, Robakowo, Starogród, Unistaw.

Wraz z początkiem okupacji hitlerowskiej w trakcie II Wojny Światowej powiat chełmiński ponownie znalazł się w okręgu Rzeszy – Prusy Zachodnie, którego stolicą był Gdańsk.

W latach 1975 - 1998 gmina położona była w województwie bydgoskim.

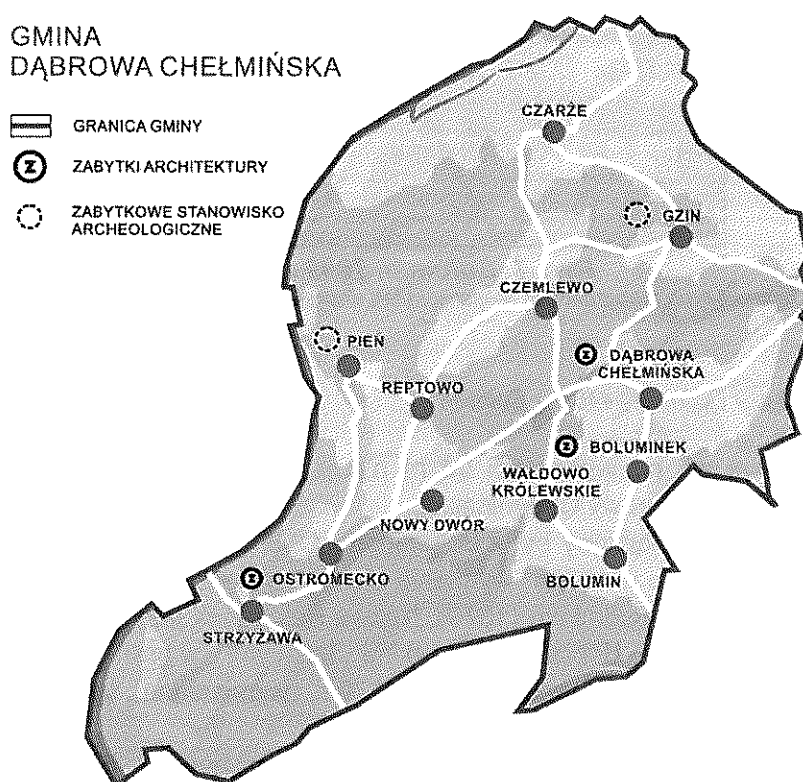
Od roku 1998 jest to gmina wiejska w województwie kujawsko-pomorskim, w powiecie bydgoskim.

5.2.2 Ważniejsze miejscowości Gminy Dąbrowa Chełmińska wraz z charakterystyką ich dziedzictwa kulturowego

Sieć osadniczą gminy tworzą 22 miejscowości wiejskie, z czego 15 to wsie sołeckie. Stan wykształcenia sieci osadniczej w gminie uznać należy za korzystne uwarunkowanie rozwoju. Sieć ta jest silnie skoncentrowana – siedziba gminy skupia 25 % ogółu ludności, a 3 największe wsie ponad 52 %.

Wsie gminy Dąbrowa Chełmińska reprezentują różne typy układów przestrzennych. Występuje m.in.:

- a) zabudowa rozproszona - zabudowania rozmieszczone równomiernie, ale w znacznej odległości, dystans między zagrodami przekracza 100 m, gospodarstwa zlokalizowane w sąsiedztwie przynależnych im pól uprawnych.
Przykłady: Mała Kępa, Gzin Dolny, Borki.
- b) zabudowa folwarczna - ośrodkiem centralnym jest folwark lub dwór wraz z zabudowaniami gospodarczymi.
Przykłady: Bolumin, Boluminek, Nowy Dwór, Ostromecko, Pień.
- c) zabudowa przydrożnicowa / ulicówka - układ jednodrożny o zwartej zabudowie po obu stronach drogi.
Przykłady: Czarze, Dąbrowa Chełmińska, Gzin.

Ryc. 6. Ważniejsze miejscowości Gminy Dąbrowa Chełmińska

Źródło: opracowanie własne na podstawie warstwy mapy topograficznej: wikimapia.org

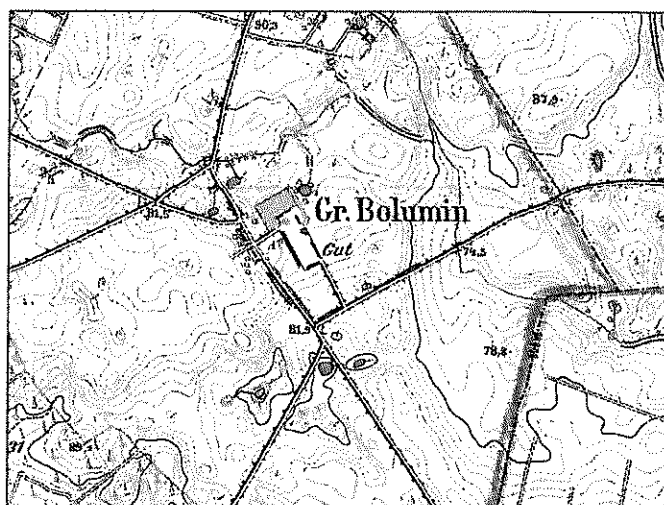
BOLUMIN

1216 r. - Bolemino, 1413 r. - Bolimin, 1445 r. - Bolmen, 1570 r. Gross Bolesmin

Miejscowość składająca się z dawnych wsi: Boluminek, Bolumin i Nowy Bolumin. Leży na południe od Dąbrowy Chełmińskiej w sąsiedztwie wsi Wałdowo Królewskie.

Miejscowość Bolumin wzmiankowana była po raz pierwszy w dokumencie łowickim z 5 sierpnia 1222 r., kiedy to Konrad Mazowiecki nadał biskupowi pruskiemu Chrystianowi rozległe posiadłości na ziemi chełmińskiej. W XIII w. Bolumin określany był jako „castrum”, czyli miejscowość warowna. Za czasów krzyżackich był folwarkiem zakonnym, a w 1570 r. własnością szlachecką.

Podział na Bolumin i Boluminek nastąpił w XVI w. W 1789 r. Bolumin funkcjonował jako wieś i folwark z wiatrakiem. Do 1923 r. był w rękach ks. Tecklenberga, po czym przeszedł w ręce polskie. W 1960 r. we wsi założono oświetlenie uliczne oraz wybudowano świetlicę wiejską.

Ryc. 7. Bolumin, 1909 r.

Źródło: Mapa topograficzna Messstischblatt w skali 1:25 000, godto 2875

BOLUMINEK

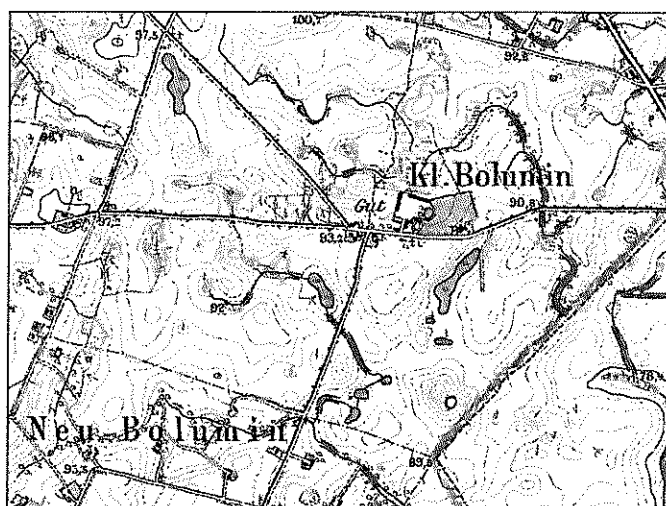
daw. *Bolemino*, 1413 r. – *Bolimim*, 1445 r. - *Bolmen*

Wieś położona jest na wysokości 90 m n.p.m. w otoczeniu kilku drobnych oczek wodnych, na południe od Dąbrowy Chełmińskiej.

Dawniej Boluminek złączony był z Boluminem. Obie miejscowości zostały od siebie odłączone w XVI wieku, więc w 1570 r. wymienia się Boleminek i Klein Bolmnik. Późniejsze nazwy to Bolyminko (1647) i Boliminko (1670). Nazwa Boluminek przyjęła się dopiero w XIX wieku. Wieś niegdyś była dobrami rycerskimi leżącymi w granicach komturstwa, a następnie prokuratorstwa unisławskiego. W 1570 r. wymieniana była jako własność szlachecka.

Parafia w Boluminku została założona przed przybyciem krzyżaków. Po raz pierwszy jednak wspomina się ją w 1445 r. W końcu XVI w. Parafia utraciła swą samodzielność i została włączona jako filia do Ostromecka. W roku 1747 dziedzic Ostromecka i patron kościoła - Mostowski, kasztelan płocki, połączył Boluminek z Ostromeckiem. W ten sposób majątek szlachecki w Boluminku przeszedł na własność probostwa ostromeckiego. Na mocy układu zawartego w 1859 r. między stolicą biskupią a dziedzicem majoratu ostromeckiego plebanię przeniesiono do Boluminka.

Obecny kościół p.w. Św. Wojciecha, masywnie zbudowany, wzniesiony został w latach 1755-77 (w miejscu poprzedniego drewnianego z 1667 r.). W 1909 i 1910 r. kościół został gruntownie przebudowany, a w dzień św. Józefa w roku 1910 r. został benedykowany przez X dziekana Prabuckiego. Na szczególną uwagę zasługuje gotycka rzeźba NP. Marii z dzieciątkiem z XV wieku.

Ryc. 8. Boluńsk, 1909 r.

Źródło: Mapa topograficzna Messischblatt w skali 1:25 000, godło 2275

CZARZE

1222 r. - Szarnese, 1248 r. - Scharnese, 1285 r. - Czarnsee, 1570 r. - Czarza, XVII w. - Czarz,
1789 r. - Czarze i Czarze, 1876 r. i później niemieckie Scharnese

Wieś zbudowana w kształcie ulicówki z peryferycznym rozproszeniem, leży w dolinie Wisły, nad jej starorzeczem, częściowo wstępuje na łagodne stoki doliny. Czarze położone jest w sąsiedztwie wsi Borki oraz Słończ.

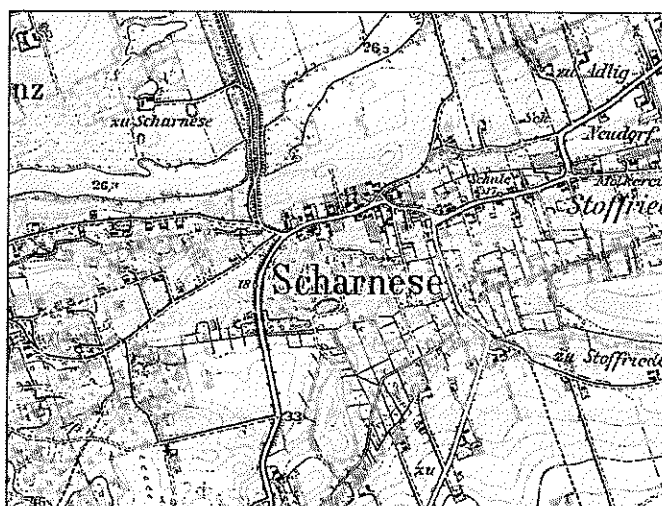
Wieś Czarze wzmiankowana była w 1222 r. w akcie Konrada Mazowieckiego, który w 1223 r. nadał wieś Chrystianowi - biskupowi misyjnemu Prus. W 1231 r. majątność została przekazana Zakonowi Krzyżackiemu. W 1248 r. był to majątek na prawie polskim, a w 1285 r. dobra rycerskie nadane rodzinie Bosel, z prawem wzniesienia grodu. W XV stuleciu dobra dzierżył Henryk z Czarza (z Schermszche), a około 1423 r. na owych dobrach gospodarował rycerz Klavko – właściciel Stablewic.

W styczniu 1454 r. z zamków wypędzono rycerzy i Ziemia Chełmińska wraz z Czarzem została zupełnie uwolniona od Krzyżaków. W 1532 r. dobra posiadał Laurintus Knopf z Torunia, a w 1570 r. Anna Wolska. W 1621 r. ksieni benedyktynek chełmińskich - Mortęska założyła dom ubogich (tzw. szpital). Od 1626 r. częścią wsi zarządzał Paweł Działyński - wojewoda chełmiński. W tym samym czasie Czarze otrzymało tzw. wilkierz, czyli ustawę wiejską regulującą wewnętrzne życie wsi. Była to jedna z nielicznych w języku polskim ustaw wiejskich na terenie ówczesnej Rzeczypospolitej. Wilkierz stanowił 16 artykułów dotyczących spraw porządkowych, przeciwpożarowych i międzysąsiedzkich, a także wyboru sołtysa i radnych.

Po rozbiorach Polski na obszary niezaludnione lub opuszczone napłynęło sporo kolonistów niemieckich i oleńców. Około 1667 r. Czarze stało się własnością Działyńskich, a w 1723 r. Jana Czapskiego. W 1756 r. wielki pożar całkowicie strawił trzynaście zabudowań ze stodołami, trzy domy plebańskie i dwie karczmy.

Jedyna pisemna wzmianka o parafii wymieniona została w 1445 r. w planach diecezji chełmińskiej. Kościół, który istnieje do dnia dzisiejszego (od 1647 r. p.w. Narodzenia N.M.P) jest budowlą gotycką ceglana z początku XIV w. W XVII w. po zniszczeniu przez Szwedów odrestaurowano go kosztem Mortęskich i Działyńskich. W roku 1974, w miejscu dawnej murowanej wieży, wzniesiono betonową dzwonnice. W roku 1881 kościół odnowiono

kosztem Tomaszewskiego z Racimierza, przy czym usunięto gotyckie przypory i dodano sufit z desek. Zachowane w pobliżu kościoła ślady obwałowań mogą świadczyć, że zbudowano tu budowlę obronną, którą postawiła wdowa Kunegunga Rosel i jej syn Bartłomiej, właściciele części Czarża. Najstarszymi obiektami wyposażenia są: gotycka pieta i granitowa kropielnica z początku XV w. W okresie okupacji hitlerowskiej w parafii Czarże działała grupa Armii Krajowej, gdyż nieopodal istniało zakonspirowane lądowisko.

Ryc. 9. Czarże, 1906r.

Źródło: Mapa topograficzna Messischblatt w skali 1:25 000, godło 2775

DĄBROWA CHEŁMIŃSKA

Dąbrówka, Dombrowken, Damerau, Dąbrowa, Dąbrówka pod Unistawiem

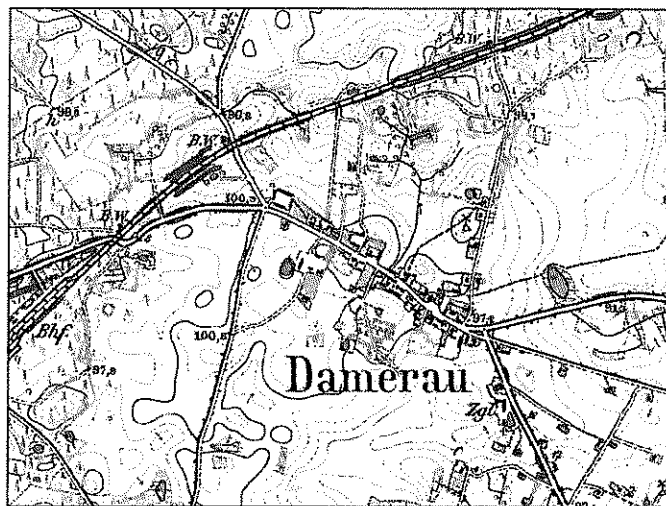
Wieś gminna w kształcie widlicy z peryferycznym rozproszeniem, od północy osłonięta lasami położona jest na wysokości 100 m n.p.m. na falistej wysoczyźnie morenowej.

W najdawniejszych czasach osada Damerowe powstała i rozwijała się przy szlaku bursztynowym. Nazwa miejscowa Dąbrówka informuje o szacie roślinnej terenu, na której powstała miejscowość i odnosi się do lasów mieszanych.

W źródle pisanym pierwsza informacja o wsi pochodziła z 1285 r. i dotyczy ustalenia granic z wsią Czarże. W 1418 r. Dąbrowa Chełmińska była krzyżacką wsią czynszową, administracyjnie podporządkowaną prokuratorii we wsi Pień. W kolejnych latach 1423 i 1424 wieś podporządkowana została prokuratorii z siedzibą w krzyżackim zamku w Unistawiu, a następnie od 1430 r. komturstwu w Starogrodzie. W 1414 r. wieś uległa zniszczeniu. W 1505 r. Król Aleksander Jagiellończyk nadał wieś kapitule chełmińskiej.

XVIII i XIX w. to napływ kolonistów niemieckich i germanizacja, którą gorliwie prowadził biskup chełmiński hr. Karol Hohenzollern (1785-1795). Po wojnach napoleońskich król pruski Fryderyk Wilhelm II wcielił w 1815 r. Dąbrowę Chełmińską do prowincji Prus Zachodnich. Po przejęciu wsi w 1920 r. przez władze polskie powstała w Dąbrowie Chełmińskiej gmina wiejska, a później wójtostwo. Na przełomie XIX i XX w. we wsi zbudowano kościół, który służył gminie ewangelicko-unijnej. W 1945 r. ludność tego wyznania opuściła wieś. W 1948 r. kościół przekazano w użytkowanie parafii Boluminek jako filialny p. w. Wniebowzięcia NMP. Na przełomie stycznia i lutego 1945 r. na terenie: Dąbrowy

Chełmińskiej, Cichoradza, Unisławia i Chełmna doszło do krwawej bitwy, w której zginęło blisko 9 tys. żołnierzy niemieckich, a 4 tys. wzięto do niewoli.

Ryc. 10. Dąbrowa Chełmińska, 1909 r.

Źródło: Mapa topograficzna Messtischblatt w skali 1:25 000, godło 2275

GZIN

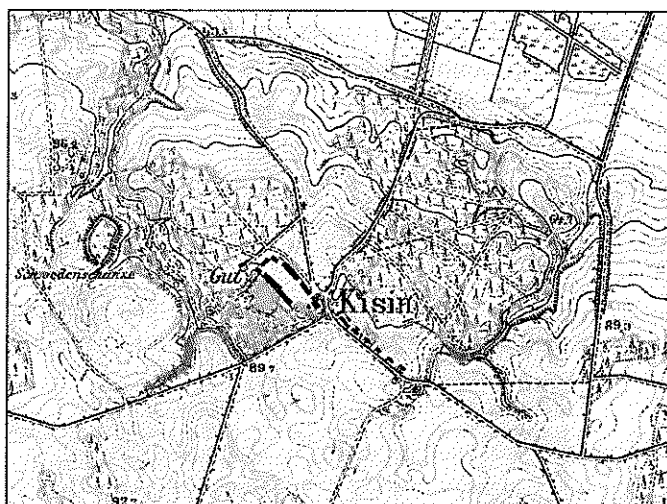
1222 r. - Kysin, 1789 r. – Gzyn, 1866 r. - Kisin

Wieś zabudowana w kształcie ulicówki, z peryferycznym rozproszeniem, usytuowana jest na wysoczyźnie morenowej na wysokości 90 m n. p. m., nad krawędzią doliny Wisły, rozszerzając się na północ od wsi w Basen Unisławski. Gzyn leży na północ od Dąbrowy Chełmińskiej.

Wieś pojawiła się w źródle pisanym w 1222 r. w przywileju Konrada Mazowieckiego, nadania biskupowi pruskiemu Chrystianowi rozległych posiadłości Ziemi Chełmińskiej. Z roku 1405 pochodziła informacja dotycząca wynajęcia, na wyprawę na Gotlandię, konia od rycerza Mikołaja z Gzina.

Od 1408 r. Gzyn był w posiadaniu kapituły chełmińskiej. W 1408 r. wielki mistrz Ulryk von Jungingen potwierdził zamianę posiadłości Albrechta i Mikołaja z Gzina. W 1517 r. istniejący tu folwark, należący do kapituły chełmińskiej, został przez bpa chełmińskiego Jana Konopackiego zamieniony na Nielbark i Sarnowo.

Od drugiej połowy XVI w. Gzyn był własnością szlachecką. W XVII w. dobra te posiadali Działyńscy. W 1789 r. widniał jako szlachecka wieś i folwark, a od 1864 r. dobra rycerskie z gorzelnią. W Gzinie znajdował się niegdyś piękny pałac późnobarokowy Działyńskich, zbudowany ok. 1730 r. w formie saskiej. W zbiorze rysunków Steinera w Muzeum Miejskim w Toruniu zachował się widok tego pałacu, zburzonego w XIX w. We wsi istniała w XVII w. prywatna kaplica dworska. Na początku XX w. własność Niemca T. Ortmanna, po nim Franciszka Paczkowskiego. Najstarszym obiektem położonym w centrum wsi i zarazem jednym z najstarszych na Ziemi Chełmińskiej jest wyżenne grodzisko wczesnośredniowieczne z okresu kultury łużyckiej.

Ryc. 11. Gzin, 1906 r.

Źródło: Mapa topograficzna Messtischblatt w skali 1:25 000, godło 2775

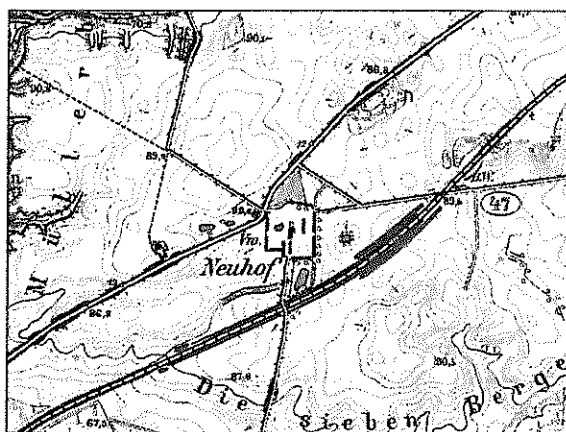
NOWY DWÓR

1825 r. – Neudorf, 1868 r. – Adelig-Neuhof, 1886 r. – Nowy Dwór, 1891 r. Neuhof

Miejscowość zlokalizowana jest na trasie między Dąbrową Chełmińską a wsią Ostromecko.

Po raz pierwszy nazwa tej wsi pojawiła się w źródle z 1825 r. jako Neudorf. Nowy Dwór założono w XIX w. na miejscu wcześniejszych osad Izbice i Piekło. Nazwa Nowy Dwór funkcjonuje od XX w.

Początek kształtowania się nowej wsi (Neudorf) nastąpił w 1806 r. wtedy Cesarz Napoleon I Bonaparte po rozbiciu armii pruskiej i zdobyciu Berlina wkroczył do Polski. W okresie Księstwa (1807-1815), najpewniej w latach 1807-1809, na najwyższym wzniesieniu w Nowym Dworze zbudowano (z cegły z cegielni ostromeckiej) trzy budynki koszarowe z ujeżdżalnią dla koni i zakwaterowano w nich oddział huzarów. Jeden budynek koszarowy, na wzór zamku krzyżackiego, istnieje do chwili obecnej (być może wg projektu Karola Fryderyka Schinkla). W 1826 r. w ramach tworzonego zespołu ostromeckich folwarków zarządzanych przez Jakuba Martina Schönborna Nowy Dwór stał się wsią szlachecką. Określono granice i nazwę wsi na Neudorf (Nowa Wieś). W 1876 r. ukończono budowę folwarku (m. in. gorzelni i młyna). Do 1946 r. folwark w Nowym Dworze był traktowany jako filia majątku ostromeckiego. Przynosił zyski ze sprzedaży dóbr uzyskanych z hodowli oraz z wytworzonego spirytusu.

Ryc. 12. Nowy Dwór, 1909 r.

Źródło: Mapa topograficzna Messtischblatt w skali 1:25 000, godło 2275

OSTROMECKO

daw. *Ostomes, Ostromitz, Ostermitz, Ostirmitsch, Ostrimitz, Ostromieck, Ostromęc, niem. Ostrometzko (XVIII-XX w.)*

Miejscowość zlokalizowana w pobliżu wschodniego brzegu rzeki Wisły, na południowy - zachód od Dąbrowy Chełmińskiej.

Ze względu na dawne położenie Ostromecka na trasie szlaku bursztynowego miejscowość ta znana była wędrującym kupcom rzymskim już w starożytności. Pierwotnie były to dobra rycerskie, wzmiankowane po raz pierwszy w 1222 r. jako Ostromezh (w nadaniu biskupowi Christianowi przez Konrada Mazowieckiego). W okresie panowania Krzyżaków Ostromecko należało do komturstwa starogrodzkiego. W 1414 r. wieś poniosła szkody wojenne, bowiem została wymieniona w krzyżackiej „Księdze Strat”. W ok. 1423 r. widniała jako własność królewska, a w 1570 r. własność szlachecka należąca do Jakuba Ostromeckiego.

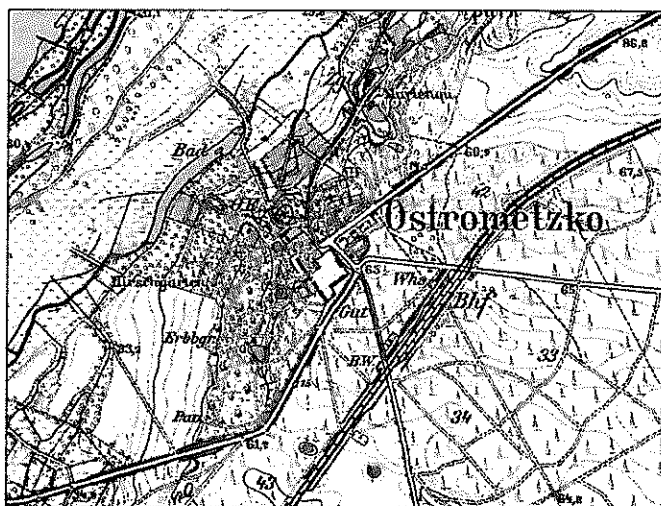
Początki tworzenia majoratu ostromeckiego można odnieść do roku 1804, w którym bogaty kupiec grudziądzki Jakub Marcin Schönborn nabył swą pierwszą posiadłość ziemską - Ostromecko. W czasie uwłaszczania w 1840 r. Schönborn przy poparciu władz niemieckich zagarnął tytułem odszkodowania sporo ziemi chłopskiej. Dało to podwaliny pod rozwój kapitalistycznego folwarku. W następstwie zawartego w 1874 r. przez spadkobierczynię rodu Schönbornów związku małżeńskiego z hr. Albertem V. Alvenslebenem, należącym do jednego z najbardziej znanych rodów rycerskich w Niemczech, nastąpił dalszy rozwój majoratu ostromeckiego. Majorat w 1880 r. liczył już 6 800 ha, stanowiąc jeden z największych majątków na obszarze ziemi chełmińskiej. Po I wojnie światowej składał się siedmiu samodzielnych majątków z folwarkami, tartaku, gorzelnii, dwóch cegielni oraz działającej do dziś wytwórni wód mineralnych, uruchomionej w 1894 r.

Stary pałac tzw. myśliwski wojewody pomorskiego Pawła Michała Mostowskiego, zbudowany w latach 1758-66 w wielki czworobok (z wykorzystaniem murów wcześniejszego dworu), przebudowany w XIX w., zachował się do czasów współczesnych.

W południowo-wschodniej części założenia pałacowo-parkowego, położony jest tzw. pałac „nowy” zbudowany w 1849 r. według projektu Karola Fryderyka Schinkla z ok. 1840 r. W 1891 r. przekształcony i powiększony o salę balową, pałacyk myśliwski i kaplicę wbudowaną w dawny narożnik południowo-wschodni.

Parafia rzymsko-katolicka istniała w Ostromecku już w 1445 r. Obecny kościół p.w. Śś. Mikołaja, Stanisława Bpa i Jana Chrzciciela, wzniesiony został w XV w., w miejscu dawnego drewnianego. Świątynia wybudowana została w stylu gotyckim, wieża pochodzi z okresu baroku. Kościół jest orientowany, murowany z cegły, otynkowany, o układzie jednonawowym.

Do roku 1957 na terenie Ostromecka zlokalizowany był kościół wyznania ewangelickiego. W ww. roku na skutek uderzenia pioruna obiekt spłonął. Do dnia dzisiejszego zachował się budynek dawnej plebanii.

Ryc. 13. Ostromecko, 1909 r.

Źródło: Mapa topograficzna Messischblatt w skali 1:25 000, godło 2275

PIEŃ

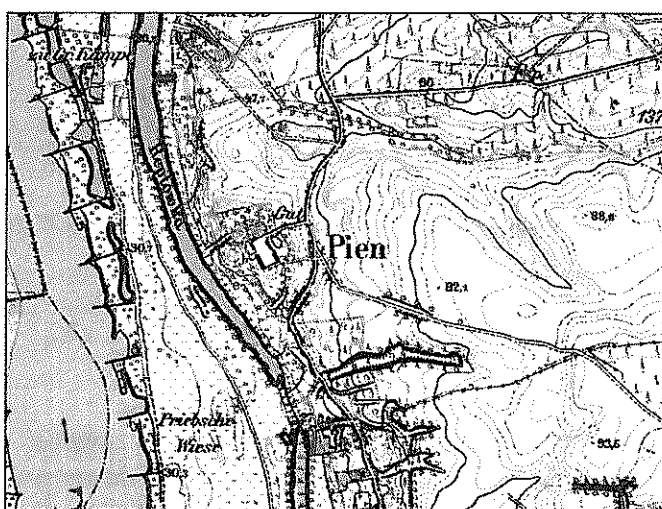
daw. nazwa *Pin, Peene, Pene, Pehen*

Miejscowość Pień zlokalizowana jest na wschodnim brzegu rzeki Wisły, między wsiami Rafa i Mozgownia.

W najstarszych źródłach pisanych Pień pojawił się w 1222 r. jako Pin, w akcie nadania biskupowi pruskiemu Chrystianowi. Wcześniej jednak, bo już w VII w., istniała tu osada ludności kultury prapolskiej Pień, a na przeciwległym brzegu Wisły Wyszogród. Zadaniem grodów było m. in. sprawowanie straży nad drogą handlową i przeprawą przez Wisłę i Brdę.

W 1248 r., będący w posiadaniu tej wsi Świętopętk Pomorski, zrzekł się jej na rzecz Krzyżaków. Z wystawionego przy tej okazji dokumentu wiadomo, że był tam niegdyś gród obronny (*Pin in quofuit casfrum*). Nie jest jednak pewne, czy znajdował się on w miejscu, na którym później stanął zamek. Od 1248 r. wieś niczym nie wyróżniała się spośród innych małych miejscowości na ziemi chełmińskiej. Od II połowy XIII wieku administracyjnie wchodziła w skład komturstwa bierzgłowskiego. Po klęsce grunwaldzkiej niektóre komturstwa ziemi chełmińskiej postanowiono zlikwidować, a ich obszary przyłączono do większych jednostek. Po 1410 r. w Pniu stworzono jedyny na ziemi chełmińskiej nowy ośrodek administracyjny o randze prokuratorstwa. Nie istniał on jednak długo, jego likwidacja nastąpiła już w 1422 r. Ok. 1417 r. do obszaru zarządzanego przez prokuratora z Pnia należało znaczne terytorium tzw. „kolana Wisły”; między innymi wsie Czarze, Łoktowo,

Unisław, Czarnowo i Bolumin. Zamek wzniesiono w 1414 r. bardzo szybko i w trudnym dla Zakonu okresie, co mogło odbić się na jakości jego konstrukcji. W 1422 r. komtur toruński skarżył się bowiem, że warownia była już w złym stanie technicznym. Można domniemywać, że wybudowanie na skarpie wiślanej niewielkiego zamku w Pniu miało militarny cel wzmocnienia tej części ziemi chełmińskiej. Można tu było bowiem kontrolować Wisłę - ważną arterią komunikacyjną. Z inwentarza zamkowego wynika, że już w 1414 r. było tu 6 armat na kamienne kule, a także 10 kusz i prawie 3 beczki grotów. Dotychczas nieznanym był powód zniszczenia i opuszczenia zamku. Z listu komtura toruńskiego do wielkiego mistrza z 15 sierpnia 1422 r., wynika, że warownia w Pniu zagrożona była przez oddziały Janusza Brzozogłowego (starosty bydgoskiego). Dlatego komtur toruński polecił opuścić warownię, a sam zamek nakazał spalić. Taki był więc kres niezbyt długiej historii zamku w Pniu.

Ryc. 14. Pien, 1909 r.

Źródło: Mapa topograficzna Messtischblatt w skali 1:25 000, godło 2275

STRZYŻAWA

daw. nazwa *Striesau*

Wieś Strzyżawa zlokalizowana jest w pobliżu wschodniego brzegu rzeki Wisły, na południowy - zachód od Ostromecka.

W lipcu 1771 r. dwór ostromecki, zawarł 30-letnią umowę z osadnikami z Niziny (Niederungs-Einsassen) na dzierżawę Kępy Strzyżawa, tj. ciągnącego się wzdłuż Wisły pasa ziemi, stanowiącego integralną część wsi Wielka Strzyżawa.

Dwór działał w imieniu wojewody mazowieckiego Pawła Mostowskiego - właściciela m.in. folwarku i wsi Ostromecko – Izbice – Reptowo.

Na mocy ww. umowy Kępa Strzyżawska wraz z zabudowaniami i zasiewami przeszła w posiadanie kolonistów - Holendrów. Tu też, przy przeprawie przez Wisłę znajdowała się karczma. W 1816 r. zbudowano w Strzyżawie szkołę ewangelicką. Na znajdującym się naprzeciw Strzyżawy pasie ziemi ciągnęła się Kępa Kruszkowa, określona tak od nazwy „kruszką” nadanej przez miejscową ludność przejrzałym owocom dzikiej gruszy, zwanych ulęgałkami.

Między Bydgoszczą a Strzyżawą zlokalizowany jest most kolejowo-drogowy o konstrukcji kratowej, zbudowany w obecnej formie w latach 50-tych XX wieku. Lokalizacja

mostu przypada w miejscu, gdzie znajdowała się starodawna przeprawa przez Wisłę. W XV-XIX w. pobierano tu opłaty celne i kontrolowano ruch statków.

Ryc. 15. Strzyżawa, 1909 r.

Źródło: Mapa topograficzna Messtischblatt w skali 1:25 000, godło 2275

5.2.3. Grodziska na terenie Gminy Dąbrowa Chełmińska

Na obszarze Powiatu Bydgoskiego zlokalizowane są liczne grodziska wczesnośredniowieczne, będące dowodem istnienia dawnego osadnictwa. Grodziska lokalizowano na wzniesieniach różnej wielkości i wysokości. Ograniczone były brzegami jezior, lokalizowane na wyspach, półwyspach, stromych zboczach, między głębokimi jarami.

Zadaniem wczesnośredniowiecznych grodów była obrona ziemi chełmińskiej przed najazdami plemion pruskich. Pozostałości po warownych osadach noszą ludową nazwę *okopów* bądź *szańców szwedzkich*.

GRODZISKO w GZINIE

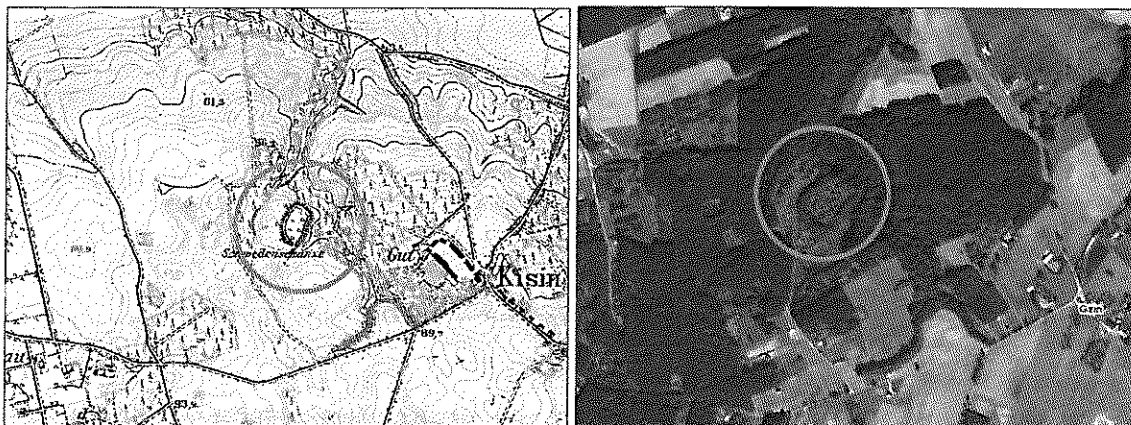
Grodzisko znajduje się na zachód od wsi Gzin i na północ od drogi z Gzina do Czemplewa i Dąbrowy Chełmińskiej na skraju doliny Wisły. Topografia terenu jest urozmaicona. Na północnym skraju wysoczyzny przechodzi w głęboki parów, dnem którego płynie strumień.

Pierwszą konstrukcją obronną zarejestrowaną w Gzinie były osieki. Osieki były obiektem fortyfikowanym w celu przygotowania terenu do działań wojennych. Istniały jeszcze przed wzniesieniem osady obronnej, a potem grodu warownego z załogą i urzędem.

Osada posiada genezę z czasów kultury łużyckiej (okres halsztacki 650 - 400 lat p.n.e.). Badania archeologiczne przeprowadzono w latach 1968-69.

W obrębie majdanu (wnętrze grodziska) odkryto 61 jam, niektóre z nich sięgają nawet 3-5 m głębokości i zawierają szczątki ludzkie świadczące jednoznacznie, że w grodzie w Gzinie uprawiano kanibalizm kultowy. Wokół grodu i w jego najbliższym sąsiedztwie gromadziło się intensywne osadnictwo łużycko - pomorskie. Gród był centrum kultowym, w którym mieszkańcy okolicznych osad (razem z mieszkańcami grodu) zbierali się na

rytualne obrzędy. Zabudowa majdanu z drewnianymi domami ulokowana była pod wałem, a środek grodu pozostawał pusty. Dawało to doskonałą możliwość obrony na wypadek niespodziewanego ataku, a ogromny prostokątny plac (180 m długości) był idealnym miejscem, gdzie mogły się odbywać zgromadzenia i obrzędy. O wielkości grodziska w Gzinie świadczą zachowane do dziś wały o wysokości 11 metrów, tworzące czworobok. Zniszczenie osady wiąże się z najazdem Scytów lub późniejszym najazdem Prusów. W czasie badań archeologicznych nie zarejestrowano znalezisk z okresu prastłowińskiego.

Ryc. 16. Orientacyjna lokalizacja grodziska w Gzinie

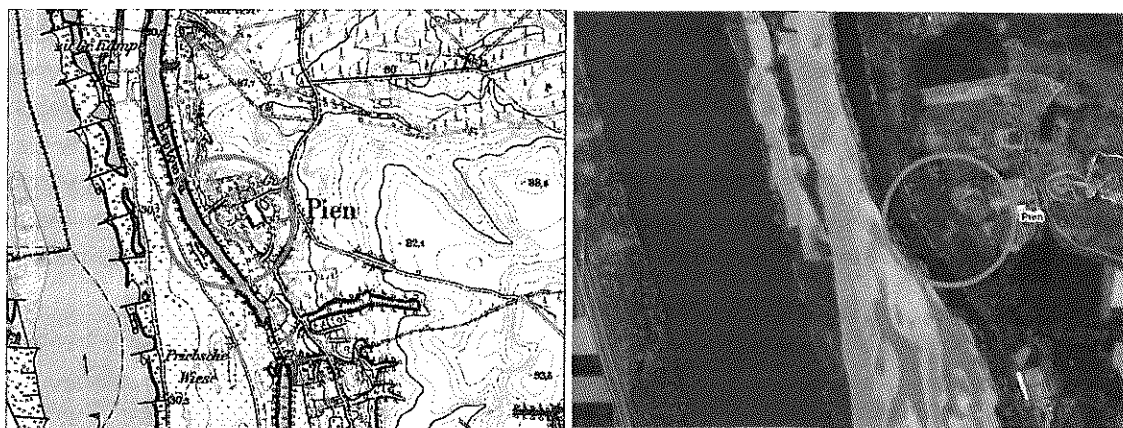
Źródło: opracowanie własne

Mapa topograficzna Messtischblatt, godło 2775, mapy.geoportal.gov.pl

GRODZISKO W PNIU

Wieś Pień zlokalizowana jest na malowniczym i wyeksponowanym skraju zbocza doliny Wisły. Wysoczyzna jest silnie przekształcona i rozcięta przez rynny i parowy. Głównym elementem morfologii tego obszaru jest wysunięte ku Wiśle wzgórze nad łąką zwaną Reptówką. Na tym odcinku zbocze wykazuje wysokość rzędu 80 m i jest bardzo strome. Duża stromość, wysokość i wysunięcie ku Wiśle przemawiało do zbudowania w tym miejscu grodu obronnego. Niestety po dzień dzisiejszy nie wykonano systematycznych badań archeologicznych.

Można przypuszczać, że w tym rejonie w czasach prehistorycznych wykształciła się osada. Pozostałościami są liczne znaleziska narzędzi, ozdób, monet z tego obszaru. Ubogie są natomiast znaleziska z czasów prastłowińskich. Wieś Pień była wzmiankowana po raz pierwszy w 1222 r. jako gród, którego szeroko pojęte podgrodzie stanowiła osada rzemieślniczo-handlowa Ostromecko oraz wsie: Bolumin, Reptowo, Czarze, Dąbrowa Chełmińska. W okresie egzystencji Wyszogrodu była najbardziej reprezentatywnym centrum osadniczym leżącym na przeciwległym-prawym brzegu Wisły.

Ryc. 17. Orientacyjna lokalizacja grodziska w Pniu

Źródło: opracowanie własne

Mapa topograficzna Messtischblatt, godło 2275, mapy.geoportal.gov.pl

5.2.4. Walory kulturowe Gminy Dąbrowa Chełmińska

Na walory kulturowe Gminy składają się wartościowe obiekty materialne ściśle związane z działalnością człowieka w danym regionie oraz dziedzictwo niematerialne.

Z obiektów materialnych można wyodrębnić poniższe grupy:

- zabytki archeologiczne,
- zabytki architektury i budownictwa,
- ośrodki twórczości ludowej,
- muzea sztuki i zbiory artystyczne,
- obiekty historyczno - wojskowe,
- miejsca i muzea martyrologii.

Na niematerialne dziedzictwo składają się m.in.:

- tradycje,
- zwyczaje,
- przekazy ustne,
- umiejętności oraz związane z nimi przedmioty i przestrzeń kulturowa.

5.2.4.1. Obiekty o walorach kulturowych

BOLUMINEK

1. Zespół kościoła parafialnego p.w. Św. Wojciecha i Św. Katarzyny, w tym:

- kościół z II poł. XVIII w. (nr rej. zab. A/44 z dnia 28.12.2001 r.),
Pierwsza wzmianka o parafii pochodzi z 1445 r. Została ona wymieniona w planach synodu diecezjalnego. Przypuszcza się, że od początku swego istnienia kościół nosił wezwanie św. Wojciecha. Prawdopodobnie pod koniec XVI w. Parafia utraciła swoją samodzielność i została włączona jako filia do parafii w Ostromecku. W 1859 r. na mocy umowy między Kurią Diecezjalną w Pelplinie a dziedzicem

majątku ostromeckiego proboszcz z Ostromecka został przeniesiony do Boluminka; tym samym parafia odzyskała samodzielność.

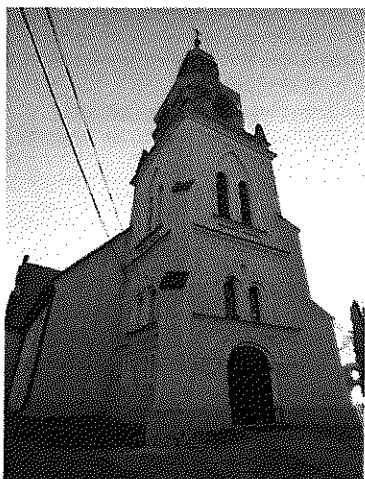
Obecny kościół parafialny w Boluminku wzniesiono w latach 1755 - 1777 i powiększono w latach 1909 - 1910 o transept, nowe prezbiterium, dwie zakrystie i wieżę.

Do parafii należy także filialny kościół wzniesiony na przełomie XIX i XX w. dla wspólnoty ewangelicko - unijnej. Gdy po II Wojnie Światowej ludność tego wyznania opuściła wieś, na mocy dekretu z 22 października 1948 r. świątynia została przekazana w użytkowanie parafii Boluminek.

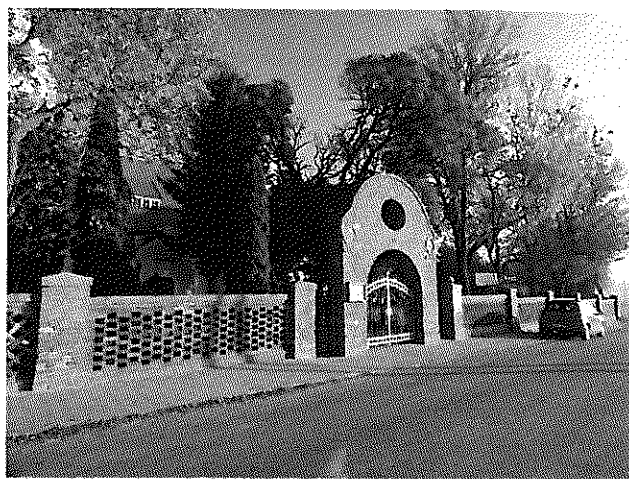
Kościół orientowany. Murowany z cegły, otynkowany. Z późnobarokowej świątyni zachowała się nawa na rzucie wydłużonego prostokąta. Cennymi zabytkami są: rzeźba Matki Boskiej z Dzieciątkiem z około 1500 r., rzeźby popiersi dwóch papieży z I połowy XVI w., chrzcielnica z początku XVII w, zabytkowe organy zbudowane w roku 1910 r. przez bydgoską firmę organmistrzowską Paula Voelknera.

- cmentarz przykościelny z XVIII w. (nr rej. zab. A/44 z dnia 28.12.2001 r.),
- ogrodzenie (nr rej. zab. A/44 z dnia 28.12.2001 r.).

2. Plebania.
3. Zabytkowa kapliczka.
4. Zabytkowy dom.
5. Krzyż przy drodze Boluminek - Cichoradz.
6. Krzyż przy drodze Boluminek - Wałdowo Królewskie.

Fot. 1. Kościół pw. Św. Wojciecha i Św. Katarzyny
Źródło: zdjęcie własne

Fot. 2. Ogrodzenie kościoła z główną bramą
Źródło: zdjęcie własne

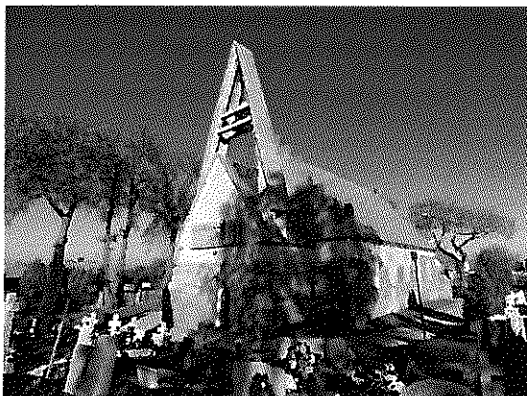
CZARZE

1. Kościół parafialny pw. Najświętszej Panny Maryi.

W 1445 r. parafia została wymieniona w planach synodu diecezji chełmińskiej. Kościół, który istnieje do dnia dzisiejszego został zbudowany na początku XIV w., wieża nadbudowana w 1638 r., odbudowana w dzisiejszym kształcie, w formie dzwonnicy, w 1974 r.

Kościół gotycki, orientowany, murowany z cegły w układzie gotyckim z użyciem cegły zendrówki. W części prezbiterialnej wzniesiony na kamiennym fundamencie. Organy o oprawie neoklasycystycznej. Najstarsze zabytki w kościele to: gotycka Pieta z początku XV w. i z tego samego okresu granitowa kropielnica oraz barokowa rzeźba Chrystusa Zmartwychwstałego z około 1600 r.

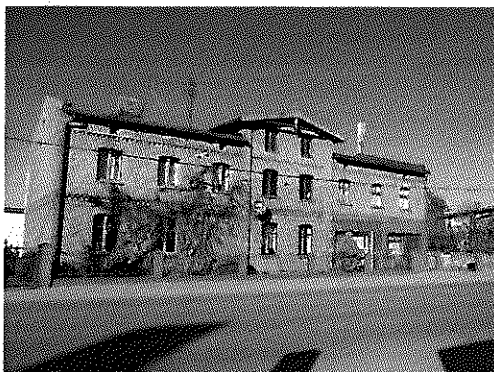
2. Cmentarz przykościelny.
3. Plebania.
4. Zabytkowy krzyż.
5. Kapliczki, w tym kapliczka na wzniesieniu przy drodze do Rafy.
6. Cmentarz ewangelicki.
7. Zabytkowe domy, w tym budynki o konstrukcji drewnianej.
8. Budynek szkoły.
9. Budynek dawnej kuźni.
10. Liczne stanowiska archeologiczne.

Fot. 3. Kościół pw. NPM
Źródło: zdjęcie własne

Fot. 4. Plebania
Źródło: zdjęcie własne

**Fot. 5. Zabytkowy dom
ul. Chełmińska 19**
Źródło: zdjęcie własne

**Fot. 6. Zabytkowy dom
ul. Chełmińska 84**
Źródło: zdjęcie własne

CZEMLEWO

1. Dawny dwór.

Dwór murowany z cegły, otynkowany, wybudowany na planie prostokąta, parterowy z dachem naczółkowym krytym dachówką. Częściowo podpiwniczony. Dwutraktowy z sienią na osi.

2. Budynek dawnej szkoły.

3. Budynek leśniczówki.

4. Zabytkowy dom oraz budynki gospodarcze.

5. Cmentarz ewangelicki.

6. Kapliczka przy rozwidleniu dróg do Czarza i Janowa.

7. Liczne stanowiska archeologiczne.

Fot. 7. Budynek dawnej szkoły

Źródło: zdjęcie własne

Fot. 8. Budynek leśniczówki

Źródło: zdjęcie własne

DĄBROWA CHEŁMIŃSKA

1. Kościół ewangelicki, ob. filialny p.w. Wniebowzięcia NMP (nr rej. zab. A/45 z dnia 28.12.2001 r.).

Na przełomie XIX i XX w. został wybudowany kościół - jako zbór ewangelicki, który służył gminie ewangelicko-unijnej. Po 1945 r., kiedy ludność tego wyznania opuściła wieś, o kościół starali się katolicy. Na mocy dekretu z 1948 r. został on przekazany w użytkowanie parafii Boluminek jako filialny. Kościół neogotycki. Murowany z cegły z otynkowanymi pasami gzymsów wieńczących ściany korpusu i blendami. Korpus salowy na rzucie prostokąta z prostokątną oraz czterokondygnacyjną wieżą wtopioną w jego ścianę frontową. Historyczny wystrój kościoła jest skromny.

2. Budynek dawnej szkoły.

3. Budynek dawnej poczty.

4. Budynek dawnej mleczarni.

5. Budynek dawnego młyna.

6. Budynek dworca PKP.

7. Zabytkowe domy oraz budynki gospodarcze.

8. Zabytkowa altana.

9. Lodownia.

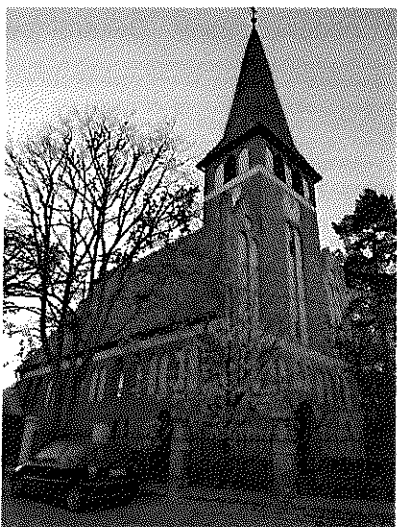
10. Cmentarz ewangelicki.

11. Pomnik pomordowanych w 1939 r.

12. Kapliczka przy skrzyżowaniu ul. Bydgoskiej i ul. Toruńskiej.

13. Krzyż.

14. Liczne stanowiska archeologiczne.

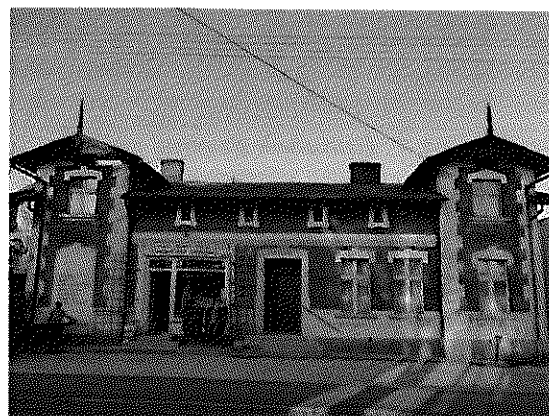
Fot. 9. Kościół pw. WNMP
Źródło: zdjęcie własne

Fot. 10. Budynek dworca PKP
Źródło: zdjęcie własne

**Fot. 11. Zabytkowy dom
nr 60**
Źródło: zdjęcie własne

**Fot. 12. Zabytkowy dom
ul. Bydgoska 27**
Źródło: zdjęcie własne

NOWY DWÓR

1. Zabytkowe domy.
2. Zespół folwarczny, w tym:
 - gorzelnia,
 - bukaciarnia,
 - stajnia,
 - obora.

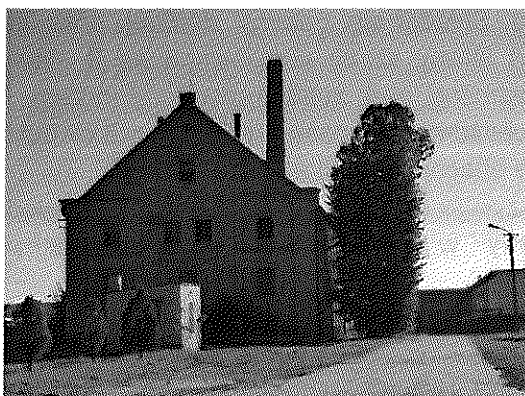
Wymieniony w 1862 r. Neuhof był własnością Gotlieba Schoenborna. Zachowanemu zespołowi folwarczному towarzyszył dwór z parkiem dworskim z połowy XIX w.

Dwór parterowy z pięterkiem na poddaszu i dwiema przybudówkami. Park o powierzchni 2,5 ha. Obecnie na jego terenie znajduje się boisko i krąg taneczny. Ze stawu zrobiono

zbiornik przeciwpożarowy. Pozostały nieliczne pojedyncze drzewa, w tym lipa drobnolistna o obwodzie 350 cm (pomnik przyrody).

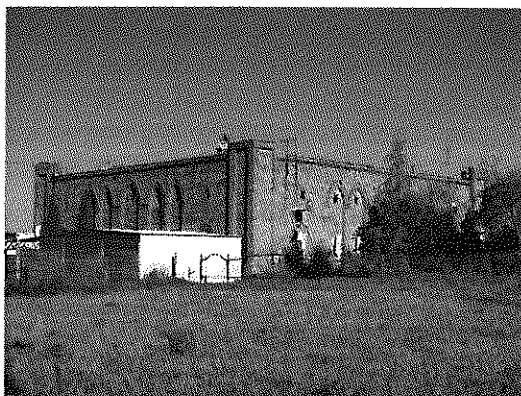
3. Dawne koszary.

Wybudowane poza wsią na wzór zamku krzyżackiego po pierwszym rozbiórce Polski według projektu Karola Fryderyka Schinkla. Miały pomieścić 100 żołnierzy wraz z końmi. Nie zostały nigdy użyte, ponieważ po drugim rozbiórce zmianie uległy granice.

Fot. 13. Budynek dawnej gorzelnii

Źródło: zdjęcie własne

Fot. 14. Dawne koszary

Źródło: zdjęcie własne

OSTROMECKO

1. Kościół filialny p.w. Śś. Mikołaja, Stanisława i Jana Chrzciciela (nr rej. zab. A/753 z dnia 30.11.1929 r.).

Pierwsza wzmianka w dokumentach o parafii i kościele pojawiła się w 1415 r., kiedy to znalazła się ona w spisie powstałym w związku z planowanym synodem laickim biskupstwa chełmińskiego. W XVI w. kościół przejściowo znalazł się w rękach protestantów – ewangelików. Obecny kościół został gruntownie odbudowany w 1630 r. dzięki hojnemu donatorowi Janowi Dorpowskiemu. Kościół erygowany ponownie w 1675 r., przed 1677 r. powiększony został o zachodnie przęsło nawy i zakrystię od północy. W latach 1763-1764 wzniesiono wieżę z fundacji Pawła Mostowskiego.

Kościół gotycki, z barokową kwadratową, dwukondygnacyjną wieżą. Orientowany, murowany z cegły, otynkowany. Jednonawowy, czteroprzęsłowy prostokątny korpus, oskarpowany we wschodnich narożach i zachodniej partii ścian bocznych.

Najstarsze elementy wystroju wnętrza: rzeźba przedstawiająca Matkę Boską Tronującą z Dzieciątkiem z 2 połowy XIV w., rzeźba przedstawiająca Pietę z połowy XV w., rzeźba przedstawiająca Chrystusa Zmartwychwstałego z XVI w.

2. Ogródek kościoła.

3. Dwie plebanie, w tym budynek dawnej plebanii ewangelickiej.

4. Cmentarz rzymsko-katolicki.

5. Cmentarz ewangelicki.

6. Zespół pałacowy:

- pałac tzw. „stary” (nr rej. zab. A/271 z dn. 10.02.1960 r.), pawilon o kształcie kwadratu, połączony wąskim łącznikiem z Pałacem Nowym. Niezbyt rozbudowany układ wewnątrz objął dwa trakty pomieszczeń, rozdzielone wewnętrznym korytarzykiem. Pokoje połączone są ze sobą według zasady amfiladowej. Od wschodu na środku traktu frontowego umieszczono klatkę schodową

i główne drzwi wejściowe. W dolnych partiach mieści się portal, wydzielony gzymsem kordonowym, zwieńczony trójkątnym tympanonem. Poniżej pomiędzy dwoma herbami rodu von Alvensleben - trzy róże, ustawiono datę 1891 r. - tj. datę ukończenia budowli,

- park (nr rej. zab. A/271 z dn. 10.02.1960 r.),
park krajobrazowy w stylu angielskim o pow. 40 ha, został założony wokół nowego pałacu w latach 1830-40. W zagospodarowaniu przestrzennym parku uwzględniono naturalną rzeźbę terenu i układ wodny. Składał się z części zielonej, oraz leśnej - oddzielonej szosą od reszty lasu. Od strony szosy usytuowane są 3 stawy zw. „kluczykami”. Natomiast od strony folwarcznej park został ogrodzony murem. Przed pałacem utworzono kolisty podjazd z obszernym gazonem pośrodku. Z dwóch stron gazonu rosną drzewa ozdobne, będące obecnie pomnikami przyrody.
Do zielonego parku krajobrazowego przylega leśna część parku z oczkami wodnymi. Pierwotny las został wkomponowany w park i stanowi uzupełnienie polany widokowej.
- pałac tzw. „nowy” (nr rej. zab. A/271 z dn. 24.04.1991 r.),
pałac neoklasycystyczny. Część środkową tworzy wydłużony budynek o zwartej prostopadłościennym bryle. Wnętrze to kompozycja dwutraktowa z westybulą i połączonym z nim salonem ogrodowym oraz połączonymi amfiladowo pomieszczeniami po bokach. Od strony północnej klatka schodowa, od południa w narożniku lekko ściętym mieści się ośmiokątny aneks kaplicy. Budynek pokryty płaskim, czteropółciowym dachem,
- zespół tarasów przy pałacu tzw. „nowym” (nr rej. zab. A/271 z dn. 24.04.1991 r.),
około 1912 r. powstał obszerny taras przed elewacją wschodnią pałacu. Składa się z dwóch partii - szerokiej, wyniesionej i wspartej murem oporowym oraz mniejszej, wydzielającej murkiem niewielki obszar wokół ryzalitu z wejściem do pałacu. Ściany tarasów dzielą na osi elewacji pałacu dwa proste biegi schodów, z ornamentyką klasycyzującą, oraz czterema sylwetkami gryfów na postumentach,
- mauzoleum rodziny Schönborn - Alvensleben w parku (nr rej. zab. A/271 z dn. 24.04.1991 r.).

7. Zespół obiektów budowlanych Wytwórni Wód Stołowych:

- budynek mieszkalno-administracyjny (nr rej. zab. A/1413 z dn. 23.01.1992 r.),
- budynek produkcyjny (nr rej. zab. A/1413 z dn. 23.01.1992 r.),
- mur oporowy (nr rej. zab. A/1413 z dn. 23.01.1992 r.),

Zespół obiektów Wytwórni Wód Stołowych „Ostromecko” tworzą trzy obiekty zabytkowe określane jako „Ostromecko-Zdrój”.

Istnieje tu 8 zinwentaryzowanych i opisanych źródeł: 7 na terenie rezerwatu Las Mariański i jedno we wsi, poniżej kościoła. Wszystkie źródła wypływają ze zbocza skarpy na poziomie ok. 40 m n.p.m. Eksploatację źródła rozpoczęto w 1894 r.

Do końca I wojny światowej woda nazywała się „Marien-Quelle” (od imienia małżonki dawnego właściciela), a w okresie międzywojennym - Ostromecko. W czasie II Wojny Światowej dzierżawcami rozlewni byli Niemcy. Wodę produkowano dla potrzeb armii niemieckiej i wysyłano ją m.in. do Afryki. W okresie powojennym źródłami gospodarowali państwowi i prywatni przedsiębiorcy.

W 1976 r. uruchomiono nowy zakład, który rozpoczął dynamiczny rozwój wytwórni. Woda ze źródła jest słabo zmineralizowana typu wodorowęglanowo - wapniowego z dużą zawartością jonu siarczanowego, nisko sodowa. Woda nie jest poddawana

żadnym zabiegom chemicznym ani uzdatniającym. Woda Ostromecko od początku cieszyła się uznaniem, na wielu imprezach wystawienniczych w kraju i za granicą.

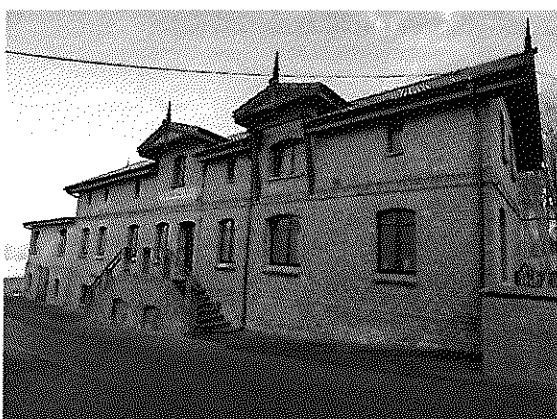
8. Pomnik w parku.
9. Dawna oficyna dworska.
10. Zabytkowe budynki mieszkalne.
11. Budynki inwentarskie, gospodarcze, budynek magazynowy.
12. Dawny budynek mieszkalny robotników leśnych.
13. Budynek dworca wraz z budynkami gospodarczymi.

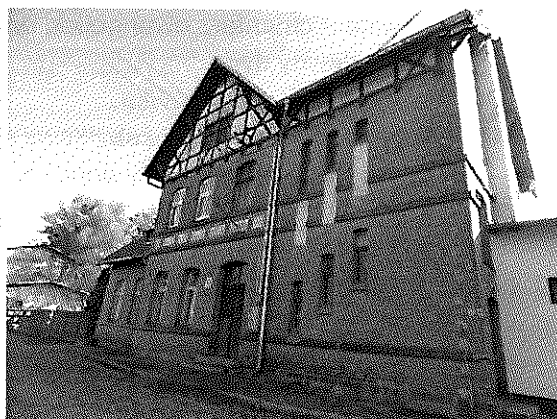
Fot. 15. Pałac tzw. „stary”
Źródło: zdjęcie własne

Fot. 16. Pałac tzw. „nowy”
Źródło: zdjęcie własne

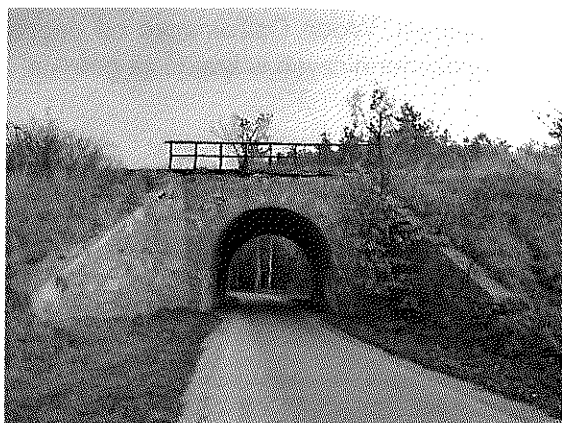
Fot. 17. Budynek produkcyjny wytwórni wód stołowych
Źródło: zdjęcie własne

Fot. 18. Budynek dawnego dworca
Źródło: zdjęcie własne

STRZYŻAWA

1. Wiadukt kolejowy nad drogą do Małej Kępy.
2. Zabytkowe domy z częścią gospodarczą, w tym dom pomennonicki.
3. Budynek dawnej szkoły.
4. Cmentarz ewangelicki.

Fot. 19. Wiadukt kolejowy

Źródło: zdjęcie własne

Fot. 20. Dom pomennonicki z częścią gospodarczą

Źródło: zdjęcie własne

Pozostałe obiekty kultury materialnej:

1. Bolumin – zabytkowy dom oraz budynek dawnego dworu.
2. Borki – dwa cmentarze ewangelickie.
3. Dębowiec – zabytkowe domy, w tym dom drewniany (nr 29), kapliczka przy skrzyżowaniu dróg Dębowiec – Borki - Kokocko.
4. Gzin – zabytkowy dom, kapliczka przy skrzyżowaniu dróg Gzin - Czemelewo.
5. Janowo – krzyż przy skrzyżowaniu dróg Janowo – Czemelewo, zabytkowy dom, z częścią gospodarczą.
6. Otowice – cmentarz ewangelicki oraz zabytkowa kapliczka.
7. Pień – dawny dwór.
8. Rafa – dawna pastorówka.
9. Wałdowo Królewskie – zabytkowy dom, cmentarz ewangelicki.
10. Wielka Kępa – zabytkowy dom.

5.2.4.2. Dobra kultury objęte prawnymi formami ochrony

5.2.4.2.1. Obiekty nieruchome objęte prawną ochroną zabytków

Formami ochrony prawnej zabytków są: wpis do rejestru zabytków, uznanie za pomnik historii, utworzenie parku kulturowego, ustalenie ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego oraz ustalenia ochrony w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego oraz decyzji o warunkach zabudowy.

5.2.4.2.2. Obiekty zabytkowe wpisane do rejestru zabytków województwa kujawsko-pomorskiego

Rejestr zabytków województwa kujawsko-pomorskiego jest prowadzony przez Kujawsko-Pomorskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, Delegatura w Bydgoszczy.

W Wojewódzkim Urzędzie Ochrony Zabytków prowadzone są trzy rejestry zabytków:

1. Rejestr zabytków nieruchomości (księga A).
2. Rejestr zabytków ruchomych (księga B).
3. Rejestr zabytków archeologicznych (księga C).

W rejestrze zabytków nieruchomości województwa kujawsko-pomorskiego, gmina Dąbrowa Chełmińska, znajduje się trzynaście obiektów. Zestawienie (stan na 22.10.2014 r.) przedstawia tabela nr 1.

Tabela 1. Wykaz zabytków nieruchomości województwa kujawsko-pomorskiego, gmina Dąbrowa Chełmińska

Miejscowość	Adres	Obiekt	Data decyzji	Nr Rejestru
Boluminek	Nr ewid. dz. 36/1 86-070 Boluminek	Zespół kościoła parafialnego p. w. Św. Wojciecha i św. Katarzyny: Kościół	28.12.2001 r.	A/44
		Zespół kościoła parafialnego p. w. Św. Wojciecha i św. Katarzyny: Cmentarz przykościelny		
		Zespół kościoła parafialnego p. w. Św. Wojciecha i św. Katarzyny: Ogrodzenie		
Dąbrowa Chełmińska	Nr ewid. dz. 120 86-070 Dąbrowa Chełmińska	Kościół ewangelicki, ob. filialny p.w. Wniebowzięcia NMP	28.12.2001 r.	A/45
Ostromecko	Nr ewid. dz. 211 86-070 Ostromecko	Kościół filialny p.w. Śś. Mikołaja, Stanisława i Jana Chrzciciela	30.11.1929 r.	A/753
	Nr ewid. dz. 177/1 86-070 Ostromecko	Zespół pałacowy: Pałac tzw. „stary”	10.02.1960 r.	A/271
	Nr ewid. dz. 177/5 86-070 Ostromecko	Zespół pałacowy: Park	10.02.1960 r.	A/271
		Zespół pałacowy: Pałac tzw. „nowy”	24.04.1991 r.	A/271
		Zespół pałacowy: Zespół tarasów przy pałacu tzw. „nowym”		
	Nr ewid. dz. 240/2 86-070 Ostromecko	Zespół pałacowy: Mauzoleum rodziny Schönborn- Alvensleben w parku	23.01.1992 r.	A/1413
Zespół obiektów budowlanych Wytwórni Wód Stołowych: Budynek mieszkalno-administracyjny				
		Zespół obiektów budowlanych Wytwórni Wód		

Miejscowość	Adres	Obiekt	Data decyzji	Nr Rejestru
		Stołowych: Budynek produkcyjny		
		Zespół obiektów budowlanych Wytwórni Wód Stołowych: Mur oporowy		

Źródło: opracowanie własne, na podstawie Wykazu zabytków architektury i budownictwa ujętych w wojewódzkiej ewidencji zabytków

Charakterystyka zabytków z terenu gminy Dąbrowa Chełmińska została przedstawiona (wraz z załącznikami fotograficznymi) w punkcie - Walory kulturowe gminy Dąbrowa Chełmińska.

Na terenie gminy Dąbrowa Chełmińska brak obiektów uznanych przez Prezydenta RP za Pomnik Historii. Na obszarze gminy nie funkcjonuje Park Kulturowy.

5.2.4.2.3. Zabytki ujęte w gminnej ewidencji zabytków

Ochrona zabytków, które znajdują się na terenie gminy należy do obowiązków samorządu lokalnego. Zadania stojące przed organami administracji publicznej (m.in. zarządami gmin), precyzuje art. 4 ustawy z dnia 17 września 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2003 Nr 162 poz. 1568). Gminy między innymi mają dbać o: „zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie” oraz zapobiegać „zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków”.

Jednym z obowiązków nałożonych przez ustawę na gminy jest: „uwzględnienie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska”. Temu zadaniu ma służyć gminna ewidencja zabytków, o której jest mowa w artykule 22. Punkt 4 tego artykułu mówi: „Wójt (burmistrz, prezydent miasta) prowadzi gminną ewidencję zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomości z terenu gminy”.

Zgodnie z art. 21 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami gminna ewidencja zabytków jest podstawą do sporządzania programów opieki nad zabytkami.

Zestawienie zabytków ujętych w gminnej ewidencji zabytków zostało przedstawione w załączniku nr 1.

5.2.4.2.4. Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków i ujęte w ewidencji zabytków

Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami podaje definicję zabytku ruchomego: „zabytek ruchomy - rzecz ruchoma, jej część lub zespół rzeczy ruchomych, będących dziełem człowieka lub związanych z jego działalnością i stanowiących świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową”.

Kujawsko-Pomorski Wojewódzki Konserwator Zabytków, Delegatura w Bydgoszczy prowadzi rejestr zabytków ruchomych znajdujących się na terenie gminy Dąbrowa Chełmińska.

5.2.4.2.5. Zabytki archeologiczne wpisane do rejestru zabytków i wojewódzkiej ewidencji zabytków

Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami w art.3 pkt 4 podaje definicję zabytku archeologicznego „zabytek archeologiczny - zabytek nieruchomy, będący powierzchnią, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, złożoną z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów albo zabytek ruchomy, będący tym wytworem”.

Nieruchomy zabytek archeologiczny, zwany także stanowiskiem archeologicznym, to zwarty przestrzennie obszar, w obrębie którego występują źródła archeologiczne (zabytki nieruchome i ruchome oraz inne ślady wykorzystania terenu przez człowieka) wraz z otaczającym je kontekstem – tzw. nawarstwieniami kulturowymi, czyli warstwami ziemi, które powstały na stanowisku (np. osadzie pradziejowej) w trakcie jego funkcjonowania w przeszłości.

Wykaz stanowisk archeologicznych uwzględnionych w Wojewódzkiej Ewidencji Nieruchomych Zabytków Archeologicznych (prowadzi Kujawsko-Pomorski Wojewódzki Konserwator Zabytków, Delegatura w Bydgoszczy) przedstawiono w załączniku nr 2.

Teren gminy zlokalizowany jest w obrębie 8 obszarów AZP. Znaleźiska reprezentują pozostałości kulturowe od okresu neolitu po czasy nowożytny. Najliczniej reprezentowane są ślady osadnictwa neolitycznego, wpływów rzymskich oraz z okresu późnego średniowiecza i czasów nowożytnych.

Na terenie gminy Dąbrowa Chełmińska istnieją dwa stanowiska (grodziska) wpisane do rejestru zabytków archeologicznych:

- Gzin Górny, obszar 36-40, stanowisko w miejscowości 1, stanowisko na obszarze 94. Datowane na czasy kultury łużyckiej.
Numer rejestru C/36.
- Pień, obszar 36-40, stanowisko w miejscowości 1, stanowisko na obszarze 131.
Datowane na czasy wczesnego średniowiecza oraz czasy nowożytny.
Numer rejestru 31/C.

W Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Dąbrowa Chełmińska wytyczono Strefę „W”. Jest to strefa ochrony archeologicznej obejmująca obszary występowania stanowisk archeologicznych rozpoznanych i potencjalnych, na których wymagane jest uzgodnienie z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków projektowanych wszelkich prac ziemnych na obszarze strefy oraz przeprowadzenie wyprzedzających badań archeologicznych. Dla Strefy obowiązują ustalenia wymienione w punkcie 5.1, w dziale dotyczącym Studium.

5.2.4.2.6. Zabytki w zbiorach muzealnych

Na terenie Gminy Dąbrowa Chełmińska nie funkcjonują muzea eksponujące dziedzictwo kulturowe. Placówką organizującą wystawy edukacyjne jest m.in. Pałac w Ostromecku, organizujący także prelekcje oraz koncerty organowe. Zgromadzono tu kolekcję (125 pozycji) współczesnego malarstwa i grafiki polskiej oraz zbiór 50 zabytkowych pianin i fortepianów. Wystawy cykliczne w gminie organizują także gminne kluby LZS (Ludowe Zespoły Sportowe) oraz placówki oświatowe.

5.2.5. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego Gminy Dąbrowa Chełmińska

Na terenie Gminy Dąbrowa Chełmińska znajduje się trzynaście obiektów wpisanych do rejestru zabytków nieruchomości województwa kujawsko-pomorskiego oraz dwa grodziska wpisane do rejestru zabytków archeologicznych.

W wojewódzkiej ewidencji zabytków województwa kujawsko-pomorskiego ujętych zostało 134 zabytków architektury i budownictwa (wraz z zabytkami wpisanymi do rejestru zabytków).

W wykazie dominują obiekty o poniższych funkcjach pierwotnych:

- dom (drewniany/murowany/),
- budynek gospodarczy, inwentarski, magazynowy,
- dwór z parkiem dworskim,
- pałac,
- szkoła,
- dworzec PKP,
- kościół,
- plebania,
- cmentarz,
- kapliczka, krzyż.

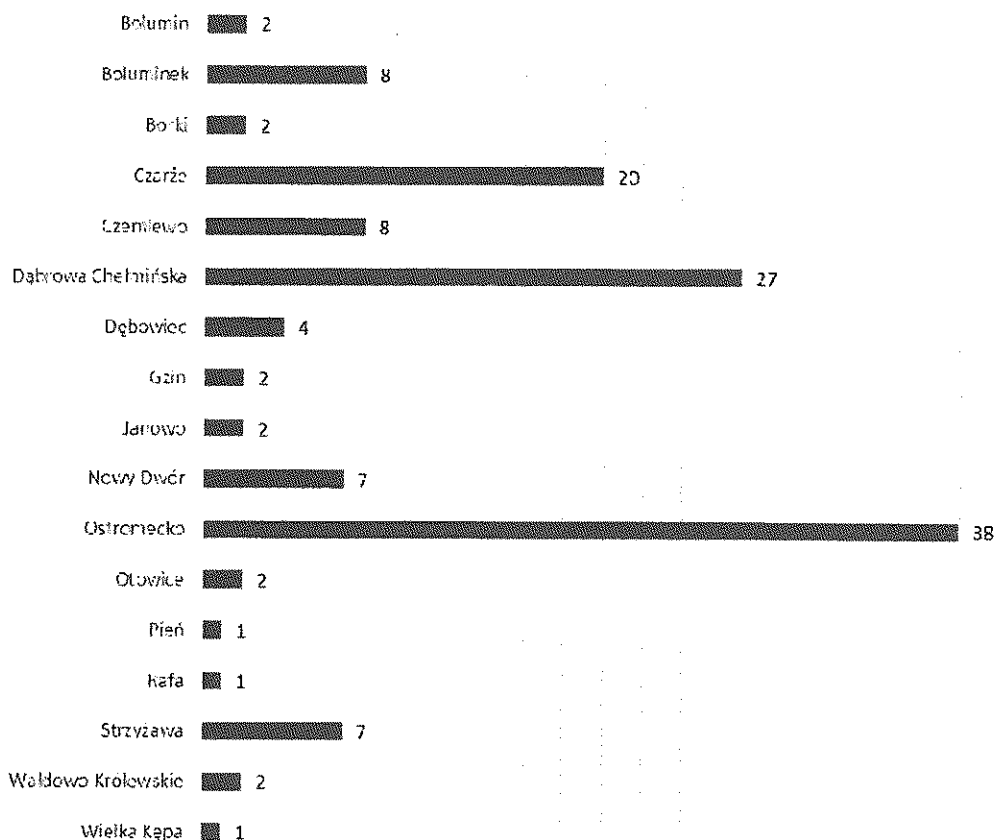
Wykaz miejscowości, w których zlokalizowane są obiekty zabytkowe wpisane do wojewódzkiej ewidencji zabytków (bez zabytków archeologicznych) przedstawia tabela nr 2.

Tabela 2. Obiekty wpisane do wojewódzkiej ewidencji zabytków (bez zabytków archeologicznych) z terenu gminy Dąbrowa Chełmińska

Miejscowość	Liczba
Bolumin	2
Boluminek	8
Borki	2
Czarze	20
Czemlewo	8
Dąbrowa Chełmińska	27
Dębowiec	4
Gzin	2
Janowo	2
Nowy Dwór	7

Miejscowość	Liczba
Ostromecko	38
Otowice	2
Pień	1
Rafa	1
Strzyżawa	7
Waldowo Królewskie	2
Wielka Kępa	1
Suma	134

Źródło: opracowanie własne, na podstawie Wykazu zabytków architektury i budownictwa ujętych w wojewódzkiej ewidencji zabytków

Wykres 1. Wykres ilustrujący obiekty wpisane do wojewódzkiej ewidencji zabytków (bez stanowisk archeologicznych w rejestrze zabytków) z terenu gminy Dąbrowa Chełmińska

Źródło: opracowanie własne, na podstawie Wykazu zabytków architektury i budownictwa ujętych w wojewódzkiej ewidencji zabytków

Struktura własności obiektów wpisanych do rejestru zabytków nieruchomości województwa kujawsko-pomorskiego oraz ocena ich stanu zachowania została przedstawiona w tabeli nr 3.

Tabela 3. Struktura własności oraz ocena stanu zachowania obiektów wpisanych do wojewódzkiej ewidencji zabytków (bez zabytków archeologicznych) z terenu gminy Dąbrowa Chełmińska

Miejscowość	Obiekt	Typ własności	Stan zachowania
Boluminek	Zespół kościoła parafialnego p. w. Św. Wojciecha i św. Katarzyny: Kościół	Wyznaniowa	Bardzo dobry
	Zespół kościoła parafialnego p. w. Św. Wojciecha i św. Katarzyny: Cmentarz przykościelny		Dobry
	Zespół kościoła parafialnego p. w. Św. Wojciecha i św. Katarzyny: Ogrodzenie		Dobry
Dąbrowa Chełmińska	Kościół ewangelicki, ob. filialny p.w. Wniebowzięcia NMP	Wyznaniowa	Bardzo dobry
Ostromecko	Kościół filialny p.w. Śś. Mikołaja, Stanisława i Jana Chrzciciela	Wyznaniowa	Bardzo dobry
	Zespół pałacowy: Pałac tzw. „stary”	Komunalna Właścicielem obiektu jest UM. w Bydgoszczy, a użytkownikiem Filharmonia Pomorska	Bardzo dobry
	Zespół pałacowy: Park	Komunalna Właścicielem obiektu jest UM. w Bydgoszczy	Bardzo dobry
	Zespół pałacowy: Pałac tzw. „nowy”		
	Zespół pałacowy: Zespół tarasów przy pałacu tzw. „nowym”		
	Zespół pałacowy: Mauzoleum rodziny Schönborn - Alvensleben w parku		Zaniedbany
	Zespół obiektów budowlanych Wytwórni Wód Stołowych: Budynek mieszkalno-administracyjny	Prywatna	Bardzo dobry
	Zespół obiektów budowlanych Wytwórni Wód Stołowych: Budynek produkcyjny		
Zespół obiektów budowlanych Wytwórni Wód Stołowych: Mur oporowy			

Źródło: opracowanie własne

Ewidencja nieruchomości zabytków archeologicznych wskazuje 369 stanowisk.

Wykaz miejscowości, w których zlokalizowane są stanowiska archeologiczne wpisane do wojewódzkiej ewidencji zabytków przedstawia tabela nr 4.

Tabela 4. Nieruchome zabytki archeologiczne wpisane do wojewódzkiej ewidencji zabytków z terenu gminy Dąbrowa Chełmińska

Miejscowość	Liczba stanowisk
Bolumin	35
Borki	6
Czarze	60
Czemlewo	28
Dąbrowa Chełmińska	18
Dębowiec	17
Gzin Dolny	7
Gzin Górny	63
Janowo	15
Ostromecko	41
Otowice	11
Pień	9
Rafa	8
Słończ	19
Strzyżawa	2
Waldowo	21
Wielka Kępa	9
Suma	369

Zródło: opracowanie własne, na podstawie Wykazu zabytków architektury i budownictwa ujętych w wojewódzkiej ewidencji zabytków

Ryc. 18. Lokalizacja ważniejszych stanowisk archeologicznych na terenie gminy Dąbrowa Chełmińska z uwzględnieniem ich liczby

Zródło: opracowanie własne

Liczba obiektów w ewidencji zabytków nie jest stała, ponieważ mogą być do niej wpisywane kolejne zabytki lub wykreślane te, które zatraciły swoje wartości kulturowe.

W dniach 28-29.10.2014 r. dokonano wizji terenowej w celu weryfikacji stanu obiektów architektury figurujących w wojewódzkiej ewidencji zabytków (138 obiektów oraz 2 grodziska). Z oględzin wynika co następuje:

- obiekty w rejestrze zabytków w większości prezentują stan bardzo dobry, wyjątki to: cmentarz i ogrodzenie przykościelne w zespole kościoła parafialnego p. w. Św. Wojciecha i św. Katarzyny (stan dobry) oraz Mauzoleum rodziny Schönborn - Alvensleben w parku, w zespole pałacowym (stan zaniedbany),
- budynki mieszkalne charakteryzuje stan dobry oraz zły,
- zespoły folwarczne - stan zaniedbany (zwłaszcza zespoły w Nowym Dworze i Ostromecku),
- zespoły dworskie – stan zły,
- budynki gospodarcze, magazynowe oraz inwentarskie prezentują w większości stan zaniedbany,
- dworce oraz szkoły – stan dobry,
- kościoły (nieujęte w rej. zab.), cmentarze i obiekty przykościelne prezentują stan dobry,
- cmentarze ewangelickie są w stanie złym i ulegają sukcesywnej degradacji,
- kapliczki oraz krzyże przydrożne są w stanie dobrym,
- wiadukt kolejowy – stan zaniedbany.

Część ww. obiektów uległa zniszczeniu bądź całkowicie lub częściowo zatraciła cechy obiektu wartościowego architektonicznie i historycznie (np. zespół folwarczny w Nowym Dworze czy dawny dwór w miejscowości Pień).

W zakresie zespołów folwarcznych oraz dworskich: w przypadku nie powzięcia jakichkolwiek kroków zmierzających do ochrony zachowanych budynków oraz układów przestrzennych przewiduje się w najbliższych latach całkowitą degradację założeń.

Z uwagi na niejednorodny stan zachowania obiektów zabytkowych, szereg przeobrażeń jakim poddano ich tradycyjną architekturę, wskazuje się na konieczność aktualizacji ewidencji zabytków, w tym wykreślenie z ewidencji obiektów, które utraciły wartość zabytkową.

5.2.6. Zabytki o najwyższym znaczeniu dla gminy

Najważniejsze miejscowości regionu o znaczących walorach architektonicznych oraz kulturowych to:

1. Boluminek
Dawne dobra rycerskie, a następnie własność szlachecka. Wieś wzmiankowana w 1570 r.
Zespół kościoła parafialnego, zabytkowe kapliczki, krzyże oraz dom.
2. Czarże
Wieś Czarże wzmiankowana w 1222 r. w akcie Konrada Mazowieckiego.
Kościół filialny wraz z cmentarzem i plebanią, zabytkowe krzyże oraz kapliczki, cmentarz ewangelicki, zabytkowe domy, budynek szkoły oraz dawnej kuźni.

3. Dąbrowa Chełmińska
W źródle pisanim pierwsza informacja o wsi pochodzi z 1285 r. i dotyczy ustalenia granic pomiędzy wsią Czarże.
Kościół filialny, dawne budynki szkoły, poczty, mleczarni oraz młyna, budynek dworca PKP, zabytkowe domy oraz budynki gospodarcze, zabytkowa altana oraz lodownia, cmentarz ewangelicki, pomnik pomordowanych w 1939 r., kapliczka oraz krzyż.
4. Nowy Dwór
Po raz pierwszy nazwa tej wsi pojawia się w źródle z 1825 r. jako Neudorf. Jako Nowy Dwór funkcjonuje od XX w.
Pozostałości zespołu folwarcznego, dawne koszary, zabytkowe domy.
5. Ostromecko
Pierwotnie dobra rycerskie wzmiankowane po raz pierwszy w 1222 r. jako Ostromezh w nadaniu biskupowi Christianowi przez Konrada Mazowieckiego.
Kościół filialny z zabytkowym ogrodzeniem oraz plebanią, cmentarze (rzymsko-katolicki oraz ewangelicki), zespół pałacowy, zespół obiektów budowlanych Wytwórni Wód Stołowych, pomnik w parku, dawna oficyna dworska, zabytkowe budynki mieszkalne, budynki inwentarskie, gospodarcze, budynek magazynowy, dawny budynek mieszkalny robotników leśnych, budynek dworca PKP wraz z budynkami gospodarczymi.

VI. OCENA STANU DZIEDZICTWA KULTUROWEGO GMINY. ANALIZA SZANS I ZAGROZEŃ

W tabeli nr 5 przedstawiono analizę szans i zagrożeń gminy (poprzez wskazanie mocnych i słabych stron). Sporządzona została na podstawie oceny stanu dziedzictwa kulturowego i uwarunkowań jego ochrony oraz realizowanej przez gminę polityki rozwoju przestrzennego i społeczno-gospodarczego. Dokonana analiza ma za zadanie pomóc w określeniu podstawowych priorytetów gminnego programu opieki nad zabytkami.

Tabela 5. Analiza szans i zagrożeń wynikających ze stanu dziedzictwa kulturowego Gminy Dąbrowa Chełmińska

SZANSE	ZAGROZENIA
1. Cele, zasady i kierunki opracowań strategicznych zmierzające do zrównoważenia rozwoju kultury w regionach wiejskich	1. Silna konkurencja ze strony miasta Bydgoszcz - ważnego punktów na mapie turystycznej
2. Uwzględnienie potrzeb ochrony dziedzictwa kulturowego w dokumencie Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy	2. Stosunkowo wysoki procent bezrobocia – migracja młodych mieszkańców
3. Uwzględnienie potrzeb ochrony dziedzictwa kulturowego w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego	3. Brak opracowań z zakresu polityki przestrzennej, w tym miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego dla całych założeń ruralistycznych, folwarcznych i dworskich
4. Nowe źródła i instrumenty wsparcia ze środków UE na rzecz rozwoju obszarów wiejskich oraz rewaloryzacji zabytkowej tkanki	4. Brak możliwości ochrony konserwatorskiej i wsparcia finansowego zabytków niewpisanych do rejestru zabytków
5. Program przeciwdziałania wykluczeniu	5. Bezprawne/samowolne działania przy prywatnych obiektach o walorach zabytkowych

<p>cyfrowemu na terenie gminy</p> <ol style="list-style-type: none"> 6. Korzystne warunki dla rozwoju turystyki ze względu na: <ul style="list-style-type: none"> - dogodną lokalizację (bliskość miasta Bydgoszcz – głównego ośrodka kulturalnego regionu [rozwój m.in. turystyki weekendowej dla mieszkańców Bydgoszczy], przebieg drogi krajowej, drogi wojewódzkiej oraz linii kolejowej), - bogate walory przyrodnicze regionu (liczne chronione obszary cenne przyrodniczo, zakole Wisły, jeziora, starorzecza, kompleksy leśne, dawne osady grodowe w Pniu i Gzinie Górnym), - zasób dziedzictwa (w tym m.in.: zabytkowe kościoły oraz zespół pałacowy i zespół obiektów budowlanych Wytwórni Wód Stołowych w Ostromecku) i krajobrazu kulturowego 7. Stworzenie lokalnych szlaków turystycznych wraz z odpowiednią infrastrukturą w oparciu o miejsca i obiekty zabytkowe 8. Wspomaganie przedsięwzięć zmierzających do zachowania i kształtowania ładu przestrzennego z utrzymaniem właściwej ekspozycji obiektów zabytkowych i dostosowywaniem nowej zabudowy do wartości historycznych miejsc 9. Nowoczesne techniki informatyczne stwarzające możliwość prezentacji dziedzictwa kulturowego na szerszą skalę oraz jego cyfryzację (tworzenie edukacyjnych baz danych) 10. Lokalne tematyczne strony internetowe 11. Zaangażowanie placówek oświatowych, wychowawczych oraz kościelnych w edukację kulturalną – warsztaty, pracownie, szkolenia, wykłady 12. Współpraca gminy z miastem Bydgoszcz oraz z gminami ościennymi 13. Stworzenie/wspieranie grup przywracających dawne praktyki taneczne i muzyczne 14. Organizacja imprez kulturowych 15. Wspieranie lokalnych grup działania, w tym Kół Gospodyń Wiejskich 	<ol style="list-style-type: none"> 6. Brak prawnego zabezpieczenia właściwej ekspozycji ciekawych krajobrazowo obszarów gminy (zwłaszcza strefa przybrzeżna prawego brzegu Wisły z widokiem na Fordon, strefy starorzeczy i jezior, miejsca eksponowanych grodzisk) 7. Niedostateczne zabezpieczenie eksponowanych grodzisk przed naturalną oraz antropogeniczną degradacją 8. Brak środków na renowację zabytkowych obiektów (zwłaszcza budynków będących własnością prywatną) 9. Braki w edukacji z zakresu wartości i ochrony dziedzictwa kulturowego 10. Niski poziom innowacyjności, w tym korzystania z Internetu oraz pracy z materiałami cyfrowymi 11. Słaby rozwój turystyki w regionie
MOCNE STRONY	SŁABE STRONY
<ol style="list-style-type: none"> 1. Dobre warunki do rozwoju turystyki krajoznawczej i specjalistycznej (pieszej, wodnej, kolarskiej, konnej) oraz sportów wodnych 2. Istniejące znakowane turystyczne szlaki piesze i rowerowe, w tym m.in.: szlak Cystersów, szlak Rezerwatów Chełmińskich z Bydgoszczy do Chełmna, koloru żółtego, szlak Orlich Gniazd z Ostromecka do Kamieńca, koloru czarnego, szlak z Bydgoszczy do Torunia koloru niebieskiego 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Brak miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego dla kluczowych obszarów gminy, w tym założeń ruralistycznych, dworów z ogrodami przydworskimi, założeń folwarcznych, parków wiejskich 2. Mała ilość ścieżek rowerowych 3. Słabo rozwinięta infrastruktura szlaków turystycznych 4. Słabe zagospodarowanie obszarów leśnych, rzek i jezior dla różnych form turystyki

<ol style="list-style-type: none"> 3. Funkcjonujący szlak Tradycji i Smaku oraz Zielony Szlak Greenways 4. Zróżnicowanie terenu pod względem geomorfologicznym, przyrodniczym i krajobrazowym 5. Stosunkowo duża ilość obiektów o walorach kulturowych: zabytki architektury, stanowiska archeologiczne, grodziska 6. Dobrze utrzymane zespoły sakralne oraz pałacowe 7. Obowiązujące opracowania z zakresu polityki przestrzennej, w tym studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego (z wyznaczonymi strefami ochrony konserwatorskiej), miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego, lokalne plany odnowy miejscowości gminy 8. Istniejąca baza noclegowa, w tym m.in.: gospodarstwa agroturystyczne, motele, czterogwiazdkowy hotel w zespole pałacowym w Ostromecku 9. Istniejące wiejskie świetlice pod zarządem Gminnego Ośrodka Kultury i Sportu 10. Gminna Biblioteka Publiczno-Szkolna w Dąbrowie Chełmińskiej 11. Zespół pałacowy w Ostromecku, jako centrum kulturalne 12. Potencjał społeczny – mieszkańcy uprawiający „wymierające zawody”, funkcjonujące Koła Gospodyń Wiejskich 13. Warsztaty, imprezy promocyjno – wystawiennicze i kulturalne (w tym m.in. gminne dożynki, biesiady kulturalne, rajdy turystyczne, Sołtysiada, koncerty, pikniki rodzinne, jarmark w zakolu Wisły, impreza Śladami tradycji kulinarnych i kulturowych regionu, konkursy, zawody (np.: gminne zawody sportowo-pożarnicze) 	<ol style="list-style-type: none"> 5. Brak informacji turystycznej 6. Brak obiektu wystawienniczego na terenie gminy, typu: publiczna galeria, muzeum, izba pamięci 7. Zanikanie cech tradycyjnych zabudowy mieszkalnej i gospodarczej (likwidacja detali, zakrywanie drewnianej bądź ceglanej elewacji – ocieplanie budynków) 8. Brak dostępu do większości zabytkowych obiektów (własność prywatna) 9. Niezadawalające oznakowanie cennych obiektów kulturowych 10. Niedostateczne wykorzystanie nowoczesnych technik informatycznych, w tym: brak cyfrowych zbiorów informacji (baz danych), zróżnicowanych materiałów edukacyjnych.
--	---

Źródło: opracowanie własne

VII. ZAŁOŻENIA PROGRAMOWE

Przedmiotowe opracowanie wyznacza gminie priorytety w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami. Prace nad wdrażaniem ustaleń programu oraz monitorowaniem ich postępu należą do zadań samorządu lokalnego. Zadania dla samorządu lokalnego w zakresie opieki nad zabytkami zostały opracowane na podstawie analiz dokumentów programowych wyższego szczebla, gminnych dokumentów strategicznych oraz inwentaryzacji terenowej z diagnozą stanu zachowania dziedzictwa kulturowego.

Przedmiotowy Program w zakresie ochrony zabytków gminy odnosi się do działań, o których mowa w art.4 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami:

Art. 4. Ochrona zabytków polega, w szczególności, na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań mających na celu:

- 1) zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie;
- 2) zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków;
- 3) udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków;
- 4) przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę;
- 5) kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków;
- 6) uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.

7.1 Priorytety gminnego programu opieki nad zabytkami

Analiza szans i zagrożeń wynikających ze stanu dziedzictwa kulturowego gminy Dąbrowa Chełmińska wykonana na potrzeby Programu pozwoliła na wypracowanie priorytetowych działań w zakresie opieki nad zabytkami.

1. **Priorytet I**

Ochrona i kształtowanie krajobrazu kulturowego

2. **Priorytet II**

Badanie i dokumentacja dziedzictwa

3. **Priorytet III**

Promocja oraz edukacja w zakresie dziedzictwa kulturowego

7.2 Kierunki działań i zadania gminnego programu opieki nad zabytkami

Dla realizacji wyznaczonych priorytetów określono długofalowe kierunki działań, mogące wykraczać poza 4-letni okres obowiązywania Programu.

Jako kierunki działań realizacji Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Dąbrowa Chełmińska w ramach przyjętych priorytetów uznano:

1. **Zahamowanie procesu degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania.**
2. **Podejmowanie działań mających na celu przywrócenie ład przestrzennego, z uwzględnieniem walorów kulturowych.**
3. **Prowadzenie gminnej ewidencji zabytków.**
4. **Korzystanie z nowoczesnych technik informatycznych do promocji dziedzictwa kulturowego.**
5. **Wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami.**
6. **Zwiększenie świadomości kulturowej społeczności lokalnej przez włączenie jej w różne formy aktywności.**

- 7. Wzbudzenie zainteresowania historią i kulturą materialną regionu zapisaną w dziełach architektury, budownictwa, lokalnej tradycji.**
- 8. Wspieranie rozwoju lokalnych inicjatyw kulturotwórczych w zakresie podtrzymania miejscowych tradycji folklorystycznych.**
- 9. Podejmowanie działań umożliwiających gromadzenie i eksponowanie pamiątek lokalnych.**
- 10. Turystyczna promocja regionu.**
- 11. Stworzenie odpowiedniej infrastruktury turystycznej.**

Kierunkom przyporządkowano szczegółowe zadania. Ustawa o ochronie i opiece nad zabytkami ustala obowiązek złożenia po 2 latach przez władze gminy sprawozdania z wykonania programu opieki. W związku z powyższym dla realizacji zadań wyznaczono dwa okresy: etap pierwszy, po którym gmina dokona sprawozdania (do grudnia 2016 r.) oraz etap drugi (2017 - 2018).

Program Opieki nad Zabytkami Gminy Dąbrowa Chełmińska jest drugim opracowaniem o takim charakterze, wykonanym dla obszaru gminy, założono, iż w czasie trwania etapu pierwszego realizowane będą działania wstępne, mające charakter przygotowawczy do pełnej realizacji Programu.

Planowany zakres działań wraz z etapowaniem przedstawiono w tabeli nr 6.

Tabela 6. Zakres i harmonogram działań w zakresie ochrony i zarządzania dziedzictwem kulturowym gminy Dąbrowa Chełmińska

Kierunki działań	Zadania	Etap I	Etap II
Priorytet I - Ochrona i kształtowanie krajobrazu kulturowego			
Zahamowanie procesu degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania	Opracowanie programu inwentaryzacji obiektów zabytkowych (ze szczególnym uwzględnieniem architektury drewnianej, zespołów dworskich i folwarcznych, krzyży i kapliczek przydrożnych).		
	Wykonanie niezbędnych badań i prac, w tym konserwatorskich w odniesieniu do obiektów zabytkowych.		
	Konsekwentne wdrażanie zapisów dokumentów programowych w odniesieniu do zabytków i krajobrazu kulturowego gminy.		
	Uregulowanie stanu formalno – prawnego obiektów i obszarów zabytkowych.		
	Zabezpieczenie gminnych obiektów zabytkowych przed pożarem, zniszczeniem i kradzieżą.		
	Uporządkowanie terenów dawnych cmentarzy ewangelickich. Sporządzenie planów ochrony i pielęgnacji tych miejsc jako ważnych elementów krajobrazu kulturowego. Dla terenów cmentarzy należy w widocznym miejscu umieścić tablicę informacyjną.		
	Rewaloryzacja zespołów zabytkowej zieleni. Z uwzględnieniem starodrzewia na terenie filialnych cmentarzy, nieczynnych cmentarzy, zespołów podworskich, parków wiejskich wzdłuż ciągów komunikacyjnych (aleje, parki).		
	Przestrzeżenie ustaleń Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego oraz obowiązujących miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego w zakresie ochrony dóbr kultury, w tym uwzględnienie obiektów i terenów objętych ochroną dziedzictwa kulturowego.		
	Przeciwdziałanie samowolom budowlanym, zwłaszcza na terenach zabytkowych układów przestrzennych (dworskich i folwarcznych) i przy obiektach o walorach zabytkowych.		
	Przeciwdziałanie nielegalnym przebudowom budynków mieszkalnych o cechach zabytkowych, prowadzącym do zanikania cech tradycyjnych zabudowy.		
Podejmowanie działań mających na celu przywrócenie ładu przestrzennego, z uwzględnieniem walorów kulturowych	Opracowanie projektu przestrzeni publicznych służących celom rekreacyjno-turystycznym na terenie miejscowości gminy.		
	Opracowanie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego dla: najważniejszych zespołów ruralistycznych (z wyszczególnieniem funkcji centrum), zespołów podworskich, pałacowych, zespołu Wytwórní Wód Stołowych, a także dla terenów nadbrzeżnych Wisły (z uwzględnieniem stworzenia strefy rekreacyjno-wypoczynkowej oraz tras turystycznych).		
	Zabezpieczenie wiaściwej ekspozycji ciekawych krajobrazowo fragmentów gminy w opracowywanych aktach prawa miejscowego.		
Priorytet II - Badanie i dokumentacja dziedzictwa			

Kierunki działań	Zadania	Etap I	Etap II
Prowadzenie gminnej ewidencji zabytków	Bieżąca aktualizacja Gminnej Ewidencji Zabytków w formie elektronicznej. Opracowanie planu systematycznych kontroli stanu utrzymania i sposobu użytkowania obiektów zabytkowych znajdujących się w zasobach gminnych.		
Korzystanie z nowoczesnych technik informatycznych do promocji dziedzictwa kulturowego	Rozbudowanie istniejącego gminnego portalu cyfrowego z ogólnodostępną bazą danych o zasobach kulturowych regionu.		
Priorytet III - Promocja oraz edukacja w zakresie dziedzictwa kulturowego			
Wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami	Podjęcie starań o uzyskanie środków zewnętrznych na rewaloryzację zabytków będących własnością gminy. Opracowanie dla lokalnej społeczności kampanii informacyjnej odnośnie możliwości pozyskania środków na cele kulturowe, w tym rewaloryzację obiektów architektury.		
Zwiększenie świadomości kulturowej społeczności lokalnej przez włączenie jej przez różne formy aktywności	Wykreowanie wizerunku gminy, w oparciu o dziedzictwo kulturowe i lokalną tożsamość mieszkańców. Upowszechnianie edukacji w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego, poprzez zaangażowanie placówek oświatowych, wychowawczych oraz kościelnych w organizowanie warsztatów, pracowni, szkoleń, wykładów. Współpraca z miastem Bydgoszcz (w tym z muzeami, galeriami, artystami) oraz z gminami ościennymi.		
Wzbudzenie zainteresowania historią i kulturą materialną regionu zapisaną w dziełach architektury, budownictwa, lokalnej tradycji	Organizacja imprez kulturowych. Organizacja konkursów fotograficznych oraz plastycznych o lokalnym temacie przewodnim (pejzaż, architektura, ludzie, wydarzenia).		
Wspieranie rozwoju lokalnych inicjatyw kulturotwórczych w zakresie podtrzymania miejscowych tradycji folklorystycznych	Stworzenie oraz wspieranie istniejących grup przywracających dawne praktyki taneczne i muzyczne, w tym wspomaganie pracy lokalnych Kół Gospodyń Wiejskich. Szkolenie osób bezrobotnych w rzemiosłach związanych z tzw. Zanikającymi zawodami.		
Korzystanie z nowoczesnych technik informatycznych do promocji dziedzictwa kulturowego	Dostęp do Internetu (jako edukacyjnej bazy danych) w publicznych placówkach oświatowych, bibliotekach, w wiejskich świetlicach. Wspieranie tworzenia przez lokalną społeczność regionalnych portali tematycznych, hobbystycznych.		

Kierunki działań	Zadania	Etap I	Etap II
Podjęmowanie działań umożliwiających gromadzenie i eksponowanie pamiątek lokalnych	Organizacja czasowych wystaw tematycznych w powołanych gminnych jednostkach wystawienniczych, w ramach funkcjonujących lokalnych stowarzyszeń kulturowych, podczas imprez folklorystycznych, w szkołach, świetlicach czy też pomieszczeniach parafialnych. Korzystanie z zasobów prywatnych.		
Turystyczna promocja regionu	Opracowanie publikacji dotyczących gminy i jej zasobów przyrodniczo-kulturowych. Uzupełnienie gminnego portalu cyfrowego o dział informacji turystycznej, w tym wykaz tras turystycznych, cennych kulturowo obiektów, wykaz bieżących imprez i działań folkowych, materiały edukacyjne. Promocja i rozwój lokalnych imprez kulturowych.		
Stworzenie odpowiedniej infrastruktury turystycznej	Opracowanie systemu ścieżek (tras) rowerowych w oparciu o atrakcyjne kulturowo i przyrodniczo miejsca gminy. Stworzenie ścieżek (pieszych i rowerowych) wzdłuż zakola Wisły. Stworzenie projektu form małej architektury (ławki, śmietniki, altany) towarzyszącej trasom turystycznym i najważniejszym obiektom zabytkowym gminy. Opracowanie systemu oznaczeń tras turystycznych oraz cennych kulturowo obiektów na terenie gminy. Wspieranie rozwoju gospodarstw agroturystycznych, oferujących wypoczynek i edukację kulturową (regionalne potrawy, zwyczaje itp.).		

Źródło: opracowanie własne

VIII. INSTRUMENTARIUM REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Konsekwentnie prowadzona i długofalowa polityka Gminy Dąbrowa Chełmińska w zakresie opieki nad zabytkami oraz realizacja niniejszego Programu stanowią szansę na zachowanie dziedzictwa kulturowego dla przyszłych pokoleń. Inwestycje zmierzające do poprawy stanu technicznego obiektów i zespołów zabytkowych powinny się odbywać na zasadzie poszanowania istniejących wartości zabytkowych i dążenia do zachowania w jak największym stopniu oryginału, ewentualnie wkomponowaniu nowych elementów w sposób współgrający z zabytkiem.

Realizacja Programu będzie się odbywać poprzez wskazane zadania gminy na rzecz osiągnięcia priorytetów w nim przyjętych.

Zakłada się, że zadania określone w gminnym programie opieki nad zabytkami będą wykonywane za pomocą następujących instrumentów:

- a) **instrumentów prawnych** – wynikających z przepisów ustawowych (np. uchwalanie studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego, miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, wnioskowanie o wpis do rejestru zabytków obiektów będących własnością gminy, wykonywanie decyzji administracyjnych, np. wojewódzkiego konserwatora zabytków),
- b) **instrumentów finansowych** (m.in. finansowanie prac konserwatorskich i remontowych przy obiektach zabytkowych będących własnością gminy, korzystanie z programów uwzględniających finansowanie z funduszy europejskich oraz dotacje, subwencje, dofinansowania, nagrody, zachęty finansowe dla właścicieli i posiadaczy obiektów zabytkowych),
- c) **instrumentów koordynacji** (m.in. poprzez realizację projektów i programów dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego zapisanych w wojewódzkich, powiatowych i gminnych strategiach, planach rozwoju lokalnego itp., współpraca z ośrodkami naukowymi i akademickimi, współpraca z organizacjami wyznaniowymi w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami),
- d) **instrumentów społecznych** (m.in. poprzez działania edukacyjne promocyjne, współdziałanie z organizacjami społecznymi, działania prowadzące do tworzenia miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami),
- e) **instrumentów kontrolnych** (m.in. aktualizacja gminnej ewidencji zabytków, monitoring stanu zagospodarowania przestrzennego oraz stanu zachowania dziedzictwa kulturowego).

IX. ZASADY OCENY REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Proces osiągania celów wytyczonych w Programie Opieki nad Zabytkami dla Gminy Dąbrowa Chełmińska będzie monitorowany poprzez analizę stopnia jego realizacji.

Analiza ta będzie dokonywana każdorazowo przez Wójta Gminy Dąbrowa Chełmińska, zgodnie z ustaleniami art. 87 ust. 5 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

5. z realizacji programów zarząd województwa, powiatu i wójt (burmistrz, prezydent miasta) sporządza, co 2 lata, sprawozdanie, które przedstawia się odpowiednio sejmikowi województwa, radzie powiatu lub radzie gminy.

Wykonanie sprawozdania powinna poprzedzić ocena poziomu realizacji gminnego programu uwzględniająca: wykonanie zadań przyjętych do realizacji w okresie czteroletnim obowiązywania gminnego programu opieki nad zabytkami oraz efektywność ich wykonania.

Ocena poziomu realizacji Programu winna uwzględniać m.in.:

- bieżący monitoring gminnej ewidencji zabytków uwzględniający informacje o stanie zachowania obiektów, zmianach lokalizacyjnych, zmianach stosunków własnościowych,
- ocenę zaawansowania prac związanych z rewitalizacją obiektów zabytkowych,
- ocenę prac związanych z opracowaniem aktów prawa miejscowego dla terenów o wysokich wartościach kulturowych,
- ocenę aktywności kulturalnej lokalnej społeczności, w tym ocena przedsięwzięć folklorystycznych i zainteresowań tradycyjnym rękodziełem,
- ocenę aktywności Gminnego Ośrodka Kultury i Sportu,
- ocenę funkcjonowania szlaków turystycznych oraz towarzyszącej im infrastruktury,
- ocenę realizacji programu edukacji i promocji zabytków, w tym z wykorzystaniem nowoczesnych technik informatycznych,
- ocenę rozwoju bazy agroturystycznej,
- ocenę kontaktów z właścicielami obiektów w zakresie działań zmierzających do rewitalizacji obiektów zabytkowych.

Po przyjęciu przez Radę Gminy Dąbrowa Chełmińska treści Programu w drodze uchwały należy udostępnić dokument do publicznej wiadomości na gminnej stronie internetowej.

Program należy sukcesywnie analizować oraz uzupełniać uwzględniając zmieniające się uwarunkowania prawne, kulturowe i społeczne.

Realizowanie założeń Programu opieki nad zabytkami dla gminy Dąbrowa Chełmińska będzie wymagało współpracy nie tylko osób odpowiedzialnych za wdrożenie działań wynikających z celów tego dokumentu, ale także aktywizacji właścicieli, użytkowników obiektów zabytkowych, organizacji pozarządowych, grup społecznego działania, środowisk naukowych itp. Mając na uwadze dobro ogółu należy dołożyć starań, aby wytyczone cele zostały realizowane.

Gmina i podległe jej jednostki zobowiązują się prowadzić działalność informacyjną i popularyzatorską w zakresie dziedzictwa kulturowego gminy.

Tabela 7. Przykładowe kryteria prowadzenia oceny realizacji programu opieki

lp.	zadanie	kryterium oceny
1	Zahamowanie procesu degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania.	1. Etap: <ul style="list-style-type: none"> - w opracowywaniu programu inwentaryzacji obiektów zabytkowych. 2. Ilość: <ul style="list-style-type: none"> - wykonanych badań i prac w odniesieniu do obiektów zabytkowych. - obiektów i obszarów o uregulowanym stanie formalno-prawnym. - zabezpieczonych gminnych obiektów zabytkowych przed pożarem zniszczeniem i kradzieżą. - uporządkowanych terenów dawnych cmentarzy. - zrewaloryzowanych zespołów zabytkowej zieleni. 3. Poziom: <ul style="list-style-type: none"> - wdrażania zapisów dokumentów programowych w odniesieniu do zabytków i krajobrazu kulturowego.
2	Podejmowanie działań mających na celu przywrócenie ładu przestrzennego, z uwzględnieniem walorów kulturowych.	1. Ilość: <ul style="list-style-type: none"> - powstających samowoli budowlanych. - nielegalnych przebudów obiektów o walorach zabytkowych. - opracowanych miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego dla miejscowości o zabytkowych założeniach ruralistycznych oraz dla istniejących założeń przestrzennych zespołów podworskich, pałacowych, zespołu Wytwórni Wód Stołowych, a także dla terenów nadbrzeżnych Wisły. - zrewaloryzowanych przestrzeni publicznych. 2. Poziom: <ul style="list-style-type: none"> - przestrzegania ustaleń Studium oraz MPZP w zakresie ochrony dóbr kultury.
3	Prowadzenie gminnej ewidencji zabytków.	1. Ilość: <ul style="list-style-type: none"> - wniosków o wpis do rejestru zabytków. - kontroli stanu utrzymania i sposobu użytkowania obiektów zabytkowych znajdujących się w zasobach gminnych. 2. Poziom: <ul style="list-style-type: none"> - aktualizacji gminnej ewidencji zabytków.
4	Korzystanie z nowoczesnych technik informatycznych do promocji dziedzictwa kulturowego.	1. Poziom: <ul style="list-style-type: none"> - prac nad działem kulturowym gminnego portalu. 2. Ilość: <ul style="list-style-type: none"> - publicznych placówek oświatowych i wychowawczych z dostępem do Internetu. - regionalnych portali tematycznych, hobbyistycznych.

lp.	zadanie	kryterium oceny
5	Wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami.	1. Etap: <ul style="list-style-type: none"> - tworzenia kampanii informacyjnej dla mieszkańców gminy dotyczącej możliwości pozyskania środków finansowych na rewaloryzację zabytkowych obiektów będących własnością prywatną. 2. Ilość: <ul style="list-style-type: none"> - złożonych projektów na rzecz uzyskania środków finansowych na rewaloryzację zabytków (przez gminę, instytucje oraz osoby prywatne)
6	Zwiększenie świadomości kulturowej społeczności lokalnej przez włączenie jej przez różne formy aktywności. Wzbudzenie zainteresowania historią i kulturą materialną regionu zapisaną w dziełach architektury, budownictwa, lokalnej tradycji.	1. Etap <ul style="list-style-type: none"> - prac nad kreacją wizerunku gminy. 2. Ilość <ul style="list-style-type: none"> - warsztatów, pracowni, wykładów, szkoleń z zakresu ochrony dziedzictwa kulturowego. - projektów kooperacyjnych gminy z miastem Bydgoszcz oraz gminami ościennymi. - imprez folkowych. - zrealizowanych konkursów i wystaw.
7	Wspieranie rozwoju lokalnych inicjatyw kulturotwórczych w zakresie podtrzymania miejscowych tradycji folklorystycznych.	1. Ilość <ul style="list-style-type: none"> - grup przywracających dawne praktyki, w tym m. in.: taneczne, muzyczne, rękodzielnicze. - szkoleń dla osób bezrobotnych w dawnych rzemiosłach.
8	Podejmowanie działań umożliwiających gromadzenie i eksponowanie pamiątek lokalnych	1. Ilość: <ul style="list-style-type: none"> - zorganizowanych czasowych wystaw tematycznych.
9	Turystyczna promocja regionu.	1. Ilość: <ul style="list-style-type: none"> - publikacji dotyczących gminy i jej zasobów przyrodniczo-kulturowych. - uczestników imprez kulturowych. 2. Etap: <ul style="list-style-type: none"> - prac nad działem informacji turystycznej jako istotną częścią gminnego portalu.
10	Stworzenie odpowiedniej infrastruktury turystycznej.	1. Ilość: <ul style="list-style-type: none"> - funkcjonujących szlaków turystycznych, tras rowerowych, konnych, wodnych (km). - przestrzeni publicznych z elementami małej architektury. - gospodarstw agroturystycznych oferujących formę wypoczynku zbliżoną do warunków wiejskich. 2. Etap: <ul style="list-style-type: none"> - prac nad stworzeniem ścieżek wzdłuż zakola Wisły. - prac nad systemem oznaczeń tras turystycznych oraz cennych kulturowo obiektów na terenie gminy.

Źródło: opracowanie własne

X. ŹRÓDŁA FINANSOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Zasady finansowania opieki nad zabytkami określone zostały w rozdziale 7. ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Podstawowym źródłem finansowania zabytków w Polsce są środki publiczne pochodzące z budżetu państwa oraz budżetów poszczególnych samorządów. Finansowanie zabytków z tych źródeł odbywa się na zasadzie współfinansowania prac przy obiektach zabytkowych, w oparciu o zapisy ww. ustawy.

Dysponentami powyższych środków są:

1. Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego
2. Wojewódzcy Konserwatorzy Zabytków
3. Organ stanowiący - gminy, powiatu, samorządu województwa,

realizujące dotacje poprzez corocznie organizowane nabory wniosków. Dotacja może zostać udzielona osobie fizycznej, jednostce samorządu terytorialnego lub innej jednostce organizacyjnej, będącej właścicielem bądź posiadaczem zabytku wpisanego do rejestru lub posiadającej taki zabytek w trwałym zarządzie.

Poniżej wskazano listę instytucji oraz programów umożliwiających częściowe sfinansowanie zadań wskazanych w przedmiotowym Programie.

Programy Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego:

Programy Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego oraz tzw. Mecenat są podstawą ubiegania się o środki na zadania z zakresu kultury realizowane przez jednostki samorządu terytorialnego, instytucje kultury, instytucje filmowe, szkoły i uczelnie wyższe, organizacje pozarządowe, oraz podmioty gospodarcze. Nabór wniosków na rok 2014 został zakończony.

1. Promesa MKiDN

Celem programu „Promesa Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego” jest zwiększenie efektywności wykorzystania środków europejskich na rzecz rozwoju kultury.

Program polega na dofinansowaniu przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego wkładu krajowego do wybranych projektów kulturalnych, realizowanych ze środków europejskich.

W ramach Programu „Promesa Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego” dofinansowane będą projekty z zakresu ochrony i zachowania dziedzictwa kulturowego, budowy, rozbudowy i przebudowy infrastruktury kulturalnej oraz infrastruktury szkół i uczelni artystycznych, rozwoju infrastruktury społeczeństwa informacyjnego w dziedzinie kultury oraz międzynarodowych przedsięwzięć kulturalnych o charakterze europejskim.

Uprawnieni wnioskodawcy to:

- Instytucje kultury i instytucje filmowe: samorządowe, państwowe oraz współprowadzone z ministrem właściwym ds. kultury i dziedzictwa narodowego,
- Jednostki samorządu terytorialnego,
- Publiczne szkoły artystyczne i I i II stopnia oraz publiczne uczelnie artystyczne,
- Kościoły i związki wyznaniowe,
- Organizacje pozarządowe.

2. Program Wieloletni Kultura+

Celem realizowanego w latach 2011-2015 Programu Wieloletniego KULTURA+ jest poprawa dostępu do kultury oraz uczestnictwa w życiu kulturalnym na terenach wiejskich i wiejsko-miejskich, poprzez modernizację i budowę infrastruktury bibliotecznej oraz digitalizację zasobów polskich muzeów, bibliotek i archiwów.

Program KULTURA+ składa się z dwóch Priorytetów:

- Priorytetu „Biblioteka+. Infrastruktura bibliotek”, zarządzanego przez Instytut Książki w Krakowie. W ramach Priorytetu wspierany jest remont, przebudowa, rozbudowa i budowa budynków bibliotek w małych gminach,
- Priorytetu „Digitalizacja”, zarządzanego przez Narodowy Instytut Audiowizualny. Priorytet „Digitalizacja” ma na celu poszerzenie i ułatwienie dostępu do cyfrowych zasobów polskiego dziedzictwa kulturowego, poprzez digitalizację zbiorów i rozbudowę pracowni digitalizacyjnych.

3. Wydarzenia artystyczne

Celem Programu „Wydarzenia artystyczne” jest promocja, wspieranie i popularyzacja najwartościowszych zjawisk z obszaru muzyki, teatru, tańca, kinematografii oraz sztuk wizualnych, jak również promocja polskiej kultury za granicą. Program „Wydarzenia artystyczne” składa się z następujących priorytetów:

- Muzyka,
- Teatr i Taniec,
- Sztuki wizualne
- Film
- Promocja kultury polskiej za granicą.

4. Kolekcje

Celem Programu „Kolekcje” jest rozwój oraz tworzenie narodowych i regionalnych kolekcji sztuki współczesnej, kolekcji muzealnych oraz tworzenie nowych dzieł muzycznych. Program „Kolekcje” składa się z następujących priorytetów:

- Narodowe kolekcje sztuki współczesnej
- Regionalne kolekcje sztuki współczesnej

Celem priorytetu jest wspieranie polskiego systemu wystawienniczego poprzez rozbudowę już istniejących wartościowych regionalnych kolekcji sztuki współczesnej.

- Zamówienia kompozytorskie
- Kolekcje muzealne

5. Edukacja

Celem Programu „Edukacja” jest rozwijanie ekspresji twórczej i kreatywności, podnoszenie kompetencji artystycznych i medialnych. Program „Edukacja” składa się z następujących priorytetów:

- Edukacja kulturalna,
- Edukacja artystyczna,
- Edukacja medialna i informacyjna.

6. Obserwatorium kultury

Celem programu jest zdiagnozowanie szczególnie istotnych obszarów działania polityki kulturalnej poprzez dofinansowywanie projektów badawczych oraz projektów interpretujących dane o kulturze.

7. Dziedzictwo kulturowe

Celem Programu „Dziedzictwo kulturowe” jest ochrona polskiego dziedzictwa kulturowego w kraju i za granicą, wspieranie działalności muzeów oraz popularyzacja kultury ludowej. Program „Dziedzictwo kulturowe” składa się z następujących priorytetów:

- Ochrona zabytków.

Celem priorytetu jest zachowanie materialnego dziedzictwa kulturowego, realizowane poprzez konserwację i rewaloryzację zabytków nieruchomych i ruchomych oraz ich udostępnianie na cele publiczne,

- Wspieranie działań muzealnych,
- Kultura ludowa.

Celem priorytetu jest wspieranie najwartościowszych zjawisk z zakresu szeroko pojętej kultury ludowej,

- Ochrona dziedzictwa kulturowego za granicą,
- Ochrona zabytków archeologicznych.

Celem priorytetu jest ochrona dziedzictwa archeologicznego poprzez wspieranie kluczowych dla tego obszaru zadań, obejmujących nieinwazyjne badania archeologiczne, ewidencję i inwentaryzację zabytków archeologicznych oraz opracowanie i publikację wyników przeprowadzonych badań archeologicznych,

- Ochrona i cyfryzacja dziedzictwa kulturowego.

Celem priorytetu jest zainicjowanie kompleksowego procesu cyfryzacji materialnych zasobów dziedzictwa kulturowego, w tym zabytków, obiektów muzealnych, archiwalnych, bibliotecznych i audiowizualnych, znajdujących się pod opieką podmiotów spoza sfery finansów publicznych, których działalność nie jest nastawiona na osiągnięcie zysku, lub uczelni publicznych.

8. Rozwój infrastruktury kultury

Celem Programu „Rozwój infrastruktury kultury” jest wsparcie infrastruktury i poprawa funkcjonowania podmiotów prowadzących działalność kulturalną, szkół i uczelni artystycznych oraz domów kultury. Program „Rozwój infrastruktury kultury” składa się z następujących priorytetów:

- Infrastruktura kultury,
- Infrastruktura szkolnictwa artystycznego,
- Infrastruktura domów kultury.

Fundusze Europejskie:

1. Regionalny Program Operacyjny dla Województwa Kujawsko-Pomorskiego

Kujawsko-Pomorski Regionalny Program Operacyjny na lata 2014-2020 projekt 2.0 będzie podstawowym instrumentem realizacji celów Strategii rozwoju województwa kujawsko-pomorskiego do roku 2020 – Plan modernizacji 2020+. Strategia programu jest w pełni spójna z celami krajowymi wskazanymi a Strategii Rozwoju Kraju do 2020 roku i jednocześnie zachowuje synergię z celami Strategii Europa 2020.

Regionalny Program Operacyjny Województwa Kujawsko-Pomorskiego na lata 2014-2020 zawiera listę celów tematycznych oraz priorytetów inwestycyjnych.

Wskazane cele wraz z priorytetami ważnymi ze względu na realizację zadań niniejszego Programu:

Cel tematyczny 1.

Wspieranie badań naukowych, rozwoju technologicznego i innowacji.

Cel tematyczny 2.

Zwiększenie dostępności, stopnia wykorzystania i jakości technologii informacyjno-komunikacyjnych.

Priorytet 2.3

Wzmacnianie zastosowania TIK dla e-administracji, e-learningu, e-integracji, e-kultury.

Oczekuje się poprawy jakości oraz usprawnień w zarządzaniu administracją publiczną poprzez wdrożenie technologii komunikacyjno-informacyjnych. Będą one wykorzystywane również w celu udoskonalania zdalnego przekazu pomiędzy urzędem a mieszkańcem.

Cel tematyczny 3.

Podnoszenie konkurencyjności małych i średnich przedsiębiorstw.

Cel tematyczny 4.

Wspieranie przejścia na gospodarkę niskoemisyjną we wszystkich sektorach.

Cel tematyczny 5.

Promowanie dostosowania do zmian klimatu, zapobiegania ryzyku i zarządzania ryzykiem.

Cel tematyczny 6.

Ochrona środowiska naturalnego i wspieranie efektywności wykorzystania zasobów.

Priorytet 6.3

Ochrona, promocja i rozwój dziedzictwa kulturowego i naturalnego.

Konieczność realizacji przedsięwzięć w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego regionu, jako ważnego czynnika integracji społecznej oraz atrakcyjności województwa została wskazana w celu strategicznym Tożsamość i dziedzictwo określonym w Strategii rozwoju województwa do roku 2020.

Cel tematyczny 7.

Promowanie zrównoważonego transportu i usuwanie niedoborów przepustowości w działaniu najważniejszych infrastruktur sieciowych.

Cel tematyczny 8.

Wspieranie zatrudnienia i mobilności pracowników.

Cel tematyczny 9.

Wspieranie włączenia społecznego i walka z ubóstwem.

Cel tematyczny 10.

Inwestowanie w edukację, umiejętności i uczenie się przez całe życie.

Opis przedsięwzięć planowanych w ramach priorytetu inwestycyjnego 2.3:

- wsparcie rozwoju elektronicznych usług publicznych szczebla regionalnego/lokalnego oraz zwiększenie dostępu do nich obywateli, w tym m.in. projektów z zakresu e-administracji, e-zdrowia, e-edukacji, e-kultury, systemów informacji przestrzennej,
- wsparcie digitalizacji zasobów kulturowych, naukowych i edukacyjnych będących w posiadaniu instytucji szczebla regionalnego/lokalnego, a także zapewnienie powszechnego, otwartego dostępu w postaci cyfrowej do tych zasobów
- rozwój infrastruktury informatycznej, w tym aplikacji i systemów bazodanowych, służących poprawie efektywności zarządzania oraz upowszechnianiu komunikacji elektronicznej w instytucjach publicznych (np. podpis elektroniczny, elektroniczny obieg dokumentów itp.).

Opis przedsięwzięć planowanych w ramach priorytetu inwestycyjnego 6.3:

- projekty infrastrukturalne realizowane w instytucjach kultury i obiektach zabytkowych,
- konserwacja zabytków ruchomych,
- promocja kultury pod kątem komercyjnego wykorzystania dziedzictwa kulturowego regionu (np. produkt regionalny).

2. Program Infrastruktura i Środowisko

Celem programu jest poprawa atrakcyjności inwestycyjnej Polski i jej regionów poprzez rozwój infrastruktury technicznej przy równoczesnej ochronie i poprawie stanu środowiska, zdrowia, zachowaniu tożsamości kulturowej i rozwijaniu spójności terytorialnej.

3. Program Innowacyjna Gospodarka

Program ma na celu wspieranie szeroko rozumianej innowacyjności. Będzie to zarówno bezpośrednie wsparcie dla przedsiębiorstw, instytucji otoczenia biznesu oraz jednostek naukowych świadczących przedsiębiorstwom usługi o wysokiej jakości, a także wsparcie systemowe zapewniające rozwój środowiska instytucjonalnego innowacyjnych przedsiębiorstw.

W ramach Programu wspierane będą działania z zakresu innowacyjności produktowej, procesowej, marketingowej i organizacyjnej, które w sposób bezpośredni lub pośredni przyczyniają się do powstawania i rozwoju innowacyjnych przedsiębiorstw.

4. Program Kapitał Ludzki

Celem Programu jest umożliwienie pełnego wykorzystania potencjału zasobów ludzkich, poprzez wzrost zatrudnienia i potencjału adaptacyjnego przedsiębiorstw i ich pracowników, poprawę stanu zdrowia osób pracujących, podniesienie poziomu wykształcenia społeczeństwa, zmniejszenie obszarów wykluczenia społecznego oraz wsparcie dla budowy struktur administracyjnych państwa. PO KL będzie służyć przyspieszeniu rozwoju społeczno-gospodarczego Polski, wzrostowi zatrudnienia oraz zwiększeniu spójności społecznej, gospodarczej i terytorialnej z krajami Unii Europejskiej.

5. Kreatywna Europa

Program Kreatywna Europa (Creative Europe) to zaplanowany na lata 2014-2020 program Komisji Europejskiej wspierający europejskie sektory kultury, filmu i kreatywne.

Program jest kontynuacją programów Kultura i MEDIA, które wspierały międzynarodowe projekty kulturalne i filmowe w latach 2007-2013. Obecnie propozycja jest negocjowana pomiędzy państwami członkowskimi w Radzie UE oraz w Parlamencie Europejskim i dopiero po zakończeniu negocjacji i zatwierdzeniu ostatecznego kształtu program będzie ogłoszony i zacznie oficjalnie obowiązywać.

Sektorowy Program Operacyjny „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego oraz rozwój obszarów wiejskich” (Ministerstwo Rolnictwa)

Sektorowy Program Operacyjny pt. Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego oraz rozwój obszarów wiejskich określa strategię oraz kierunki działań w zakresie rozwoju rolnictwa i obszarów wiejskich.

Planowane działania mają służyć realizacji dwóch celów strategicznych programu, które określono jako:

1. Cel 1 „Poprawa konkurencyjności gospodarki rolno – żywnościowej” - traktowany jako najważniejszy cel strategiczny rozwoju polskiego rolnictwa oraz przetwórstwa żywności w pierwszych latach integracji z UE.
2. Cel 2 „Zrównoważony rozwój obszarów wiejskich” - realizowany również poprzez Plan Rozwoju Obszarów Wiejskich (PROW) oraz inne programy operacyjne w ramach Narodowego Planu Rozwoju.

Środki Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków, Delegatura w Bydgoszczy

Dotacja może być udzielona na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane planowane do przeprowadzenia w roku złożenia wniosku lub następnym, bądź przed upływem 3 lat po ich wykonaniu na wniosek właściciela, posiadacza zabytku wpisanego do rejestru zabytków bądź osoby posiadającej taki zabytek w trwałym zarządzie. Dofinansowaniu podlegają jedynie nakłady konieczne, poniesione na przeprowadzenie wspomnianych prac.

Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Toruniu

Przedmiotem dofinansowania objęty może być pełen zakres prac związanych z konserwacją i rekonstrukcją przyrodniczą, konserwacją i rekonstrukcją urządzeń wodnych w parkach w zespołach pałacowo lub dworsko-parkowych (za wyjątkiem przygotowania dokumentacji i nadzoru).

Wsparcie Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa

Program Rozwoju Obszarów Wiejskich.

Działanie: Odnowa i rozwój wsi.

Jako cel realizacji działania przyjęto poprawę jakości życia na obszarach wiejskich przez zaspokojenie potrzeb społecznych i kulturalnych mieszkańców wsi oraz promowanie obszarów wiejskich. Umożliwi to rozwój tożsamości społecznej wiejskiej, zachowanie

dziedzictwa kulturowego i specyfiki obszarów wiejskich oraz wpłynie na wzrost atrakcyjności turystycznej i inwestycyjnej obszarów wiejskich.

Finansowanie przy wykorzystaniu ustawy o partnerstwie publiczno-prywatnym

Partnerstwo publiczno-prywatne (PPP) stanowi formę realizacji zadań publicznych przez podmiot prywatny przy wykorzystaniu możliwości finansowych, organizacyjnych lub innych podmiotu prywatnego. Istota partnerstwa jest to, iż zlecającym zadanie jest podmiot publiczny, natomiast wykonawcą partner prywatny, którym zgodnie z ustawą o PPP jest przedsiębiorca lub przedsiębiorca zagraniczny.

XI. REALIZACJA I FINANSOWANIE PRZEZ GMINĘ ZADAŃ Z ZAKRESU OCHRONY ZABYTKÓW

Zgodnie z ustawą z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, główny obowiązek dbania o stan zabytków, a tym samym ponoszenia nakładów na prace konserwatorskie, spoczywa na właścicielach i użytkownikach obiektów zabytkowych. Na każdym właścicielu i posiadaczu zabytku spoczywają obowiązki, określone w art. 5 powyższej ustawy, wynikające z zasad sprawowania opieki nad zabytkami.

Art. 5. Opieka nad zabytkiem sprawowana przez jego właściciela lub posiadacza polega, w szczególności, na zapewnieniu warunków:

- 1) naukowego badania i dokumentowania zabytku.*
- 2) prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku.*
- 3) zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie.*
- 4) korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości.*
- 5) popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury.*

W art. 28 wskazano również dodatkowe obowiązki właścicieli i posiadaczy zabytków wpisanych do rejestru zabytków.

Art. 28. Niezależnie od obowiązków wynikających z opieki nad zabytkami, określonych w art. 5, właściciel lub posiadacz zabytku wpisanego do rejestru lub zabytku znajdującego się w wojewódzkiej ewidencji zabytków zawiadamia wojewódzkiego konserwatora zabytków o:

- 1) uszkodzeniu, zniszczeniu, zaginięciu lub kradzieży zabytku, niezwłocznie po powzięciu wiadomości o wystąpieniu zdarzenia.*
- 2) zagrożeniu dla zabytku, niezwłocznie po powzięciu wiadomości o wystąpieniu zagrożenia.*
- 3) zmianie miejsca przechowania zabytku ruchomego w terminie miesiąca od dnia nastąpienia tej zmiany.*

- 4) zmianach dotyczących stanu prawnego zabytku, nie później niż w terminie miesiąca od dnia ich wystąpienia lub powzięcia o nich wiadomości.

Na mocy art. 29 ust. 1 na wszystkich właścicielach i posiadaczach zabytków oraz przedmiotów o cechach zabytkowych spoczywa obowiązek udostępniania ich organom ochrony zabytków w celu przeprowadzenia badań.

Art. 29. 1. Organy ochrony zabytków w czasie uzgodnionym z właścicielem lub posiadaczem przedmiotu będącego zabytkiem lub posiadającego cechy zabytku mogą prowadzić badania tego przedmiotu w miejscu, w którym przedmiot ten się znajduje.

Zapisy art. 71 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami określają zasady finansowania opieki nad zabytkami.

1. W zakresie sprawowania opieki nad zabytkami osoba fizyczna lub jednostka organizacyjna posiadająca tytuł prawny do zabytku wynikający z prawa własności, użytkowania wieczystego, trwałego zarządu, ograniczonego prawa rzeczowego albo stosunku zobowiązaniowego finansuje prowadzenie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy tym zabytku.

2. Sprawowanie opieki nad zabytkami, w tym finansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku, do którego tytuł prawny, określony w ust. 1, posiada jednostka samorządu terytorialnego, jest zadaniem własnym tej jednostki.

Cele określone w Programie Opieki nad Zabytkami dla Gminy Dąbrowa Chełmińska będą osiągnięte poprzez:

- wspólne działania władz gminy z Ministerstwem Kultury, Urzędem Marszałkowskim Województwa Kujawsko-Pomorskiego, Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków, władzami kościelnymi oraz innymi jednostkami samorządu terytorialnego na zasadach porozumień, umów, wspólnych podmiotów,
- inicjatywy własne władz gminy Dąbrowa Chełmińska,
- stosowanie instrumentów finansowych (dotacje, prowadzenie instytucji, nagrody, zachęty, itp.),
- funkcje programowe (programy lokalne i projekty, kontrakty, itp.),
- inne działania stymulujące.

XII. WYKORZYSTANE MATERIAŁY I OPRACOWANIA

Wybrane akty prawne:

Stan prawny na grudzień 2014r.

Regulacje prawne w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego zawarte są w wielu ustawach. Do najważniejszych z nich, w kontekście realizacji niniejszego Programu, należy zaliczyć:

- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. z 1997 Nr 78 poz. 483 ze zm.),
- Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2003 Nr 162 poz. 1568 ze zm.),
- Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2013 Nr 594 ze zm.),
- Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz. U. z 2012 Nr 647 ze zm.),
- Prawo budowlane, ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. (Dz. U. z 2013 Nr 1409 ze zm.),
- Prawo ochrony środowiska, ustawa z dnia 27 kwietnia 2001r. (Dz. U. z 2013 Nr 1232 ze zm.),
- Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz. U. z 2013 Nr 627 ze zm.),
- Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (Dz. U. z 2010 Nr 102 poz. 651 ze zm.),
- Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (Dz. U. z 2012 Nr 406 ze zm.),
- Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie (Dz. U. z 2010 Nr 234 poz. 1536 ze zm.),
- Ustawa z 21 listopada 1996 r. o muzeach (Dz. U. z 2012 Nr 987 ze zm.),
- Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz. U. z 2012 Nr 642 ze zm.),
- Ustawa z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (Dz. U. z 2011 Nr 123 poz. 698 ze zm.).

Literatura i wybrane dokumenty programowe:

- Raport Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego na temat funkcjonowania systemu ochrony dziedzictwa kulturowego w Polsce po roku 1989,
- Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki Nad Zabytkami na lata 2013–2016,
- Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004–2013,
- Uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na Lata 2004-2020,
- Narodowy Program Kultury „Ochrona Zabytków i Dziedzictwa Kulturowego” na lata 2004–2013,
- Program Operacyjny Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego – „Dziedzictwo Kulturowe”,
- Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2010-2020. Regiony, miasta, obszary wiejskie,
- Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030.

- Strategia Rozwoju Województwa Kujawsko-Pomorskiego na Lata 2007-2020,
- Aktualizacja strategii rozwoju województw Ministerstwa Rozwoju Regionalnego, 2011 r.,
- Regionalny Program Operacyjny Województwa Kujawsko-Pomorskiego na lata 2007-2013,
- Plan Zagospodarowania Województwa Kujawsko-Pomorskiego, 2003 r.,
- Program Opieki nad Zabytkami Województwa Kujawsko-Pomorskiego na lata 2013-2016,
- Strategia Rozwoju Turystyki Województwa Kujawsko-Pomorskiego,
- Strategia Rozwoju Powiatu Bydgoskiego na lata 2008-2015,
- Strategia Rozwoju Gminy Dąbrowa Chełmińska na lata 2014 – 2023,
- Studium Uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Dąbrowa Chełmińska,
- Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego na terenie Gminy Dąbrowa Chełmińska,
- Plany odnowy miejscowości na terenie gminy Dąbrowa Chełmińska,
- Wokół Ostromecka, tom 7, Jerzy Świetlik, 1998 r.,
- Z dziejów krzyżackiej wsi Pień koło Ostromecka, Jerzy Świetlik, 1998 r.,
- Gminny Program opieki nad zabytkami poradnik metodyczny, Poradnik prawny Konserwatora Zabytków, Kurier Konserwatorski,
- Wytyczne opracowywania karty adresowej zabytku nieruchomego, Narodowy Instytut Dziedzictwa w Warszawie, Warszawa, 2011 r.

Dostępne strony internetowe:

www.sejm.gov.pl	www.partnerstwopublicznoprywatne.info
www.stat.gov.pl	www.kongreskultury.pl
www.natura2000.gdos.gov.pl	www.dabrowachelminska.lo.pl
www.geoportal.gov.pl	www.bip.dabrowachelminska.lo.pl
www.geoserwis.gdos.gov.pl/mapy	www.dabrowachelminska.pl
www.wikimapia.org	www.nasze.kujawsko-pomorskie.pl
www.mir.gov.pl	www.torun.opoka.org.pl
www.mkidn.gov.pl	www.odznaka.kujpom.bydgoszcz.pttk
www.interreg.gov.pl	www.pttk.torun.pl
www.minrol.gov.pl	www.krajobraz.kulturowy.us.edu.pl
www.funduszngo.pl	

Materiały w posiadaniu Urzędu Gminy w Dąbrowie Chełmińskiej:

- Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania gminy Dąbrowa Chełmińska,
- Miejscowe Plany Zagospodarowania Przestrzennego dla gminy Dąbrowa Chełmińska,
- Lokalne Plany Rozwoju dla miejscowości gminy Dąbrowa Chełmińska.

Materiały przekazane przez instytucje:

- Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków, Delegatura w Bydgoszczy
wykaz zabytków nieruchomych z wojewódzkiej ewidencji zabytków.

SPIS RYCIN

Ryc. 1. Położenie Powiatu Bydgoskiego na tle kraju	6
Ryc. 2. Położenie Powiatu Bydgoskiego na tle Województwa Kujawsko-Pomorskiego.....	6
Ryc. 3. Położenie Gminy Dąbrowa Chełmińska na tle Powiatu Bydgoskiego	7
Ryc. 4. Obszary chronione przyrodniczo na terenie Gminy Dąbrowa Chełmińska	9
Ryc. 5. Walory przyrodniczo-turystyczne (fragment planszy).....	21
Ryc. 6. Ważniejsze miejscowości Gminy Dąbrowa Chełmińska	31
Ryc. 7. Bolumin, 1909 r.	32
Ryc. 8. Boluminek, 1909 r.	33
Ryc. 9. Czarże, 1906r.....	34
Ryc. 10. Dąbrowa Chełmińska, 1909 r.	35
Ryc. 11. Gzin, 1906 r.....	36
Ryc. 12. Nowy Dwór, 1909 r.....	37
Ryc. 13. Ostromecko, 1909 r.....	38
Ryc. 14. Pień, 1909 r.....	39
Ryc. 15. Strzyżawa, 1909 r.....	40
Ryc. 16. Orientacyjna lokalizacja grodziska w Gzinie	41
Ryc. 17. Orientacyjna lokalizacja grodziska w Pniu	42
Ryc. 18. Lokalizacja ważniejszych stanowisk archeologicznych na terenie gminy Dąbrowa Chełmińska z uwzględnieniem ich liczby	57

SPIS TABEL

Tabela 1. Wykaz zabytków nieruchomych województwa kujawsko-pomorskiego, gmina Dąbrowa Chełmińska	51
Tabela 2. Obiekty wpisane do wojewódzkiej ewidencji zabytków (bez zabytków archeologicznych) z terenu gminy Dąbrowa Chełmińska	54
Tabela 3. Struktura własności oraz ocena stanu zachowania obiektów wpisanych do wojewódzkiej ewidencji zabytków (bez zabytków archeologicznych) z terenu gminy Dąbrowa Chełmińska	56
Tabela 4. Nieruchome zabytki archeologiczne wpisane do wojewódzkiej ewidencji zabytków z terenu gminy Dąbrowa Chełmińska	57
Tabela 5. Analiza szans i zagrożeń wynikających ze stanu dziedzictwa kulturowego Gminy Dąbrowa Chełmińska	59
Tabela 6. Zakres i harmonogram działań w zakresie ochrony i zarządzania dziedzictwem kulturowym gminy Dąbrowa Chełmińska	64
Tabela 7. Przykładowe kryteria prowadzenia oceny realizacji programu opieki	69

SPIS WYKRESÓW

Wykres 1. Wykres ilustrujący obiekty wpisane do wojewódzkiej ewidencji zabytków (bez stanowisk archeologicznych w rejestrze zabytków) z terenu gminy Dąbrowa Chełmińska	55
---	----

SPIS FOTOGRAFII

Fot. 1. Kościół pw. Św. Wojciecha i Św. Katarzyny.....	43
Fot. 2. Ogródzenie kościoła z główną bramą.....	43
Fot. 3. Kościół pw. NPM	44
Fot. 4. Plebania	44
Fot. 5. Zabytkowy dom ul. Chełmińska 19	44
Fot. 6. Zabytkowy dom ul. Chełmińska 84	44
Fot. 7. Budynek dawnej szkoły	45
Fot. 8. Budynek leśniczówki	45
Fot. 9. Kościół pw. WNMP	46
Fot. 10. Budynek dworca PKP	46
Fot. 11. Zabytkowy dom nr 60	46
Fot. 12. Zabytkowy dom ul. Bydgoska 27	46
Fot. 13. Budynek dawnej gorzelni.....	47
Fot. 14. Dawne koszary.....	47
Fot. 15. Pałac tzw. „stary”	49
Fot. 16. Pałac tzw. „nowy”	49
Fot. 17. Budynek produkcyjny wytwórni wód stołowych.....	49
Fot. 18. Budynek dawnego dworca	49
Fot. 19. Wiadukt kolejowy.....	50
Fot. 20. Dom pomennonicki z częścią gospodarczą.....	50

XIII. ANEKSY

Załącznik nr 1

Zabytki ujęte w wojewódzkiej ewidencji zabytków

(Źródło: Wykaz zabytków ujętych w wojewódzkiej ewidencji zabytków zaopiniowany przez Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków, Delegatura w Bydgoszczy dnia 15 stycznia 2015 r.)

Lp.	Miejscowość Obiekt	Funkcja pierwotna	Datowanie	Nr	Nr ewid. dz.	Uwagi
1	Bolumin	Dom		10	175/6	
2	Bolumin	Dawny dwór		30	172/14	
3	Boluminek	Zespół kościoła parafialnego p.w. Św. Wojciecha i św. Katarzyny: Kościół	II poł. VIII w.		36/1	wpis do rej. zab. A/44 z dnia 28.12.2001 r.
4	Boluminek	Zespół kościoła parafialnego p.w. Św. Wojciecha i św. Katarzyny: cmentarz przykościelny	XVIII w.		36/1	wpis do rej. zab. A/44 z dnia 28.12.2001 r.
5	Boluminek	Zespół kościoła parafialnego p.w. Św. Wojciecha i św. Katarzyny: ogrodzenie			36/1	wpis do rej. zab. A/44 z dnia 28.12.2001 r.
6	Boluminek	Kapliczka			59/3	
7	Boluminek	Krzyż			36/1	
8	Boluminek	Dom		5	60/4	
9	Boluminek	Plebania		11	36/1	
10	Boluminek	Krzyż			25/7	
11	Borki	Cmentarz ewangelicki			27/1	
12	Borki	Cmentarz ewangelicki			23	
13	Czarże	Kościół parafialny p.w. Narodzenia Najświętszej Panny Maryi		18	267/4	
14	Czarże	Kapliczka			235	
15	Czarże	Dom		7	88	
16	Czarże	Dom		9	89	
17	Czarże	Cmentarz przykościelny		16	267/4	
18	Czarże	Plebania		18	267/7	
19	Czarże	Dom		19	93	
20	Czarże	Dom		21	94	
21	Czarże	Dom		25	97	
22	Czarże	Krzyż		27	168/2	
23	Czarże	Dom		35	170	
24	Czarże	Dawna kuźnia		42	304/2	
25	Czarże	Dom		43	173/1	
26	Czarże	Szkoła		45	176/1	
27	Czarże	Dom		69	161/2	
28	Czarże	Kapliczka		69	161/2	
29	Czarże	Dom		72	311/8	
30	Czarże	Dom		84	188/2	

Lp.	Miejscowość Obiekt	Funkcja pierwotna	Datowanie	Nr	Nr ewid. dz.	Uwagi
31	Czarże	Dom		7	206	
32	Czarże	Cmentarz ewangelicki			312	
33	Czemlewo	Kapliczka			40	
34	Czemlewo	Leśniczówka		2	47/6LP	
35	Czemlewo	Budynek gospodarczy		2	47/6LP	
36	Czemlewo	Dawny dwór		3	19/4	
37	Czemlewo	Dawna szkoła		4	53	
38	Czemlewo	Dom		20	21	
39	Czemlewo	Budynek gospodarczy		20	21	
40	Czemlewo	Cmentarz ewangelicki			54	
41	Dąbrowa Chełmińska	Kościół ewangelicki, ob. filialny p.w. Wniebowzięcia NMP	XIX/XX w.		120	wpis do rej. zab. A/45 z dnia 28.12.2001 r.
42	Dąbrowa Chełmińska	Kapliczka			198	
43	Dąbrowa Chełmińska	Dom		4	145	
44	Dąbrowa Chełmińska	Pomnik pomordowanych w 1939 r.		2	191	
45	Dąbrowa Chełmińska	Dom		7, 9	31/1/2	
46	Dąbrowa Chełmińska	Dom		25	41/3	
47	Dąbrowa Chełmińska	Dom		27	41/3	
48	Dąbrowa Chełmińska	Dom		40	114/2	
49	Dąbrowa Chełmińska	Altanka		42	116	
50	Dąbrowa Chełmińska	Dawna poczta		50	119/1	
51	Dąbrowa Chełmińska	Dawna mleczarnia		54	122/1	
52	Dąbrowa Chełmińska	Dom		60	125/1/2	
53	Dąbrowa Chełmińska	Dworzec PKP			346/1	
54	Dąbrowa Chełmińska	Dom		2	146/1	
55	Dąbrowa Chełmińska	Lodownia		2	146/1	
56	Dąbrowa Chełmińska	Dom		3	346/1	
57	Dąbrowa Chełmińska	Budynek gospodarczy		3	346/1	
58	Dąbrowa Chełmińska	Dom z budynkiem gospodarczym		4	346/1	
59	Dąbrowa Chełmińska	Dom		5	346/1	
60	Dąbrowa Chełmińska	Budynek gospodarczy		5	346/1	
61	Dąbrowa Chełmińska	Dawny młyn		4	127/45	
62	Dąbrowa	Krzyż			166/2	

Lp.	Miejscowość Obiekt	Funkcja pierwotna	Datowanie	Nr	Nr ewid. dz.	Uwagi
	Chełmińska					
63	Dąbrowa Chełmińska	Dom		1	44	
64	Dąbrowa Chełmińska	Dawna szkoła		3	257/1	
65	Dąbrowa Chełmińska	Budynek gospodarczy		3	257/1	
66	Dąbrowa Chełmińska	Dom		17		
67	Dąbrowa Chełmińska	Cmentarz ewangelicki			33	
68	Dębowiec	Kapliczka			74/3	
69	Dębowiec	Dom		20	75	
70	Dębowiec	Dom		26	71/1	
71	Dębowiec	Dom		29	68/10	nr rej A/358 z 13.07.1936 r.
72	Gzin	Kapliczka			201	
73	Gzin	Dom		18	32	
74	Janowo	Krzyż			51/3	
75	Janowo	Dom z częścią gospodarczą		20	53/2	
76	Nowy Dwór	Dom		19	330/1	
77	Nowy Dwór	Dom		20	330/1	
78	Nowy Dwór	Dawna gorzelnia w zespole folwarcznym		22	271/61	
79	Nowy Dwór	Dawna bukaciarnia w zespole folwarcznym		22		
80	Nowy Dwór	Dawna stajnia w zespole folwarcznym		22		
81	Nowy Dwór	Dawna obora w zespole folwarcznym		22		
82	Nowy Dwór	Dawne koszary		24	321/1	
83	Ostromecko	Pomnik w parku			219/2	
84	Ostromecko	Kościół filialny p.w. Śś. Mikołaja, Stanisława i Jana Chrzyciciela	1737r.		211	wpis do rej. zab. A/753 z dnia 30.11.1929 r.
85	Ostromecko	Zespół pałacowy: Pałac tzw. „stary”	1758r. – 1766r.		177/1	wpis do rej. zab. A/271 z dnia 10.02.1960 r.
86	Ostromecko	Zespół pałacowy: park				
87	Ostromecko	Zespół pałacowy: Pałac tzw. „nowy”	1848r.		177/5	
88	Ostromecko	Zespół pałacowy: Zespół tarasów przy pałacu tzw. „nowym”				wpis do rej. zab. A/271 z dnia 24.04.1991 r.
89	Ostromecko	Zespół pałacowy: Mauzoleum rodziny Schönborn - Alvensleben w parku	1878r.		177/5	
90	Ostromecko	Zespół obiektów	ok 1884r.		240/2	wpis do rej.

Lp.	Miejscowość Obiekt	Funkcja pierwotna	Datowanie	Nr	Nr ewid. dz.	Uwagi
		budowlanych Wytwórni Wód Stołowych: Budynek mieszkalno- administracyjny				zab. A/1413 z dnia 23.01.1992 r.
91	Ostromecko	Zespół obiektów budowlanych Wytwórni Wód Stołowych: Budynek produkcyjny	ok 1892r.		240/2	wpis do rej. zab. A/1413 z dnia 23.01.1992 r.
92	Ostromecko	Zespół obiektów budowlanych Wytwórni Wód Stołowych: Mur oporowy			240/2	wpis do rej. zab. A/1413 z dnia 23.01.1992 r.
93	Ostromecko	Dawna stodoła			181	
94	Ostromecko	Dawny spichlerz zbożowy			181	
95	Ostromecko	Dawna owczarnia		1	181	
96	Ostromecko	Dom		2	252/7	
97	Ostromecko	Dom		5	177/13	
98	Ostromecko	Dawna oficyna dworska		7	177/11	
99	Ostromecko	Dom		17	220/5	
100	Ostromecko	Dom		19	221/4	
101	Ostromecko	Budynek gospodarczy w zespole dworca			9	
102	Ostromecko	Budynek gospodarczy w zespole dworca			9	
103	Ostromecko	Budynek gospodarczy w zespole dworca			9	
104	Ostromecko	Dawny dworzec		4	9	
105	Ostromecko	Dom		5	432,433, 434	
106	Ostromecko	Dom z budynkiem gospodarczym		6	9	
107	Ostromecko	Dom		8	9	
108	Ostromecko	Budynek gospodarczy		8	9	
109	Ostromecko	Dom		10	9	
110	Ostromecko	Budynek gospodarczy		10	9	
111	Ostromecko	Dawny budynek mieszkalny robotników leśnych		1	179/1, 180	
112	Ostromecko	Plebania		2	211, 212	
113	Ostromecko	Ogrodzenie kościoła		2	211, 212	
114	Ostromecko	Dawna plebania ewangelicka		3	217/7	
115	Ostromecko	Budynek gospodarczy		3	217/7	
116	Ostromecko	Dom		1	440	
117	Ostromecko	Dom		1	237/1	
118	Ostromecko	Komin dawnej cegielni	pocz. XX wieku	3	237/2	
119	Ostromecko	Cmentarz rzym.-kat.			211, 212	
120	Ostromecko	Cmentarz ewangelicki			225	
121	Otowice	Kaplica		10	76	
122	Otowice	Cmentarz ewangelicki			77	

Lp.	Miejscowość Obiekt	Funkcja pierwotna	Datowanie	Nr	Nr ewid. dz.	Uwagi
123	Pień	Dawny dwór		4	36/2	
124	Rafa	Dawna pastorówka		16	53/2	
125	Strzyżawa	Wiadukt kolejowy			9	
126	Strzyżawa	Dom z częścią gospodarczą		6	138	
127	Strzyżawa	Dom z częścią gospodarczą, (pomennonicki)			124/15/24	
128	Strzyżawa	Dawna szkoła		7	139/4	
129	Strzyżawa	Dom		10	151	
130	Strzyżawa	Dom		13	15/14	
131	Strzyżawa	Cmentarz ewangelicki			143	
132	Wąldowo Królewskie	Dom		30	8/12	
133	Wąldowo Królewskie	Cmentarz ewangelicki			95/1	
134	Wielka Kępa	Dom		4	21/2	

Załącznik nr 2

Zabytki archeologiczne ujęte w wojewódzkiej ewidencji zabytków
 (Źródło: na podstawie wykazu zabytków archeologicznych ujętych w wojewódzkiej ewidencji zabytków zaopiniowanego przez Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków, Delegatura w Bydgoszczy dnia 15 stycznia 2015 r.)

Miejscowość	Numer stanowiska w miejscowości	Numer obszaru AZP	Numer stanowiska na obszarze	Kultura / chronologia
Bolumin	1	37-40	95	KŁ
Bolumin	2	37-40	96	KŁ
Bolumin	3	37-40	93	PSR/NOW
Bolumin	4	37-40	97	PSR/NOW
Bolumin	5	37-40	94	PSR/NOW
Bolumin	6	37-40	99	OR, PSR, NOW
Bolumin	7	37-40	98	PSR, NOW
Bolumin	8	37-40	88	PSR, NOW
Bolumin	9	37-40	92	PSR, NOW
Bolumin	10	37-40	90	PSR, NOW
Bolumin	11	37-40	91	PSR, NOW
Bolumin	12	37-40	83	KŁ, OR, PSR, NOW
Bolumin	13	37-40	82	KŁ, PSR/NOW
Bolumin	14	37-40	87	PSR, NOW
Bolumin	15	37-40	84	KŁ
Bolumin	16	37-40	77	KŁ
Bolumin	17	37-40	54	PSR, NOW
Bolumin	18	37-40	89	OR, PSR/NOW
Bolumin	19	37-40	68	KŁ
Bolumin	20	37-40	69	KŁ
Bolumin	21	37-40	70	KŁ, PSR/NOW
Bolumin	22	37-40	53	PSR, NOW
Bolumin	23	37-40	48	PSR/NOW
Bolumin	24	37-40	71	OR, PSR/NOW
Bolumin	25	37-40	50	PSR, NOW
Bolumin	26	37-40	49	WSR, PSR, NOW
Bolumin	27	37-40	47	PSR/NOW
Bolumin	28	37-40	46	PSR/NOW
Bolumin	29	37-40	45	PSR/NOW
Bolumin	30	37-40	44	PSR, NOW
Bolumin	31	37-40	51	PSR/NOW
Bolumin	32	37-40	52	OR, PSR/NOW
Bolumin	33	37-40	55	KŁ, WSR
Bolumin	34	37-40	56	KŁ
Bolumin	35	37-40	67	PSR/NOW
Borki	1	35-40	178	EK, KŁ, PSR/NOW
Borki	2	35-40	179	PSR/NOW
Borki	3	35-40	180	PSR/NOW
Borki	4	35-40	181	PSR/NOW
Borki	5	35-40	182	KŁ, OR, PSR
Borki	6	35-41	35	PSR-NOW
Czarże	1	36-40	129	KPom
Czarże	2	36-40	35	PSR
Czarże	3	36-40	36	PSR
Czarże	4	36-40	37	PSR

Miejscowość	Numer stanowiska w miejscowości	Numer obszaru AZP	Numer stanowiska na obszarze	Kultura / chronologia
Czarże	5	36-40	38	PSR
Czarże	6	36-40	39	PSR
Czarże	7	36-40	40	KP, PSR
Czarże	8	36-40	41	WSR, PSR
Czarże	9	36-40	42	PSR
Czarże	10	36-40	43	PSR
Czarże	11	36-40	44	PSR, NOW
Czarże	12	36-40	45	PSR, NOW
Czarże	13	36-40	46	PSR, NOW
Czarże	14	36-40	48	PSR, NOW
Czarże	15	36-40	49	PSR, NOW
Czarże	16	36-40	50	NE, PSR
Czarże	17	36-40	51	PSR
Czarże	18	36-40	52	PSR, NOW
Czarże	19	36-40	53	PSR, NOW
Czarże	20	36-40	54	PSR, NOW
Czarże	21	36-40	55	PSR, NOW
Czarże	22	36-40	59	PSR, NOW
Czarże	23	36-40	60	PSR
Czarże	24	35-40	128	KŁ
Czarże	25	35-40	129	KŁ
Czarże	26	35-40	130	PSR - NOW
Czarże	27	35-40	131	PSR
Czarże	28	35-40	132	NOW
Czarże	29	35-40	133	PSR - NOW
Czarże	30	35-40	134	KŁ, PSR - NOW
Czarże	31	35-40	135	OR, PSR - NOW
Czarże	32	35-40	136	OSR - NOW
Czarże	33	35-40	137	KŁ, PSR, NOW
Czarże	34	35-40	138	KŁ, OR, PSR - NOW
Czarże	35	35-40	139	LAT - OR, PSR
Czarże	36	35-40	140	OR, WSR, PSR
Czarże	37	35-40	141	KŁ, OR, PSR - NOW
Czarże	38	35-40	142	KŁ, LAT - OR, WSR, PSR - NOW
Czarże	39	35-40	143	OR, PSR - NOW
Czarże	40	35-40	144	KŁ, OR, PSR - NOW
Czarże	41	35-40	145	KŁ, LAT - OR, WSR, PSR - NOW
Czarże	42	35-40	146	KŁ
Czarże	43	35-40	147	KŁ, PSR, NOW
Czarże	44	35-40	148	LAT - OR, PSR
Czarże	45	35-40	149	EK, KŁ, PSR - NOW
Czarże	46	35-40	150	LAT - OR, PSR
Czarże	47	35-40	151	KŁ, PSR - NOW
Czarże	48	35-40	152	KŁ, PSR - NOW
Czarże	49	35-40	153	KŁ, PSR
Czarże	50	35-40	154	LAT - OR, PSR - NOW
Czarże	51	35-40	155	KŁ, PSR, NOW
Czarże	52	35-40	156	WSR, PSR
Czarże	53	35-40	157	EK, PSR - NOW
Czarże	54	35-40	158	PSR - NOW
Czarże	5	35-40	159	KŁ, PSR - NOW

Miejscowość	Numer stanowiska w miejscowości	Numer obszaru AZP	Numer stanowiska na obszarze	Kultura / chronologia
Czarże	56	35-40	160	EK, KŁ, OR, WSR, PSR
Czarże	57	35-40	161	KŁ, PSR - NOW
Czarże	58	35-40	162	KPL, KAK, KŁ, PSR
Czarże	59	35-40	163	KPL
Czarże	60	35-40	164	PSR - NOW
Czemlewo	1	36-40	128	NOW
Czemlewo	2	36-40	1	PSR - NOW
Czemlewo	3	36-40	2	PSR - NOW
Czemlewo	4	36-40	3	PSR - NOW
Czemlewo	5	36-40	4	PSR - NOW
Czemlewo	6	36-40	5	PSR - NOW
Czemlewo	7	36-40	6	PSR - NOW
Czemlewo	8	36-40	7	PSR - NOW
Czemlewo	9	36-40	8	PSR - NOW
Czemlewo	10	36-40	9	PSR - NOW
Czemlewo	11	36-40	10	PSR - NOW
Czemlewo	12	36-40	11	PSR - NOW
Czemlewo	13	36-40	12	PSR - NOW
Czemlewo	14	36-40	13	PSR - NOW
Czemlewo	15	36-40	14	PSR - NOW
Czemlewo	16	36-40	15	KPL, NOW
Czemlewo	17	36-40	16	PSR
Czemlewo	18	36-40	17	PSR, NOW
Czemlewo	19	36-40	18	PSR
Czemlewo	20	36-40	61	NOW
Czemlewo	21	36-40	62	NOW
Czemlewo	22	36-40	63	NOW
Czemlewo	23	36-40	64	PSR - NOW
Czemlewo	24	36-40	65	PSR - NOW
Czemlewo	25	36-40	66	PSR - NOW
Czemlewo	26	36-40	67	PSR - NOW
Czemlewo	27	36-40	78	PSR
Czemlewo	28	36-40	84	PSR
Dąbrowa Chełmińska	1	36-40	85	WSR
Dąbrowa Chełmińska	2	36-40	86	PSR
Dąbrowa Chełmińska	3	36-40	87	PSR
Dąbrowa Chełmińska	4	36-40	88	PSR
Dąbrowa Chełmińska	5	36-40	89	PSR
Dąbrowa Chełmińska	6	36-40	90	KŁ, PSR
Dąbrowa Chełmińska	7	36-40	91	PSR, NOW
Dąbrowa Chełmińska	8	36-40	92	PSR
Dąbrowa Chełmińska	9	36-40	93	PSR
Dąbrowa Chełmińska	10	36-41	191	NE
Dąbrowa Chełmińska	11	36-41	192	NE
Dąbrowa Chełmińska	12	36-41	193	KPL
Dąbrowa Chełmińska	13	36-41	194	HA - LA
Dąbrowa Chełmińska	14	36-41	195	HA - LA
Dąbrowa Chełmińska	15	36-41	196	NE
Dąbrowa Chełmińska	16	36-41	197	WSR
Dąbrowa Chełmińska	17	36-41	198	KCSZ
Dąbrowa Chełmińska	18	36-41	199	HA - LA
Dębowiec	1	35-40	165	PSR - NOW
Dębowiec	2	35-40	166	PSR - NOW

Miejscowość	Numer stanowiska w miejscowości	Numer obszaru AZP	Numer stanowiska na obszarze	Kultura / chronologia
Dębowiec	3	35-40	167	NOW
Dębowiec	4	35-40	168	NOW
Dębowiec	5	35-40	169	PSR - NOW
Dębowiec	6	35-40	170	PSR - NOW
Dębowiec	7	35-40	171	PSR - NOW
Dębowiec	8	35-40	172	PSR - NOW
Dębowiec	9	35-40	173	PSR - NOW
Dębowiec	10	35-40	174	PSR
Dębowiec	11	35-40	175	WSR, PSR - NOW
Dębowiec	12	35-40	176	MEZ - NE, OR, PSR
Dębowiec	13	35-40	177	PSR - NOW
Dębowiec	14	35-41	31	PSR - NOW
Dębowiec	15	35-41	32	PSR - NOW
Dębowiec	16	35-41	33	PSR - NOW
Dębowiec	17	35-41	34	PSR - NOW
Gzin Dolny	1	35-40	183	KPL, KŁ, WSR, PSR
Gzin Dolny	2	35-40	184	KŁ, PSR - NOW
Gzin Dolny	3	35-40	185	PSR - NOW
Gzin Dolny	4	35-40	186	KŁ, PSR - NOW
Gzin Dolny	5	35-40	187	WSR, PSR - NOW
Gzin Dolny	6	35-40	188	WSR, PSR
Gzin Dolny	7	35-40	189	NE, KŁ, WSR PSR
Gzin Górny	1	36-40	94	KŁ – grodzisko wpisane do rejestru zabytków
Gzin Górny	2	36-40	127	KŁ
Gzin Górny	3	36-40	19	KŁ, PSR
Gzin Górny	4	36-40	20	WSR, KŁ
Gzin Górny	5	36-40	21	KŁ, WSR, PSR
Gzin Górny	6	36-40	22	KŁ, PSR
Gzin Górny	7	36-40	23	KP, SR
Gzin Górny	8	36-40	24	KŁ, PSR
Gzin Górny	9	36-40	25	KPL
Gzin Górny	10	36-40	26	KP
Gzin Górny	11	36-40	27	PSR
Gzin Górny	12	36-40	28	KŁ
Gzin Górny	13	36-40	29	KŁ
Gzin Górny	14	36-40	30	KŁ
Gzin Górny	15	36-40	31	KŁ
Gzin Górny	16	36-40	32	KŁ, PSR
Gzin Górny	17	36-40	33	PSR
Gzin Górny	18	36-40	34	PSR
Gzin Górny	19	36-40	47	NOW
Gzin Górny	20	36-41	151	HA - LA, PSR
Gzin Górny	21	36-41	152	HA - LA, PSR - NOW
Gzin Górny	22	36-41	153	PSR
Gzin Górny	23	36-41	154	NE
Gzin Górny	24	36-41	155	WSR, PSR
Gzin Górny	25	36-41	156	HA-LA
Gzin Górny	26	36-41	157	WSR, PSR
Gzin Górny	27	36-41	158	KPL, HA - LA
Gzin Górny	28	36-41	159	WSR, PSR
Gzin Górny	29	36-41	160	HA - LA
Gzin Górny	30	36-41	161	WSR, PSR

Miejscowość	Numer stanowiska w miejscowości	Numer obszaru AZP	Numer stanowiska na obszarze	Kultura / chronologia
Gzin Górny	31	36-41	162	HA - LA, PSR
Gzin Górny	32	36-41	163	HA - LA
Gzin Górny	33	36-41	164	HA - LA, PSR - NOW
Gzin Górny	34	36-41	165	HA - LA, PSR
Gzin Górny	35	36-41	166	HA - LA, WSR, PSR
Gzin Górny	36	36-41	167	HA - LA, PSR
Gzin Górny	37	36-41	168	NE, HA - LA
Gzin Górny	38	36-41	169	WSR, PSR
Gzin Górny	39	36-41	170	HA - LA
Gzin Górny	40	36-41	171	OR, PSR - NOW
Gzin Górny	41	36-41	172	NE, PSR
Gzin Górny	42	36-41	173	WSR, PSR
Gzin Górny	43	36-41	174	LAT - OR, WSR, PSR
Gzin Górny	44	36-41	175	WSR
Gzin Górny	45	36-41	176	NE, WSR, PSR
Gzin Górny	46	36-41	177	KPL, OR, NOW
Gzin Górny	47	36-41	178	HA - LA, NOW
Gzin Górny	48	36-41	179	HA - LA
Gzin Górny	49	36-41	180	HA - LA, PSR
Gzin Górny	50	36-41	181	WSR
Gzin Górny	51	36-41	182	NE
Gzin Górny	52	36-41	183	NE, WSR
Gzin Górny	53	36-41	184	NE
Gzin Górny	54	36-41	185	NE, HA, PSR
Gzin Górny	55	36-41	186	KPL, HA - LA
Gzin Górny	56	36-41	187	PRADZIEJE
Gzin Górny	57	36-41	188	NE
Gzin Górny	58	36-41	189	KPL, KAK, HA - LA
Gzin Górny	59	36-41	190	HA - LA
Gzin Górny	60	36-41	211	OR
Gzin Górny	61	36-41	212	OR
Gzin Górny	62	36-41	213	NE
Gzin Górny	63	36-41	214	NE
Janowo	1	36-40	68	PSR
Janowo	2	36-40	69	NOW
Janowo	3	36-40	70	KŁ, PSR
Janowo	4	36-40	71	KP, NOW
Janowo	5	36-40	72	PSR, NOW
Janowo	6	36-40	73	PSR, NOW
Janowo	7	36-40	74	NE, PSR
Janowo	8	36-40	75	NE, PSR
Janowo	9	36-40	76	PSR
Janowo	10	36-40	77	PSR
Janowo	11	36-40	79	KP, PSR
Janowo	12	36-40	80	KŁ
Janowo	13	36-40	81	PSR, NOW
Janowo	14	36-40	82	KŁ, PSR
Janowo	15	36-40	83	KP, PSR
Ostromecko	1	36-40	95	KŁ, PSR
Ostromecko	2	36-40	96	PSR
Ostromecko	3	36-40	97	PSR, NOW
Ostromecko	4	36-40	98	PSR, NOW
Ostromecko	5	36-40	99	PSR

Miejscowość	Numer stanowiska w miejscowości	Numer obszaru AZP	Numer stanowiska na obszarze	Kultura / chronologia
Ostromecko	6	36-40	100	PSR, NOW
Ostromecko	7	36-40	101	PSR
Ostromecko	8	36-40	102	PSR
Ostromecko	9	36-40	103	NOW
Ostromecko	10	36-40	104	PSR
Ostromecko	11	36-40	105	KP, PSR
Ostromecko	12	36-40	106	WSR
Ostromecko	13	36-40	107	OR
Ostromecko	14	36-40	108	WSR - PSR
Ostromecko	15	36-40	109	KP, WSR
Ostromecko	16	36-40	110	PSR
Ostromecko	17	36-40	111	KP, WSR
Ostromecko	18	36-40	112	KŁ, KP, PSR
Ostromecko	19	36-40	113	KŁ
Ostromecko	29	37-40	11	PSR, NOW
Ostromecko	30	37-40	10	KŁ, WSR, PSR/NOW
Ostromecko	31	37-40	13	KŁ, OR, PSR/NOW
Ostromecko	32	37-40	20	KŁ, OR, WSR
Ostromecko	33	37-40	19	OR, PSR/NOW
Ostromecko	34	37-40	18	PSR, NOW
Ostromecko	35	37-40	24	OR, PSR/NOW
Ostromecko	36	37-40	25	KŁ, PSR/NOW
Ostromecko	37	37-40	41	KŁ, OR, PSR/NOW
Ostromecko	38	37-40	42	OR, PSR/NOW
Ostromecko	20	37-40	16	KŁ, OR, PSR/NOW
Ostromecko	21	37-40	15	OR, PSR, NOW
Ostromecko	22	37-40	23	KŁ, OR
Ostromecko	23	37-40	22	PSR, NOW
Ostromecko	24	37-40	21	PSR, NOW
Ostromecko	44	37-40	30	PSR, NOW
Ostromecko	26	37-40	26	KŁ, PSR/NOW
Ostromecko	27	37-40	14	OR, PSR/NOW
Ostromecko	47	37-40	37	OR, PSR/NOW
Ostromecko	48	37-40	38	PSR, NOW
Ostromecko	54	37-39	76	PSR - NOW
Ostromecko	55	37-39	77	PSR - NOW
Otwice	1	36-41	200	KPL
Otwice	2	36-41	201	NE
Otwice	3	36-41	202	NE
Otwice	4	36-41	203	KPL, PSR
Otwice	5	36-41	204	KPL, KAK, PSR
Otwice	6	36-41	205	KPL
Otwice	7	36-41	206	HA - LA, PSR
Otwice	8	36-41	207	KPL
Otwice	9	36-41	208	NE
Otwice	10	36-41	209	KPL
Otwice	11	36-41	210	MEZ/, KPL
Pień	1	36-40	131	WSR, NOW – grodzisko i gródek stożkowy wpisane do rejestru zabytków
Pień	2	36-40	123	NOW
Pień	3	36-40	114	KPom

Miejscowość	Numer stanowiska w miejscowości	Numer obszaru AZP	Numer stanowiska na obszarze	Kultura / chronologia
Pień	4	36-40	115	WSR
Pień	5	36-40	121	KŁ, KP, WSR, PSR
Pień	6	36-40	122	KP
Pień	7	36-40	124	KP, PSR
Pień	8	36-40	125	NOW
Pień	9	36-40	132	WSR, NOW
Rafa	1	36-40	116	PSR
Rafa	2	36-40	117	KŁ, PSR
Rafa	3	36-40	118	PSR
Rafa	4	36-40	119	PSR
Rafa	5	36-40	120	PSR
Rafa	6	35-40	109	NOW
Rafa	7	35-40	110	KPL, NOW
Rafa	8	35-40	111	WSR, PSR - NOW
Słończ	1	35-40	125	KŁ
Słończ	2	36-40	56	KP
Słończ	3	36-40	57	PSR - NOW
Słończ	4	36-40	58	NOW
Słończ	5	35-40	112	OR
Słończ	6	35-40	113	KŁ, PSR
Słończ	7	35-40	114	PSR
Słończ	8	35-40	115	KŁ, PSR
Słończ	9	35-40	116	PSR - NOW
Słończ	10	35-40	117	PSR - NOW
Słończ	11	35-40	118	KŁ
Słończ	12	35-40	119	PSR - NOW
Słończ	13	35-40	120	KPL, KŁ, PSR - NOW
Słończ	14	35-40	121	KPL
Słończ	15	35-40	122	KPL, WEB, KŁ, OR, PSR - NOW
Słończ	16	35-40	123	PSR - NOW
Słończ	17	35-40	124	NOW
Słończ	18	35-40	126	PSR - NOW
Słończ	19	35-40	127	WSR, PSR - NOW
Strzyżawa	1	37-39	78	PSR - NOW
Strzyżawa	2	37-39	79	KŁ
Wałdowo	1	37-40	64	WSR
Wałdowo	2	37-40	63	HA - LA
Wałdowo	3	37-40	62	HA - LA
Wałdowo	4	37-40	61	WSR, PSR/NOW
Wałdowo	5	37-40	57	WSR
Wałdowo	6	37-40	66	HA - LA
Wałdowo	7	37-40	65	HA - LA, PSR/NOW
Wałdowo	8	37-40	59	WSR
Wałdowo	9	37-40	60	HA - LA
Wałdowo	10	37-40	72	PSR, NOW
Wałdowo	11	37-40	58	HA - LA
Wałdowo	12	37-40	74	PSR, NOW
Wałdowo	13	37-40	78	PSR, NOW
Wałdowo	14	37-40	79	PSR, NOW
Wałdowo	15	37-40	75	PSR, NOW
Wałdowo	16	37-40	80	WSR, PSR/NOW
Wałdowo	17	37-40	81	WSR, PSR/NOW

Miejscowość	Numer stanowiska w miejscowości	Numer obszaru AZP	Numer stanowiska na obszarze	Kultura / chronologia
Wałdowo	18	37-40	85	HA - LA
Wałdowo	19	37-40	76	PSR, NOW
Wałdowo	20	37-40	86	HA - LA
Wałdowo	21	37-40	73	HA - LA
Wielka Kępa	1	37-40	1	PSR, NOW
Wielka Kępa	2	37-40	2	OR, PSR/NOW
Wielka Kępa	3	37-40	3	PSR, NOW
Wielka Kępa	4	37-40	4	NOW
Wielka Kępa	5	37-40	5	PSR, NOW
Wielka Kępa	6	37-40	6	NOW
Wielka Kępa	7	37-40	7	PSR, NOW
Wielka Kępa	8	37-40	8	PSR, NOW
Wielka Kępa	9	37-40	9	PSR, NOW

Wykaz skrótów użytych w tabeli zabytków archeologicznych (załącznik nr 2)

Skrót	Objaśnienie
Bliższa chronologia	
EB	epoka brązu
EK	epoka kamienia
HA	okres halsztacki
KŁ	kultura łużycka
KP	kultura przeworska
KPom	kultura pomorska
KW	kultura wielbarska
LA	okres lateński
MEZ	mezolit
NE	neolit
NOW	czasy nowożytnie
OR	okres rzymski
PSch	paleolit schyłkowy
PSR	późne średniowiecze
SR	średniowiecze
WEB	wczesna epoka brązu
WSR	wczesne średniowiecze
Kultura	
KAK	Kultura amfor kulistych
KCSZ	Kultura ceramiki sznurowej
KPL	Kultura pucharów lejkowatych

Zródło: opracowanie własne

Przewodniczący Rady Gminy

Józef Hentrich

